

ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA
Nova Gorica

12734

L DREKONJA

DOLG

POVEST

TRST 1931.

KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUČ“

CIRIL DREKONJA

DOLG

POVEST

TRST 1931.

KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUČ“

Vse pravice pridržane.

12734

886.3-3

DREKONJA Ciril

Dolg

70024265 /So DOM Č

N 24.265 /1961

TISKALA, IZDALA IN ZALOŽILA TIPOGRAFIA CONSORZIALE
V TRSTU.

I.

Noč je še ležala v grapi. Tudi Polog je bil pogreznjen v temo. Le na daljne vrhove Peči se je oslonil svit vzhajajočega solnca, a do dne je bilo še daleč.

Dragar je stal pred hišo in se je ogledoval za vremenom. Nebo je bilo sivo modrikasto in posejano z obledelimi zvezdami. Vreme je kazalo ugodno.

V jutranjo tišino so udarili oddaljeni glasovi korakov. Dragar se je okrenil v smer, odkoder so se slišale stopinje. Prisluhnil je in po kratkem presledku je dejal: «Ha, že gresta Košanova dva! Bojita se, da bi ne bila prepozna.»

Koraki so odmevali vedno glasneje po kamenitem klancu in kmalu sta se pojavili pred Dragarjem dve mladeniški postavi v belih srajcah, z jopo ogrnjeno preko hrbta in s koso na ramenu.

«Dobro jutro!» sta spregovorila mladeniča.

«Dobro jutro, France in Andrej», je odgovoril Dragar; «mislil sem že, da ne prideta, ker vaš stari ni hotel dati sinoči trdne besede.»

«Da», je odgovoril starejši mladenič, «tudi naša košnja je zrela in je potrebna kose kakor vaša. Pa zvečer naju je oče silil in naposled pregovoril, da greva za danes k vam; jutri pa pride naša na vrsto.»

«Hm, bolje je, da spravimo najprej našo košnjo pod streho, potem naj pride vaša na vrsto,» je pripomnil gospodar.

Mladeniča sta molčala.

Na šipah kuhinjskega okna se je utrinjala svetloba ognja, ki je plapolal na ognjišču. Ropot posode in glasovi stopinj po trdem tlaku so udarjali v tiho jutro. Gospodar je odšel v hlev, mladeniča sta stopila v kuhinjo.

«Zgodnja sta», je pozdravila mlajša Dragarjeva hči, Štefanija, «skoraj bi me bila dobila še v postelji.»

«Bi te pa klicala», se je odzval Andrej.

«Zjutraj kličejo petelini, ne fantje. Če bi imel namen, da bi me klical, bi prišel ob drugem času.»

«Ponedeljek je», je pripomnil France, starejši Košanov, «morda je Justino kdo klical, ker ni še vstala.»

«Če bi bila dekleta na tvoji milosti, bi morala hoditi spat kakor kokoši,» ga je zavrnila Štefanija.

«Kje je Feliks?» je vprašal Andrej.

«Nocoj še ni ogrel postelje doma. Bo prišel vsak čas.»

«No, se mu bo pa bliskalo pred koso», se je porogal France.

Dekle je postavilo pred mladeniča velik hleb kruha. Nato je postavilo pred njiju še krožnik skute; za posladek je dala vsakemu skodelico kave.

Ko sta mladeniča še zajtrkovala, se je vrnil Dragar iz hleva. Ogledal se je po kuhinji in je zarentačil:

«Kje sta Feliks in Justina? Ali ne vesta, da imamo danes košnjo?»

«Bosta že vstala», ga je pomirila Štefanija.

In res, že v naslednjem trenutku je prišla po stopnicah Justina ter si je med potom zavezovala razkuštrane lase v ruto. Kmalu nato so vrata na izbi pritajeno zaškripala in prišel je za njo tudi Feliks. Štefanija in Košanova dva so se spogledali, a nihče ni rekel besede.

Pred hišo so zazveneale kose. Neurejeni koraki so udarjali po klancu in se oddaljevali navzgor proti senožeti.

II.

Jutro se je dvignilo. Iz polumraka so vstajali ozarjeni vrhovi gora. Noč v grapi se je razredčila. Iz za očrnelih gruč drevja so že prosevali beli zidovi poloških hiš.

Travo in cvetice na senožetih je še preprezala medla pajčevina noči, vendar kosi ni delala napotja. Po nočni rosi osveženo steblovje je hreščalo krhko pod ostrino rezila. Hlad je vel preko senožeti in se je lovil v belih srajcah koscev.

Košanov France je presekal prvo pot za krajem senožeti. Ustavil se je za trenutek ob ozkem pasu lasnice, ki je mejila Dragarjevo senožet od njihove. Oslonil se je z rokama kosi na pestnik in se zamislil. Za njim je prikosil brat Andrej. Ustavil se je tudi on. France je dvignil za trenutek pogled, nato se je zopet zazrl v tla. Spregovoril je: «Od kdaj je to prokletstvo nad našim domom? Moči je zredil, da rabotajo drugim. Oče je rabotal in če ne bo rešitve, bo tlakoval še bodoči rod.»

«Preveč se ženeš, France», ga je pomiril Andrej.

France je pogledal še enkrat preko domače senožeti, na kateri so valovile bilke v lahнем vetru: Pomislil je še: «Kdaj bo ta zemlja prav naša?» Nato se je okrenil in je šel med rezmi nazaj. Za njim je stopal Andrej.

Feliks se je boril s travo še na sredi poti. France je šel molče mimo njega, Andrej pa ga je vprašal:

«Ali ti danes kosa ne reže?»

«Vsaj do takrat, ko pride oče, ne hitita tako!» je zaprosil Feliks.

«Oče ne bo gledal, kako mahamo s kosami, temveč bõ cenil, koliko smo že pokosili», mu je odvrnil Andrej.

V tistem trenutku je France obstal in se ozrl na Feliksa; nato je stopal dalje. V misel mu je planilo: «Tudi Dragarjev steber je pričel trohneti.»

Solnce je že posijalo na senožet, ko je prišel Dragar. Kmalu za njim je prispela tudi Justina z jerbasom na glavi.

«Že pritiska vročina», je sopel gospodar in si otiral pot s čela. Posodo z vodo je porinil v grm, nato je stopil med travo, na kateri je puhtela sušiča se rosa.

«Lani so bile večje rezi», je dejal, «velika je, a drn je redkejši radi zimske pozebe».

Dekle se je pognalo sunkoma na ložnico pri majhnem osredku in obstalo. Vzelo je jerbas z glave in ga postavilo na tla. Uprlo je roke v bok, se zravnalo in se razgledalo po senožeti.

Z nasprotnega pobočja je prihitel zategel vrisk. Andrej se je dvignil iznad kose, prislonil je roki na usta in je zaukal. Njegov močni, mladostni glas je zarezal v ozračje, planil je po pobočju in se vrnil iz gozda kot medel odjek. Še dolgo je trepetal zrak v glasu njegovega vriska.

Justina je prisluhnila. V sunku je vztrepetalo njeno telo, nato je zapičila pogled v Franceta, ki je delal v široki rezi pot pred seboj. «Prvi ima mladost, drugi ima moč,» je rekla sama pri sebi. «Kaj si je laže podvreči, prvo ali drugo?» Pomislila je še in se je odločila: «Mladost pripada Štefaniji, zame bodi moč!»

Moški so kosili. Justina je vzela grablje in je šla trositi rezi.

Solnce se je dvigalo in je pripekalo. Sivi oblaki na modrem nebu so se ga ogibali kakor nalašč, da ni legla senca na senožet niti za trenutek. Žolta vročina je zaglušila zemljo in zrak. Molk je ležal nad gozdi in senožetmi. Neslišno

se je dvignila ptica iznad dreves; preletela je ozračje in se spustila tiho v mejo. Gozdi so spali ko zakleti. Veter ni dahnil, da bi razgibal list na drevesu ali bilko na senožeti. Zemlja je izpuhtevala soparico, ki je dušila v grlu in v prsih. Za krajem senožeti je migljala vročina kakor nad plamenom. Koscem je legla omotičnost v glavo. Ušesa so oglušela, kakor da so se zalepila; oči so gledale kakor skozi meglo. Kri je zvenela v sencih. Trava je ovenela, kosa je tekla zadušeno med njo. Senca pod nogami se je skrčila. Pri svetem Petru je zazvonilo poldan.

Kosci so posedli v senco pri osredku. V dolgih požirkih so se nasreballi vode. Nato so pričeli jesti. Feliksu jed ni šla v slast. Njegove oči so bile vodene; glava mu je lezla na prsi. France je gledal v tla in je zajemal enakomerno. Andreju so se smejale oči. Na ramenih in na plečih se mu je prilepila mokra srajca na kožo in je očitovala močno telo. Justina je sedela poleg Francā in ga pogledovala izpod obrvi. Dragar je ponavljal, da košnja ne bo kaj prida.

Po južini so polegli vsi v travo. France se je zakopal daleč pod veje gabrovega grma. Prijeten hlad je objel njegovo telo. Od tal je pronicala vanj blagodejna mrzlota. Mehkobna, prijetna trudnost se mu je razlezla po udih. Roke so omahnile na hladno travo, kakor da bi bile odpovedale svojo moč. Kri v glavi ni bila več tako silno, le srce je utripalo še močno. Zaprl je oči in je prisluškoval dobrodejnosti počitka. Polagoma se mu je kradel zaspanec v zavest. Kakor iz daljave je še slišal dihanje svojih prsi. Žgoča vročina dneva se je oddaljevala in tonila nekam daleč. Na mah pa se je vzpel na nogah in na ramenih, tako da se je telo usločilo v obok; nato je padlo zopet na tla. Pred očmi se mu je prikazala domača senožet. Videl je kakor zjutraj, kako valovi veter preko visoke trave. Ostro se je začrtala pred njim lasnica, ki je mejila obe senožeti. Bil-

ke so oživele, tla so ga vabila, naj pride. Roki sta se mu zganili, kakor da bi hoteli prijeti koso. Že je čutil v sebi prijetno zavest, ki živi v človeku, ko dela na svojem. Mehkobna utrujenost in ugodje počitka sta mu postali zoprni. Čutil je, kako ga uspravata in mu jemljeta odporno moč. Zakrilil je z rokama, nato se je obrnil na bok. Pogledal je po ostalih. Vsi so spali, le Justina ga je gledala izpod obrvi.

Solnce se je nagnilo. Dragar je vstal prvi. Stopil je nekaj korakov v stran in se razgledal po senožeti.

«Justina, trosit moraš iti, da bo jutri suha!» je velel. — Kosci so vedeli, da je to znamenje za pohod na delo. Dvignili so se in odšli k travi.

France je ostal. V senci, kjer so poprej počivali, je zapičil klepalo v tla. Sedel je in je pričel klepati kose. Rezko so padali udarci kladiva v samotno tišino. V gozdiču pod senožetjo so odmevali; čutiti je bilo, kakor da se oglašča meja.

Ko je položil France zadnjo koso na klepalo, je prišla okoli grma Justina. Zardela in potna je bila v obraz.

«Dobro se ti godi v senci», ga je ogovorila.

«Pa še ti počivaj!» ji je odvrnil France.

Justina je sedla v travo poleg njega in se oprla s komolcem ob tla. Noge je stegnila, da sta se pokazala izpod krila od solnca pordela gležnja.

France je klepal. Justina je molčala in ga gledala. Njen pogled je visel na močni, mišičasti roki, ki je enakomerno dvigala kladivo. Pri dvigu in udarcu so se kite na roki pregibale, kakor bi se igrale. Nad komolcem so se kite še bolj skošatile in se potem skrile v zavihani rokav. Njene oči so pile moč Francetove roke.

«Ti si pust, France!»

«Zakaj?»

«Nič ne govoriš, za nikogar se ne zмениš.»

«Tak sem; sebe ne morem predrugačiti.»

«Nikamor ne greš v vas, pri nas te še ni bilo.»

«Ali ti je toliko na tem, če ne pridem?»

«Prišel bi kakor drugi.»

«Da bi me Dragar nagnal. Mi nismo za vas, in....»

France je obmolknil in dvignil pogled iznad kose. Justina ga je ujela, nato je zaokrenila glavo in šla z očmi preko svojih prsi, čez boke, doli do gležnjev. France ni sledil njenim očem. Zopet je povetil pogled na koso. «Lisica!» si je mislil in je klepal dalje.

Justina je vstala. «Le dobro skleplji!» je rekla suho in je odšla na senožet.

France je doklepal. Vstal je. Udje so mu bili kakor premrli. Vzravnal se je in se parkrat prestopil. Nato je vzel koso in je odšel k travi.

Solnce se je oslonilo na gore in je zašlo. Senca je legla preko senožeti, grapa je utonila v mrču, iz katerega se je počasi izvijal mrak. Lahka sapa je dahnila po bregu in poživila omagujoče sile koscev. Na nasprotnem pobočju so se pomikale po stezi drobne pike; kosci in grabiče so se vračali domov. Dragarjevi so se borili s travo pod vrhom.

«Le pohitimo», je dejal gospodar, «kmalu bo na tleh. Jutri jo bomo sušili!»

«Vrag», je siknil France med zobmi, «če bi bil najel še enega kosca, bi bili končali za časa! Sicer dela z nami kakor hoče; plačani dninarji bi mu ne garali do mraka».

Trava je padla. Dragar se je zadovoljno zarežal. Kosci so obrisali kose; zatakneli so oselnike v travo in so se odpravili proti domu. Justina je odšla že prej, da je pomagala sestri pri hišnem delu.

Trudne noge so klecale po strmi stezi. V stopalih je gorel ogenj, kolena so bila olesenela. Nihče, razen Dragarja, ni govoril. Feliks je bil zadnji. Zaostal je. Kakor pijan je obiral pot.

Ko so po večerji odložili žlice, se je Dragar oglasil in je rekel zapovedovalno:

«Jutri pridita, da spravimo seno v kraj! Tudi Nanica naj pride, da pojde delo od rok. Mene jutri ne bo v senožet.»

«Že davi sem vam rekel, da je tudi naša košnja zrela,» je odvrnil France. «Sami posušite in spravite! Najmite si par grabič! Moškega je škoda, da zapravlja čas pri sušenju.»

«Kako govoriš, France?» je zrastle Dragar. «Tvoj oče ni bil tak.»

«Moj oče ni bil mož, pa ni potreba, da govorimo o njem. Pametno je tako, kakor pravim.»

«Odkar vem, je bilo tako,» je ostro odrezal gospodar. «Ko smo spravili našo košnjo, potem je šel oče kosit vašo. Ali hočeš, da ti povem še kaj?»

«Vem, kaj mislite; a do danes ne morete reči, da ste trpeli škodo radi nas. Naredili smo vselej več, kakor je bilo potreba.»

«Ne ugovarjaj! In da ste me oblagali z dobrotami, mi tudi ne boš očital! Glej, da se vas moja dobrota ne naveliča!»

France je povsili pogled v mizo. Andrej ga je skrivaj sunil pod klopjo. Ostali so sedeli molče. Justina in Štefanija sta kazali, da jima je pogovor neprijeten. Dvignili sta se, pospravili mizo in odšli v kuhinjo. Feliksu so se oči škodoželjno smejale.

«Kakor sem rekel,» je povzel zopet Dragar, «jutri pridita spravljat seno, pride naj tudi Nanica!» Dvignil se je in je odšel trdo skozi vrata.

France je molčal. Vstal je izza mize. Za njim se je dvignil Andrej. Molče sta odšla brata iz izbe.

Pred hišo sta snela kose s tepke in sta se odpravila proti domu.

III.

Košanova hiša je stala kraj vasi. Vsa je bila pogreznjena v objem sadnih dreves. Zadaj za hišo

se je razprostiral travnik, posajen s sadnim drevjem.

Star je bil Košanov dom. Dolgo slamnato sleme je krilo hišo in hlev, ki sta bila prizidana skupaj. Perot je molela daleč preko zida. Okna so bila majhna, iz rezanega lahniča zgrajena. Podboji pri durih so bili iz klesanega kamna. Vežna vrata so kazala visoko starost. Okrašena so bila z žlebastimi potmi; na sredi je bil izrezan kelih; pod njim je bil okrask v podobi vejice z listi. Hiša ni imela dimnika. Čad se je valil pod obokano vežo, uhajal je skozi luknjo v zidu in skozi duri, zato je bil zid na sprednji strani tik nad vhodom očrnel in sajast. Na izbo so peljale stopnice, zgrajene kot prizidek pred hišo. Opaž je bil nad polovico zidan, v ostalem delu lesen. V zidanem delu opaža je bilo dvoje oken. Na njih so se bohotili nageljni, gorečka in roženkravt. Za okni je bila Nanična soba. Gledala je na vas.

Na sajastih šipah vežnega okna se je svetlikal rdečkast soj. France in Andrej sta obstala pred domačo hišo. Debela vrata so zaječala v tečajih, mladeniča sta vstopila v vežo. Na ognjišču je gorel ogenj. Nanica je pomivala posodo, mati je imela opravka pri ognjišču. Mladeniča sta posedla na stole.

Par minut je minilo, ko je prišel iz hleva Košan z leščerbo v rokah.

«Pozna sta!» ju je ogovoril.

«In še ni končano,» je odvrnil France suho. «Dragar hoče, da mu gremo jutri spravljat.»

«Ali ni dovolj, da ste mu pokosili? Spravi naj sam.»

«No, doma med nami se kažete odločnega, vpričo Dragarja pa nimate besed. Njemu bi tako povedali!»

«Kako bi mu povedal, saj ga ni tu. Če bi bil, pa bi mu.»

«Verjamem! Kolikokrat ste mu že tako povedali? Kolikokrat ste mu kaj odrekli? Nikoli! Če bi vas vpregel v voz, bi molčali in vlekli.»

France se je bil razgrel. Njegova beseda je bila ostra.

«France», je povzel oče, «ti ne veš, kako sem vozil. In če bi bil vprežen v ta grunt ti, ne bi vozil drugače. Da pa sem bil pri Dragarju vezan in da smo vezani, ni moja krivda. Nisem jaz naprtil dolga na to hišo; podedoval sem ga.»

«Niste ga vi naprtili hiši, a trpeli ste ga. Vas ni žulil jarem.»

«France, ne bodi krivičen in sirov!» je vzdihnila mati. «Z očetom sva delala in trpela.»

Franceta ni umirila materina beseda. Nadaljeval je z istim glasom:

«Delala sta in trpela. Koliko kmetij je bilo zadolženih, pa so se osvobodile, so se rešile. Pri nas plačuje dolg že poltretji rod in še nismo rešeni. Bogve kolikokrat je bil že plačan z delom in obrestmi, a zmanjšal se ni za stotinko.»

«E, kaj se ženeš,» je omenil Andrej, «bomo že plačali!»

«Plačali? Dragarju ne bomo nikdar plačali. Nenasiten je. Kremplje mu je treba pokazati. Odštejmo mu obresti in nič več, pa delajmo na svojem in zase. Ako ne bo zadovoljen, si izposodimo drugje, da njega izplačamo. Dovolj delovnih moči je pri hiši, polagoma se rešimo.»

«Lahko je govoriti, France, a težje je delati,» je zopet spregovoril Košan. «Očitaš mi, da nisem dobro gospodaril. Pa poskusi ti! O, ni tako lahko, ne!»

Košan je bil mehke, neodločne, celò obupne narave. Prepirl ga ni nikdar razdražil ne razvnel, temveč ga je potrl. Ostra beseda ni rodila pri njem odpora, ampak ga skrušila. France se je zavedal očetove neodločnosti in slabosti in je vedel, da jo Dragar izkorišča v svoje prid. To ga je tem bolj jezilo.

Molče in s sklonjeno glavo je odšel Košan skozi vrata. Počasi in težko so udarjali koraki po kamenitih stopnicah, ki so peljale na izbo.

«Vidiš,» je dejala mati s pol užaljenim glasom «potri si ga! Zdaj bo tarnal vso noč. Lahko bi mu prizanašal!»

«Resnico sem povedal,» se je zopet oglasil France. «Namesto da bi bil videl v Dragarju sovražnika, je videl dobrotnika. Odkar vem, je bil tak. Ponujal se mu je povsod. Sam ga je navadil, da nas sedaj tako izrablja. Ko je Dragar nasajal sekiro, mu je šel držat toporišče. Ko je koval konja, mu je šel odganjat muhe. Temu se je Dragar navadil in ko je stiskal mošt, je poklical očeta, da mu pomaga. Če je bilo treba gnati žival k mesarju, se je poslužil očeta. Hlapec mu je postal. Dela mu ni nikoli plačal. Mislil je, da je to že vse po vrhu, za nameček. Zdaj si lasti, da mu delamo kakor hlapci.»

Težka mora je legla na vse. Mati je nekajkrat vzdihnila in molčala. Ogenj na ognjišču je pojemal. Oprijemal se je zadnjega ogorka in vzplapolaval.

France je vstal. Poklical je Andreja, oba sta se odpravila spat v hlev.

Ko sta ležala v senu, je prišla po lestvi Nanica in je rekla: «Oče pravi, da bi šla še jutri k Dragarju.»

VI.

IV.

Dan je že bil, ko so prispeli Dragarjevi in Košanovi v senožet. Rosa se še ni bila posušila, zato so sedli, da počakajo močnejšega solnca.

France in Andrej sta počivala samo trenutek, nato sta vstala in sta šla h kopišču, da postavita droge in da nažanjeta steljo za kope. Feliks je ostal pri Nanici in Justini. Zavedal se je, da je danes on gospodar v senožeti; zadrževala pa ga je tudi Naničina bližina. Sedel je tik nje in je

govoril previdno v šalah. Med pogovorom se je obrnil k Justini in jo je pogledal v oči. Sestra se mu je pritajeno nasmehnila in prikimala z obrazom, kakor bi hotela reči, da odobrava njegove namere.

Nanica je odgovarjala v smehu in šali. Ni slutila osti Feliksovih besed in se ni zavedala, kam navaja mladenič vodo. Dobro ji je dela njegova razigranost.

Trava se je osušila. Bilke so pričele veniti in siveti. Solnce je pregnalo iz njih živo zelen. Moški in ženske so se odpravili k delu. Razvrstili so se z grabljami v rokah in so pričeli z obračanjem sena. Duh sušeče se trave se je mešal z izparinami. Pod plastmi so bila tla še vlažna.

France je prišel do domače senožeti. Ni se ustavil. Okrenil se je sunkoma in je obračal dalje. Njegov pogled je bil mrk.

Sredi senožeti se je oglasil Feliks in je zapel:

Bod' moja, bod' moja,
t'bom lešnikov dal;
k' boš tiste potolkla,
t' bom drugih nabral!»

Ko je odpel, se je ozrl po Nanici. Pogledal jo je živo; ona se mu je nasmehnila.

Andrej je postal; prislonil je grablje na prsi, prijel je za krajec klobuka, privzdignil je glavo in je zavriskal.

«Še ti zavriskaj France!» je zaprosila Justina. France je molčal in delal.

Vedno više so hiteli za delom. Obračanje je bilo pri koncu. Odgrabili so travo izza grmovja, nato so posedli v senco. Justina in Nanica sta se spustili po senožeti, da prineseta izza kraja jedi in pijače. Moški so počivali.

Solnce je žgalo. Trava se je stiskala in sušila. Prijeten vonj je dihal po pobočju.

Preko popoldneva je postal vzduh težji. Telo se je potilo tudi v senci; hladna voda ni osve-

žila ust. Udje so odreveneli; v glavah se je kopičila teža in omotičnost.

«Da bi le nevihte ne bilo», je rekel France in se razgledal po sivomodrem nebu. Feliks je zamahnil malomarno z roko:

«Če ne danes, spravimo jutri.»

Nihče mu ni odgovoril.

Preko gozda je završal nenaden veter. Ozračje je bilo na mah kakor prepojeno z vodo. Nad Pečmi sta se prikazala dva siva oblaka; sledili so jima počasi vedno temnejši. Kakor težki zastori so se dvigali izza skalnatih grebenov.

«Spravljati!» je zaklical rezko France.

«Kakor da bi se imelo njemu zmočiti, ukaže,» je zamrmral Feliks in se pobiral počasi poleg Nanice. Pri vstajanju se je oslonil z roko na njeno koleno; dekle se mu je umaknilo.

Grablje so tekle po drnu, seno se je kopičilo. France in Andrej sta se upirala v senene grabke ter jih porivala navzdol. Feliks je grabil blizu Nanice.

Prišli so do grmov sredi senožeti. Nanica se je spustila med nje, da jih ograbi do čista. Kmalu ji je sledil Feliks. Ustavil ji je grablje in jo nagovoril. Kakor bi se zgodilo mimogrede, ji je položil roko na ramo in se ji nasmehnil v oči. Nanica je povescila pogled, stopila v stran in hotela nadaljevati z delom; Feliks ji je sledil s korakom. Nenadoma so zašumele veje, med grmovjem se je prikazal France. Temno je ošinil Feliksa in se obrnil nato k sestri:

«Čemu se obotavljaš? Delaj!»

Kakor da bi se zganile grablje same od sebe, je prešlo dekle k delu. Še enkrat sta se France in Feliks pogledala iz oči v oči, globoko in prodirno.

Pri kopiščih se je nabral kup sena. Od zadaj so pehali nove zagrabke; prostor je postajal tesan. Košanova dva sta se zapodila v kup in sta pričela delati kopo.

Nebo je grozilo. Oblaki so požirali jasnino. Valili so se nad gorami in segali vedno dalje. Solnce je sijalo še na jasnem nebu. Gorak puh in pritisk solnčne toplote sta se združila in zadušila zrak.

France je stal na kopi in je tlačil seno. Zari-pel je bil v obraz. Delal je ko stroj, ni čutil ne žeje ne trudnosti. Andrej mu je podajal seno. Nasajal ga je na vile in ga metal bratu. Dvigal je kupe, da se mu je lomilo v hrbtu, da so se mišice napenjale ko strune.

France se je dvigal vedno više na kopi. Krog pod njegovimi nogami se je ožil. Obvršil je kopo in jo ograbil, nato se je spustil na tla. Pognal se je k drugemu kopišču; zopet je tlačil seno pod seboj.

Feliks je valil zagrabke proti Andreju. Dekleti sta mu pomagali in čistili od zadaj. Med delom je nastavil Nanici grablje pod noge. Dekle je zadelo ob nje; padlo je v seno. Zdaj je pograbil mladenič kup sena in ga zvalil nanjo. Zavreščalo je. Justina se je smejala na glas. Tudi Andrej je pogledal in se nasmehnil. France pa se je zaletel s kope naravnost proti Feliksu. Dvignil je grablje kakor za udarec in je zakričal:

«Norce boš uganjal! Na kopo pojdi in delaj!»

«Ti boš meni ukazoval?»

«Če ti delam, tudi kaj ukažem!»

«Delaš, ker si dolžan.»

Francu je omahnilo orodje na tla. Mrmrjal je pretrgoma, ko se je vračal h kopi.

Nanica se je pobirala iz sena. Rdeča je bila v obraz. S sebe je stresla senene mrve in si popravljala v zadregi ruto na glavi. Pogledala je pričujoče; tudi Feliksa je ošinila. Pol karanja, pol hvaležnosti za fantovo šalo je bilo v njenih očeh.

Oblaki so drveli dalje in dalje preko neba. Solnce je zamedlelo in se skrilo. Za Pečmi se je poblisknilo, nato zagrmelo. Grom je bil še daleč,

a je oznanjal neizbežno nevihto. Plaz sena je gnil v kopi. France se je dvigal vedno više. Oprijemal se je stožja, lovil seno z grabljami in ga tlačil.

Še enkrat se je zablisknilo. Svetloba je zažarela, kakor da se je vžgala dolina in da so zagoreli hribi. Sledil je grom. Mogočno se je zagajal glas od gore do gore in se votel razgubil v grapi. V oblakih je šumelo.

Poslednje moči so napeli delavci pri senu. Molk je objel vse; samo roke so grabile, metale, delale. Še par vil sena je ležalo na tleh. Andrej je ograbil kopo na debelo, spravil mrve in jih vrgel bratu.

Zopet blisk, grom. Že so padale prve debele kaplje. Močan veter je potegnil, vrgel dež s sito na tla, na obleko, v obraz. Francetu je vzplapolala srajca, veter se mu je pognal v rokave in jih napihnil.

Moški so pograbili orodje in stekli po stezi proti sosednjemu seniku. Justina in Nanica sta ogrnili predpasnik čez glavo, popadli posodo z jedmi in pijačo ter zbežali za njimi.

Vedno gosteje je padal dež. Med kapljami so priletavala drobna sklena zrna. Ko so Košanovi in Dragarjevi prihiteli k seniku, je bil naliv že popolen. Andrej je stresel glavo, se udaril na prsih po mokri srajci ter se zleknil v seno. Za njim so poplegli tudi ostali.

Prijeten je bil počitek po trdem delu. Mokrota v obleki se je ugrela. Seno je dišalo in vabilo zapanec v oči. Zunaj je igrala nebeška godba. Šum dežja je prijetno del ušesu.

V seniku se je zasvetilo. Dež je ponehal. Mladenci in dekleti so vstali. Otresli so s sebe mrve in se odpravili domov.

Po večerji je stopil Andrej k škafu.

«Še vode se moram napiti.»

France ga ni čakal. Vzel je orodje; odšel je sam po klancu proti domu.

Ko je odložil Andrej korec, se je nameril proti vratom. Stopil je na prosto, a na pragu ga je cgovorila Štefanija:

«Ali se ti mudi domov?»

«Truden sem in brat je že odšel.»

«Sedi malo, hlad je. Pet minut spanca boš že ugrešil.»

Štefanija je sedla na klop pred hišo; Andrej jo je ubogal in je prisedel.

«Kako se me bojiš; bliže se pomakni! Se vidi, da se še nisi naučil vasovati.»

«Vsega hkrati se človek ne more naučiti.»

«Star fant boš, pa bo. Neroden kot tnaló. Seveda, mlad si še, pa te imajo v oblasti starši, posebno France.»

«Nihče mi ne gradi poti.»

«Semenj bo na šmarnico, si že izbral katero?»

«Nobene še.»

«Ena ti bo gotovo dala nagelj. — Mi boš kupil prebiralko?»

Andrej je pomolčal za trenutek, kakor bi se bojeval sam s sabo, a dekletova bližina ga je omamila, da je dejal:

«Bom, če mi boš dala nagelj.»

Štefanija se je nagnila proti njemu, da je začutil ob svoji strani njeno rame. Toplota ga je spreletela.

«Le pridi ponj!»

Nočni hlad je prevzel ozračje. Gluha je ležala noč nad Pologom. V travi in med drevesnimi vejami so se utrinjale drobne lučke. V hiši je pojemala svetloba ognja. Iz veže so zazveneli trdi koraki.

Andrej je vstal. Voščil je Štefaniji lahko noč in je odšel po klancu.

Drugačna je bila danes pot kakor navadno. Ob strani je čutil v spominu Štefanijo. Kakor da gre z njim, se mu je zdelo. Ni hotel motiti opojnega razpoloženja v svojem srcu in ni hotel pregnati od sebe Štefanije, zato je stopal narahlo in

je iskal mehkejših stopinj kraj proti. Še le blizu doma, ko je zagledal daleč preko zidu poveznjeno streho domače hiše, da je bila videti kakor preveliko pokrivalo na drobni glavi, se je zdrznil in streznil.

Andrej je pogledal na okna, vsa so bila temna, zato se je popel po lestvi na hlev.

V senu se je oglasil France:

«Kod se obotavljaš?»

«Posedel sem malo pred hišo.»

«Le glej, da te ne speljeta! Otročji si še dovolj!»

Andreja je zbadlo v srce, ko mu je brat očital mladost; a odgovoriti si mu ni upal. Molčal je. France je govoril dalje:

«Ne poznaš Dragarjevih. Vse se obeša nanje. Vsakomur so odprta vrata. Fantalini, ki se komaj speljejo, lazijo okrog njihove hiše. — Mikaš jih. Kaj je njima mar, če smo mi zadolženi pri njih. Mislita si, da te zato še laže ujameta. Kuga je doma pri Dragarju, pazi se!»

Andrej je zagledal pred očmi nagelj, ki mu ga bo dala Štefanija, videl je še prebiralko, katero ji bo kupil. Na vest mu je leglo, a le za trenutek. Nato ga je premagala trma. Dejal je:

«Za varuha mi hočeš biti!»

«Kdo to pravi? Ali obesil se boš, da se ne boš znal več sneti in oni se bosta norčevali iz tebe. Ne poznaš jih!»

«Ni tako hudo, kakor praviš ti. Če bo treba, se bom jaz norčeval iz njih.»

«Govoriš kakor mladič. Stare lisice boš vodil za nos! Pa naj bi to že bilo, kakor bi hotelo, a hudo je, da se je naš oče obešal Dragarju in tu bil uslužen, ti se boš pa ženskam. Moč ti bodo vzele. Nam mora biti samo dom na misli.»

«Lahko govoriš ti, ki ti ljudje pravijo, da si menih. Jaz sem pa mlad in vesel.»

«Bodi! Ali pa misliš, da bo Dragar črtal do!g, ko pripelješ Štefanijo k hiši? To se ne bo nikdar zgodilo. Ubije te poprej. In tudi če bi se, spravil bi svoje reči in bi šel za vedno.»

«Saj si ti na vrsti, da boš gospodar.»

«Če bom, pa nimaš sile, da bi se ženil krog deklet!»

Utihnila sta. Pozna ura in trudnost sta razpeli spanec med bratoma. —

Drugi dan so kosili Košanovi na svojem.

V.

Nedelja, praznik. Jutro je svetlejše kakor ob delavnih dneh. Nebo je razpeto v mogočnem loku čez obzorje. Priroda je prerrojena, odeta v svečanost. V vejah vaških dreves igra veter skrivnostno pesem. Ozračje je razčiščeno; iz njega diha vonj po daljnem kadilu. Solnce vstane z dvojno lučjo, šine med drevje, se osloni na bela zidišča hiš, leže na polja in jih prepoji s svetlobo in toploto. Zemlja počiva. Mir je v njej. Nič potu in dela ne zahteva.

Mladina hodi lahkotnih korakov. Dekleta pospravljajo v hiši, pometajo in pomivajo, da ujamajo čas, ko bo treba iti k maši. Ura napravljanja je tu. Pritajeno se oglasi pesem iz sobe. Dekle se sklóni čez okno. Med živimi, s cvetjem tkanimi zavesami žari njen obraz. Pogleda po klancu, pa se umakne pred radovednimi pogledi fantov, ki čakajo v gruči sredi poti.

Fantje šepetajo. Zagonetno si pomežikujejo. Na prsih jim žare nageljni. Vsak cvet nosi svojo skrivnost, vsak cvet izraža ljubezen.

Na predvečer je mladenič potrkal na okno. Tiho se je odprlo. Sledil je šepet. Prošnjaja je bila v njem. Pritajeno govorjenje je pretrgal rahel smeh. Zopet šepet. Zdaj je beseda glasnejša, zdaj tišja. Naposled se je okno zaprlo; senca se je od-

trgala od stene in se razgubila v noč. Drugi dan si je pripel mladenič nagelj na prsi.

Dekleta poznajo navade fantov. Dan pred praznikom vzamejo radi tega z oken cvetoče nageljne in jih skrijejo v sobi. Pa je katera, ki pozabi, da bi jih skrila, ali je katera, ki jih pusti nalašč na oknu. — Noč je. Proti hiši gre črna postava. Postoji in posluša, nato stopa tiho dalje. Pod oknom se ustavi. Zdaj se zariše na zidu podobna kose. Jeklo udari ob kamen. Postava se zdrzne in obstane. Molk. Napeto preteče trenutek. Kosa se zopet dvigne. Narahlo, skoraj neslišno zajame rezilo v cvetje, ki popada na tla. Senca se skloni, išče in pobira. Zopet tihi koraki. Senca je na klancu. Zdaj udari stopinja trše ob kamen. Vrisk se zareže v noč.

Za oknom je morebiti prisluškovalo budno uho. Srce je bilo v navalu pričakovanja. Vrisk je prevzel dušo.

Večer pred šmarnico se je Andrej zgubil od doma. Šel je na vas. Tam so sedeli na hlodih fantje in so peli. Večer se je topil v noč. Polagoma so odhajali mladeniči. Tudi on je vstal. Izgovoril se je pri ostalih in je odšel. Stopal je po klancu navzgor. Ko je prišel na vrh vasi, je krenil na travnik in se pomikal od drevesa do drevesa proti Dragarjevi hiši. Obstal je v bližnji razdalji, se oslonil na deblo. Čakal je in prisluškoval. Zganil se je in stopal s previdnim, drsajočim korakom proti hiši. V kozolcu je poiskal lestev in jo prislonil previdno k oknu. Vzpel se je k oknu in je potrkal na šipo. —

Vse tiho. Potrkal je drugič. Nič glasu. Prislonil je obraz na šipo, da bi pogledal v sobo. Črna tema je bila v njej. Gledal je in gledal, naposled je razločil zastrte kupe, ki so čepeli v sobi, kakor da bi gledal v mrtvašnico, mu je bilo. Čutil je dih svojih prsi, zdel se mu je močan, da bi ga lahko slišali do srede vasi. Skušal se je pomiriti, zaustaviti dihanje. Ni šlo.

Preteklo je nekaj časa. Pred Dragarjevo hišo so se zaslišale stopinje. Glasovi fantov in obeh deklet so udarili Andreju v uho. Bil je na spodnji strani, niso opazili lestve. Hitro se je spustil na tla in stekel proti kozolcu.

Fantje so odšli. Na stezi pod hišo so postali za trenutek, nato so se razgubili v noč.

V sobi se je posvetila luč. Svetloba je padla skozi okna. Obžarila je prostor pred hišo. Žarki so prodrli do kozolca in osvetlili zidane stebre. Andrej se ni čutil več varnega. Tesno mu je bilo. Rad bi bil bežal, rad bi se bil skrila, a kam? Stisnil se je na kup in gledal. Lestev je bila vidna. Plaz svetlobe, ki je bil skozi okna, je pretrgala zdaj in zdaj senca. Gibi rok in telesa so se očrtavali v luči.

Andrej je čakal. Luč v sobi je umrla. Odprlo se je okno, nato se je zopet zaprlo. Zdaj se je splazil proti hiši. Znova je stopil na lestev. Potrkal je. V kamri je zašumelo; senca se je približala oknu.

«Kdo je?»

«Jaz, Andrej.»

Dekle je odprlo.

«Kdo so bili oni v hiši?»

«Tisti so bili, ki se ne bojijo priti v hišo. Se bojiš, da te ne zapazijo?»

«Ne; ampak vprašal sem — tako.»

«Ali greš noter?»

«Prišel sem, saj veš, kaj si mi obljubila!»

Skozi okno je pokukala glava. Andrej je začutil dekletov topli dih. Belina rok in razgaljenega vratu je medlela v noč. Polotil se ga je tesen občutek. Tenutna omama ga je objela. Pogledal je navzdol po lestvi. Stresel se je.

«Bojim se, da me ne zapazijo.»

«Beži, strašljivec! Čakaš, prinesem ti nagelj!»

Dekle je izginilo in se kmalu vrnilo. Dalo mu je nagelj, povit z rožmarinom.

«Pa le pripni si ga jutri! Drugič pridi na tak dan, ko ne bo fantov; v pondeljek ali v petek-»

«Bom!»

Andrej se je spustil kakor tat po lestvi navzdol. Ni voščil lahko noč, ni zahvalil, ni rekel lepe besede. Štefanija se je nasmehnila. Prijala ji je njegova boječnost in nerodnost. Obetala si je od njegove mladosti.

Andrej je pograbil lestev in jo nesel v kozolec. Postal je še za trenutek in prisluškoval. Zdelo se mu je, da se je nekje oglasila stopinja, da je počila vejica pod nogo. Spustil se je po vrtu na stezo in je šel za zidom proti klancu. Bil je pri prelazu, kjer je zavila steza na vaško pot, ko so vstale iz teme tri postave. Andrej je obstal za trenutek, nato se je obrnil in skočil med drevesi navzdol. Slišal je za sabo par naglih korakov, smeh in krik. Letel je. Prišel je na spodnji konec vasi, pa si ni upal po klancu domov. Šel je za vrtovi okoli vasi in se je priplazil od zadaj k domači hiši. Stopil je k skladovnci, vtaknil je nagelj v špranjo med zidom in drvi, nato se je zravnal in se oddahnil.

Počakal je, da sliši, ali so oni še na vasi. Nikogar ni čul. Hotel je že oditi k lestvi, da bi šel spat na hlev, kar je zaslišal, da se je zganilo poleno na skladovnici. Tu se ni bal. Zaklical je:

«Hoj!»

S skladovnice je padel nekdo na tla, se naglo pobral in hušknil mimo njega. Andrej se mu je hotel približati, a oni je bil prehitel. Zdelo se mu je, da ga je spoznal po teku in po postavi.

«Feliks je bil!»

Andrej je pogledal navzgor proti Naničini sobi. Okna so bila temna.

Šel je na hlev. Tesno mu je bilo pri srcu. Misel na Feliksa ga je grizla v notranjosti. Hudoval se je na Nanico, pa zopet ni mogel verjeti, da bi bila sestra taka. Sebi ni priznaval greha, vendar mu vest ni bila čista.

France je spal. Ko bi ga ne bila težila zavest radi nageljna, bi ga bil zbudil in bi mu bil povedal, na koga je naletel pred hišo. Tako je rajši molčal.

VI.

Na praznik so šli fantje v gruči proti fari. V drugi gruči, nekoliko od zadaj so šla dekleta. Veseli so bili oboji. Včasih se je ozrl mladenič po dekletih, te so sklonile glave v tla. Smeh in lahek hod je spremljal obe skupini.

Andrej je nosil nagelj na prsih. Tudi Feliks ga je imel. France ni šel s fanti, pridružil se je nekaterim možem.

Med potjo je pogledal Andrej natančneje Feliksov šopek. Zdelo se mu je, da je podobne barve kakor so Naničini nageljni, a gotov ni bil. Nikdar se ni kaj zanimal za njeno cvetje.

Feliks se je najbrže ovedel, da Andrej opazuje cvet, a je prezrl njegovo pozornost. Delal se je brezbriznega in nevednega. Andreju je to vsililo dvom.

Po maši so se zbrali mladeniči pred gostilno. Povabili so dekleta s sabo in jih odvedli v gorenje gostilniške prostore. Spodaj so se ustavili možje. Žene so se zatele deloma v kuhinjo, drznejše so prisedle v sobi k možem.

Oglasila se je harmonika. Njeni hitro se menjajoči zvoki so oznanjali veselje in poskok.

Položani so zasedli podolgovato mizo v kotu postorne sobe. Vsaka vas je tvorila omizje zase.

Dekleta so se sramežljivo nasmihala in pogledovala v mizo. Le Dragarjevi dve sta bili razigrani, še preden se je pričelo veselje. Smejali sta se. Govorili sta glasno in drzno odgovarjali mimo idočim fantom.

V sobah je vrelo in šumelo kakor v panju. Za strežbo najeta dekleta so begala med gosti, se ustavljala pred gnečami in prosila prehoda. Ce-

kinasto vino se je svetlikalo v pramenih poletnega solnca, ki je presevalo skozi okno v sobo.

Andrej je sedel nasproti Štefanije. Veselje in ponos sta mu odsevala iz oči, kakor mladeniču, ki je še le zdaj zrasel iz otroka v fanta. Čutil je, da je prelomil dobo mladostnega strahu in boječnosti. Štefanija ga je pogledovala. Njene oči so potrdile njegovo zavest. Pogledala je šopek na njegovih prsih in nato njega. Zdelo se mu je, da mu je prikimala in da mu je hotela s pogledom nekaj povedati. Njena bližina ga je grela.

Poleg Andreja, prav na voglu mize, je sedela Zagričarjeva Angela. Mlada je bila še; komaj je stopila v dekliška leta. Vedla se je sramežljivo; komaj prvikrat je bila v dekliški družbi, Roke je držala kakor mrtve v predpasniku; gledala je v mizo. Le včasih je dvignila oči in se ozrla s plahim pogledom po družbi. Takrat ji je zaigral na ustnih nasmeh, ki je kazal zadrego. Globoko, globoko v očeh je bila skrita celo solza. Ruta na glavi ji je zdrknila proti vratu. Tesno spleteni lasje so se svetili ko zlato. Ves izraz obraza je bil angelski.

Godec je igral. Poskočna polka se mu je vila izpod prstov, begajočih po drobnih gumbih. Sredi sobe je zavriskal mladenič. Razprostrl je roki in se sukaj sam med ljudmi. Udaril je parkrat z nogo ob tla, zavriskal drugič in se ustavil.

Fantje so izbirali plesalke. Mladenič je prišel v sobo. Narahlo stopajoč je pobiral takt godbe in se bližal z rasprostrtimi rokami dekletu. Nasmeh na ustih je vabil na ples. Dekle je vstalo; sramežljivo je pogledalo v tla, se nasmehnilo in mu podalo roko. Odvedel jo je na plesišče.

Harmonika je pela. Med njené glasove so se mešali zategli vriski. Ropot nog je poudarjal takt.

Položani so se obotavljali. Niso hoteli začeti plesa. Štefanija je pomenljivo pogledala Andreja; ta se je ozrl v brata. France je sedel na koncu

mize. Andrejevega pogleda ni ujel. Še enkrat ga je Štefanija pogledala. V očeh je ležala nestrpnost in pričakovanje. Vpraševale so: «Se - li boš odločil?» Andrej je povesnil oči v mizo in sedel dalje.

Prvi se je dvignil Feliks. Pomignil je Nanici. Ta je vstala neodločno. Čutila je zadrego. Izognila se je s pogledom Francetu in Andreju ter je odšla s Feliksom na plesišče.

Štefanija je pogledala Andreja še v tretje; premaknila se je na stolu; on se ni dvignil. Takrat se je prikazal na vratih čokat fant. Zelene dokolenice je nosil in kratke hlače. Za štajerskim klobukom se je zibal šop gamsove dlake. Telovnik je imel zelen, gumbi na njem so bili koščeni. Tudi jopič je imel štajerski. Z zateglo, nekoliko divjo besedo je ogovoril Položane. Štefaniji se je zjasnil obraz. Pogledala je bistro došleca in se mu nasmehnila. France je nalil kozarec ter mu ponudil vina.

Fant je povabil Štefanijo na ples. Hitro je vstala in stopila na njegovo stran. Pogledala je Andreja; v njenih očeh je igral posmeh.

Andrej je zagorel: «Grivarjev Jurij! Samotar in divji lovec! Ali ne pride večkrat na Polog? Pod večer se prikaže. Zakaj je šla plesat naprej ž njim?» Te misli so se bliskoma zvrstile v njegovi glavi. Neznana tesnoba mu je legla na dušo. Žal mu je bilo, da se je tako obotavljaj, a zopet je zvrčal očitke na Štefanijo: «Zakaj je šla plesat z drugim? Ali bi ne bila lahko počakala? Zakaj mu je dala sinoči nagelj, zakaj ji je kupil prebiralko?» Lomila ga je besnost, ki se pojavi v mladi, prvič varani duši. Dvignil bi se bil, pograbil za stol ali za steklenico in mahal, mahal.

Krotil se je. Vino ga ni še nič premagalo. Vedel je tudi, da bi se preveč izdal in da bi naletel s takim početjem najprej na močno Francetovo roko.

Med tem je prišel plesalec tudi po Justino in France se je oddaljil od mize. Andrej je ostal sam z Zagričarjevo Angelo. V zadregi sta bila oba. Molčala sta. Andrej ni mogel strpeti na mestu, a zdelo se mu je, da ne sme pustiti dekleta samega. Ozrl se je k njej in jo je vprašal:

«Ali greva še midva plesat?»

Angela ga je hvaležno pogledala:

«Saj ne znam.»

«Boš videla, da se bova vrtela,» jo je potolažil Andrej.

Vstala sta in sta odšla skozi vrata. Andrej je prijel dekle in se zapodil ž njim med plešoče pare. Z očmi je iskal Štefanijo in njenega druga. Ni mu bilo mar za Angelo; vedel se je, kakor da ne bi plesal ž njo. Čutil je da ima poleg sebe mrtvo breme, katerega mora sukati vedno hitreje, vedno vedno dalje, da pride do Štefanije in se ji poreži v obraz; da ji z očmi dopove očitek in da se ji pokaže z drugim dekletom. — Rad bi se bil maščeval. Ljubosumje bi bil rad vzbudil v Štefaniji. Vodil je Angelo tako, da sta plesala tik Štefanije in Jurija. Zavrtel se je mimo nje, da je otrnil s komolcem ob njeno rame. Pogledala ga je. Tudi on je uprl oči vanjo. Varal se je. Ni dosegel uspeha, kakor si ga je želel. Dekle ga je ošinilo s pogledom, v katerem ni bilo ne gorkote ne očitanja. Zdelo se mu je celò, da mu je z obrazom pritrdila, češ, le pleši, tudi jaz se veselim!

Andrej se je vrtel dalje. Srečanje s Štefanijo ga je skrušilo. Ozrl se je po sebi navzdol. Ob prsih je ugledal pšenične, svetle lase. Kakor da bi bila Angela občutila njegov pogled, je dvignila glavo in uprla oči vanj. Iz njih je sijala še polotročka milina.

Angela je bila vsa srečna. Tesni občutki, ki so ji polnili dušo in srce, ko je sedela kakor pozabljena v krogu deklet in fantov za mizo, so ji prešli. Ni se čutila več osamljena in zapuščena. Zdelo se ji je, da je prestopila poslednji prag otro-

ške mladosti in da je zdaj dekle. Hvaležna je bila v srcu Andreju. V njem je videla junaka, rešitelja. V dnu duše se ji je porodilo do njega toplo čuvstvo.

Harmonika je utihnila. Pari so se razvrstili in so odšli k mizam. Fantje so nalivali vino in ga ponujali dekletom. Mladike so dvigale kozarce k ustom, pokušale pijačo in si brisale z robci ustna.

Šum je rasel. Vedno več ljudi se je gnetlo v prostore. Iz spodnjih sob so prišli tudi možje. Celo nekatere žene so se predrznile in se jim pridružile.

«Za stare eno!» se je zaslišal glas iz družbe. Možje in žene so se zasmeli. Nekdo je rekel: «Mislijo, da ne znamo, da ne moremo več.»

Harmonika je zapela. Zategli glasovi so označili počasno mazurko. Možje in žene so se zabalili po podu. Nekateri so se oklenili deklet in se spustili ž njimi na ples. Vsako, ki je odšla plesat, je spremljal smeh fantov in tovarišic.

Veselje je ráslo. S smehom in šalami je gledala mladina stare plesalce. Možje so se sukali ko mladeniči na podu. Zopet je vzvalovava nekdanja kri. Nekateri so plesali zložno, drugi so odskakovali po taktu, kakor da bi hoteli pokazati mladini, češ, še smo gibčni! Ženam so krožila krila v loku. Pri obračanju so se ovijala okoli nog in pometala po tleh. Na plesišče se je povrnil čas, ki je davno pretekel. Mladost že osivelih mož se je povrnila in je rajala.

«Kako znájo!» so vzklikali mladeniči.

«Lepše so plesali takrat.» so pritrjevali drugi.

Mazurka se je vila v poudarjenih presledkih.

Položani so sedeli za mizo. Ko je godec zaigral mazurko, so se nekateri dvignili in šli k vratom gledat, kako plešejo stari. Nanica je slonela na podboju in zrla v plesalce. Takrat se je preril mladenič, ki je bil za glavo višji od drugih. Njegova postava je bila nagnjena nekoliko na-

prej, kakor bi bila narahlo sključena. Zdelo se je, da hoče fant tako zmanjšati svojo visokost. Njegov obraz je bil podolgovat, nekoliko koščen. Vedno se je smehljajal. Pri nasmehu je kazal dolge, klinaste zobe. Po vsem obličju je bila razlita dobrodušnost. Človek je imel pri pogledu nanj vtis, da se ta obraz ne more nikdar stemniti, nikdar spačiti. Jasne so bile oči, ustna so bila dobrovoljna, zaokrožena, klinasti zobje so sijali prijazno iz njih. Niti velika postava ni vzbujala strahu. Udje so bili sicer nekoliko šarasti, a ves odraz telesa je potrdil vtis, ki ga je nudil obraz. Tudi mladeničevi gibi so bili umerjeni, celo nekoliko počasni. Ž njimi je kazal neko dostojanstvo. Klobuk je imel potisnjen nazaj, da se je svetilo izpod njega visoko, jasno čelo.

«Plešeš, Nanica?» jo je nagovoril.

«Sem. In ti, Tone kje si bil?»

«Pri Seljanih; saj veš, pri domači mizi.» Njegov obraz se je smehljajal. Gledal je Nanico in tople so bile njegove oči.

«Si kaj vesela?» jo je vprašal nadalje. Dekle mu je pokimalo v smehu in sklonilo za trenutek glavo.

«Veš, kupil sem ti malenkost za spomin, tako da se prijateljstvo ne pozabi.»

«Sem daj!»

Fant je segnil v žep in ji pomolil prebiralko.

«Iskal sem te na trgu pred cerkvijo, bila si z domačimi. Nisem se hotel mešati med vas. Pa lani si me vprašala po odpustku.»

V nasmehu je izustil Tone očitek. Nanica ga je pogledala, ni se opravičila.

Godec je odrezal mazurko. Možje so odhajali. Fantje so zahtevali poskočnico. Zopet so jeknili glasovi po zadušnem prostoru. Poživljena godba je dvignila mladino v nov vrtinec. Med Nanico in med visokega fanta se je mahoma zaril Feliks. Pograbil je dekle in se zavrtel ž njim med pare. Nanica se je begoma ozrla; mrzel, skoraj odpo-

vedujoč pogled je poslala Tonetu, nato je utonila v gneči.

Visoki fant je obstal kakor prikovan. Vse se je zgodilo tako naglo, da se je zavedel komaj čez čas. Z nasmehom je pozdravil Nanico; smehljal se je še potem, ko mu je izginila izpred oči, vendar je smeh dobil takrat grenke črte. Ozrl se je okoli sebe, da bi pogledal, če ga nihče ne opazuje in če ni nihče opazil, kaj se je zgodilo. Okoli njega je vrvelo, se gnetlo vse vprek. Stal je na mestu še nekaj časa, nato si je poiskal pot med gnečo in vrvežem. Odšel je počasi, nekoliko sključen v dobrodušnosti. Nasmeh na obrazu je zakrival pritajeno bolečino in razočaranje njegove duše.

Harmonika je za čas utihnila. Oglasila se je pesem. V spodnjih prostorih so peli Seljani. Veljali so za najboljše pevce.

Le špilajte, muzikanti,
mojé srcé je žalostno,
igrajte se med sabo fanti,
kter' dekleta ljubite.

Nanica je stala na izpraznjenem plesišču. Družbo ji je delal Feliks. Ljubeznivo se ji je smejal in govoril v gostih besedah. Nanica je pogledovala vanj, a uho je poslušalo pesem. Mehko je segal v višino prvi glas. Poznala ga je. Vedela je, da poje Tone. Čutila je, kako prihaja glas globoko iz srca. Trepetal je na rahlo v klicu:

«Mojé srcé je žalostno.»

Samo ona in tisti, ki je pel visoki glas, sta razumela pesem.

Nanica se je zganila, kakor da bi se hotela nečesa otresti, nato je rekla:

«Pojdiva k mizi!»

Seljani so zapeli drugo, veselo:

«Kaj boš ti, kaj boš ti, za mano hodil!»

Glasovi so rezali zrak; v prešerni pesmi ni bilo tiste duše kakor v prvi.

Solnce se je nagibalo k zatonu. Ljudje so se razhajali. V gručah so se odpravljale posamezne vasi proti domu. Tudi Položani so se namenili domov. Spredaj so šli v skupini fantje, nekoliko zadaj so jim sledila dekleta. Ne mladeniči ne dekleta niso bili zgovorni. Hodili so umerjeno. Rachel, tu in tam pretrgan pogovor je prepletal obe družbi. Vsi so čutili, da se vrača praznik v vsakdanjost, da sledi veselju otrpelost. Vsakdo je mislil rajši sam zase, kakor da bi govoril.

Andrej je bil teman. Grizel ga je spomin na čokatega samotarja z zelenimi dokolenicami. Neznano silo je videl v njem. Nikoli prej ni mislil nanj, nikdar še mu ni bil na poti, danes se je zasekal v njegovo misel, kakor bi udaril s sekiro. Kaj mu je naredil? Kaj mu hoče? Sam ni vedel odgovora. Pač, plesal je s Štefanijo; a je lahko, če sam ni hotel. In Štefanija, zakaj je bila pozneje odljudna ž njim? Jo je mar oni boljše zabaval in napajal? «S Štefanijo nič več, niti besede ne!» tako je sklepal v srcu. Uveli, že razneseni cvet na prsih ga je zaskel. Pograbil ga je z roko in ga vrgel v stran, da bi ne bilo ne misli ne spomina.

Prvi v fantovski družbi je hodil France. Molčal je največ; niti v paru ni maral iti. Med dekleti je bila zadnja Zagričarjeva Angela. Še se ni popolnoma strnila s tovarišicami. Čutila je, da je najmlajša, in čeprav jo dekleta niso zapostavljala, se je zapostavljala sama. Stopala je samotna, kot privesek od zadaj, in prav ji je bilo, da ni bilo treba dajati odgovora s še nespretnim jezikom. V duhu je živela minuli dan; nekaj misli je posvetila tudi Andreju.

Okoli mize se je nabralo nekaj moških iz vasi, poznih gostov. Dragar in Košan s Pologa sta se bila zamudila domov grede pri vinu. Dragar je sedel košato na stolu, poleg njega se je tiščal Košan.

V gostilni pri Andrcu je sedelo še omizje ki so bili vsakodnevni gosti pri Andrcu. Niso bili to pivci, ki pijejo za lasten denar. Nekateri izmed njih ga niti imeli niso, da bi si iz svojega žepa privoščili kozarec pijače. Njihovo opravilo je bilo, da so pogledali vsak dan parkrat v gostilno, ari ni tam obsedel kak hribovski bahač ali kak mešetar, da se mu pridružijo in pijejo na njegov račun. Ti vinski paberkovalci so bili premeteni in izkušeni. Znali so voditi pogovor, hvalili so gosta, njegovo bogatijo in veljavo. Če se je vračal kmet s sodnije, kjer se je tožaril, so zabavljali čez nasprotnika, ga oblagali s priimki, iznašali njegove slabe lastnosti. Zopet so pritrjevali, kako je pravica na strani tega, kako je gotovo, da bo tožba njegova. Poveličevanje in zagovarjanje je imelo uspeh. Deležni so bili pijače. Ako je odšel prvi gost in je prišel v gostilno njegov nasprotnik, so se oprijeli tega. Udarili so po tistem, ki so ga prej hvalili.

Gostilničar Andrea je vodil gostilno da je bilo vsem prav. Ostajal je vedno v ozadju. Kvečjemu je na stavljeno vprašanje molče prikimal. Bal se je zamere na vse strani. Nikoli ni raznašal besedi, ki jih je slišal med gosti, nikoli se ni postavil odločno na stran enega ali drugega. Nekaj pa je bilo, vsakdanje goste, zabavnike je rad trpel, saj so mu pomagali prazniti sode.

Tudi ta večer so bili vaški gostje na delu. Podžigali so Dragarja:

«Ti Dragar, znaš,» se je oglasil eden izmed njih, «vse krave prodaš dražje ko drugi.»

«Ha, pri meni se ne baranta; toliko daj, ali pa pojdi! Lahko delam tako; blago imam, da je kaj in pa sile nimam po denarju, sile.»

Dragar se je ozrl mogočno po omizju in je pogledal po zadnjih besedah posmehljivo Košana. Ta se je napol oslanjal na mizo tako, da je bil obrnjen proti Dragarju.

«Res, blago imaš in pa sile nimaš,» mu je pritrjeval in kimal z glavo.

«Res je, kar praviš,» je mrmralo omizje.

Dragar je nalival. Prazno steklenico je pomolil molče Andreu, ki je odhitel ž njo skozi vrata in se takoj vrnil s pijačo.

«Rečem vam,» je nadaljeval Dragar, «trdni smo pri nas. Ti Andrcu, ali se greš merit z menoj pri denarju?»

«Kako naj se merim s tabo,» je odgovoril pohlevno gostilničar. «Ti litrčki, ki jih prodam na dan, me še niso obogatili.»

«Nihče se ne more ponašati s tabo,» je pritrdil glas izmed pivcev.

«Res, nihče,» je prikimal Košan.

«Pač, Jermol bi se kmalu lahko,» je pomislil drugi pivec.

«In Zagričar je tudi težak,» je dostavil tretji.

Dragar je zrasel. Prijel je kozarec in udaril ž njim po mizi, da se je vino razlilo. Ročno je prihitel Andrcu ter pobrisal med steklenico in kozarci.

«Jermol da se bo meril z mano? Zagričar da je težak? Naj prideta, ha, pa se bomo merili! Naj le prideta!»

Dragar je bil že vinjen. Divje so mu gledale oči, ko se je oziral naokoli in zahteval pritrjevanja ter hvale.

Takrat je vstopil v izbo Zagričar s Pologa. Velik je bil, da se je moral skloniti, ko je stopil skozi vrata. Ustavil se je sredi izbe in se razgledal po pivcih.

«Ho, ti Zagričar si tu!» ga je pozdravil Andrcu. «Kako pa, da tako pozno? To ni v tvoji navadi.»

«Kaj hočeš, opravki, opravki,» je odgovoril došlec z nizkim močnim glasom.

Pivci so se odmeknili in so naredili Zagričarju prostor na klopi nasproti Dragarju. Sedel

je. Popravil si je brke, položil težke pesti na mizo ter dejal:

«Prinesi četr!»

«Kaj na svoje boš pil?» so se začudili pivci. Dragar je velel:

«Andrca, prinesi kozarec!»

Košan je segel po steklenico in mu nalil.

«Pa ga pijmo!» je rekel Zagričar, trčil narahlo s kozarcem ob mizo in ga nato nesel k ustom. Isto so storili ostali.

Pod stropom je gorela luč, sijala je medlo po izbi. Sence pivcev so se črtale na steni in kazale spačene pošasti. Ura na steni je tiktakala; njeni kazalci so se pomikali že v pozno noč. Miza je ječala pod komolci; med kozarci so ležale mlake razlitéga vina.

Pivci so bili čimdalje bolj šumni. Besede so jim šle na prepir. Pijačo sta naročala Dragar in Zagričar.

Pivec se je oglasil:

«V teži smo se menili poprej. Kaj praviš, Zagričar, ali ovagaš Dragarja?»

«Nikdar se nisem ponašal s tem, kar imam», je malomarno odgovoril Zagričar.

«Ha», se je zarežal Dragar, «ne tebe in ne Jermola se ne bojim! Moja teža ni le doma, ampak tudi drugod.»

Takrat je pomenljivo pogledal na Košana in se zopet zarežal:

«Ha!»

Zagričar je zamahnil z roko, se obrnil v stran ter dejal:

«Ne bodimo trapasti!»

«Ne omagaš ga, zato tako govoriš», se je zopet oglasil eden izmed pivcev. Zagričar je zamahnil še enkrat z roko in molčal.

«Zakaj se pa nisi zopet oženil, Dragar?» je sprožil nekdo vprašanje.

«Saj res, tako v letih še nisi in rediti bi jo tudi mogel s čim», je dostavil drugi.

«Ha, čas se že najde, saj tako delo se ne ponavlja vsak dan.»

«Rečem vam, res, časa ni bilo. Prej in poslej je z ženitvijo nekaj opravila, in pa otroke imam, ki mi delajo, res.»

«Saj bi se ti ne bilo treba ženiti radi tega, da bi bil dobil delavko k hiši, ampak zato, da bi bil imel ženo.»

«Izbirčen si bil, in tista, ki bi jo bil ti rad imel, bi te ne bila marala; za tisto, ki bi te bila vzela, pa tebi ni bilo mar.»

«Vdovca ne mara vsaka.»

«Kaj? Ha!» se je shropinil Dragar. Vstal je s stola, njegovo telo se je po vinu zazibalo.

«Da bi je ne bil dobil? Letele bi bile za mano, samo če bi jim bil prst pokazal, ha! Ko sem bil mlad, sem jih imel na ostajanje, in tudi zdaj bi jo bil našel po godu, ha.»

Klecnil je zopet na stol in se ozrl prešerno po omizju. Košan je prikimaval, Zagričar pa je pljunil pod mizo in pripomnil zaničljivo:

«Samo ponašanje in bahanje!»

Takrat je Dragar zrasel nad njim:

«Kaj, da ni res?» in se je ozrl proti peči na Andro. «Kar sem jih hotel, sem jih imel, ha! Tudi tvojo ženo sem prej poznal ko ti.» —

Trenuten molk. A že v naslednjem hipu je Zagričar divje pogledal; vstal je nemudoma, prijel prazno steklenico, jo dvignil in nameril ž njo preko mize. Vino je zagrgljalo iz posode. Preden je padel udarec, se je stegnilo proti Zagričarju število rok. Izvile so mu steklenico, ga pograbile za ramena in potlačile na sedež. Iz zdiča se je dvignil Andro:

«Ne, topli se ne bomo v moji hiši; tisto pa ne!»

Zagričar je gledal srdito. Meril je Dragarja. Dvignil je pest, jo spustil na mizo, da so odskočili kozarci, da je zazvenelo steklo: «Ponovi, kar si rekel!»

Dragar je molčal. Pijano, ostrašeno je gledal po pivcih. Njegove oči so iskale pomoči.

Zagričar je vstal in stopil v stran. Segel je v žep, srebro je zazvenelo na sosednji mizi; nato je odprl vrata ter je odšel, ne da bi rekel besedo.

Naslednje dni so pripovedovale vaške ženske, da je Zagričar spodil ono noč, ko se je vrnil s semnja, vso družino iz hiše in da je žena komaj ušla polenom; drugi dan pa da je sam prišel po njo in po otroke k sosedu, kamor so se bili za-tekli.

VIII

Lahek žvižg v zgodnjem večeru, ko so bila Košanova okna še razsvetljena, je naznanil Nanici, da pride Feliks v vas.

Dekle je stalo pri ognjišču, pomivalo je posodo. Postalo je za trenutek, prisluhnilo, nato se je ozrlo naokoli, da se prepriča, ali ni nikogar, ki bi bil ujel glas. — Nanica je pomivala dalje. Posoda je ropotala, roka je hitela. Na obraz ji je vzplala ob žvižgu lahka rdečica, ki ni hotela več izginiti. Dokončala je delo, zagrebla žerjavico v pepel, nato je postala še nekaj časa pri ognjišču. Medel soj luči, ki je razsvetljeval črne stene, ji je begal v lahkih utripih po obrazu, podajal se je in zopet padal.

«Spat grem», je zaklicala v izbo. Stopila je pred hišo; se ustavila, prisluškovala. Iz izbe je čula pogovor, drugod je bilo vse tiho. Pričakovala je, da se zgane v temi korak, da se ji približa senca; čakala je zaman. Po prstih je odšla po stopnicah, odprla na lahko vrata in jih zopet zaprla. V sobi je stopila k oknu, prislonila glavo na šipo; zopet je čakala.

Minute so potekale, pretekla je ura. V izbi je luč med tem že ugasnila, tudi besede so utihnile. Nestrpno se je prestopila na nogi. Čas ni hotel naprej. Zopet je odbila ura. Srce je tolklo

glasno, dihala je teže, lica so pekla; borila se je s strahom in s pričakovanjem.

«Ali pride? — O, da ne bi prišel! — In če ga ne bo?»

Bala se je prihoda, trepetala je v strahu; zopet si je želela, da bi se zazibala pod oknom senca.

«Če ga kdo zapazi? Ali je prav, da hodi tako na skrivnem? Sam hoče. Tone je hodil drugače, zvečer je prišel v izbo, ko so bili še vsi pokoncu.» Nanica se je bojevala sama s sabo, nihala je med Tonetom in Feliksom.

«Nocoj mu povem. Ni prav tako. Saj ne misli zares». V dnu duše je prišepnil tajen glas. «Ne boš mogla odreči; vsi tvoji sklepi se bodo zrušili!» Udušiti je hotela ta glas, ga prevpiti z novim, še trdnejšim sklepom; borila se je zaman.

Spomnila se je na dom. Oče, brata, vsi so bili poslušni njegovemu očetu. Glas je zopet govoril: «Se boš borila samo ti? Se boš upirala? Odkod boš jemala moči? Preslaba si! Dragarjev je. Najbogatejšega kmeta sin!»

«Nocoj končam!» Misel je izgovorila skoraj na glas. V tem trenutku se je zazibalo v zraku; lestev je podrsala na rahlo ob zidu. Nanica se je zdrznila, dih se ji je ustavil. Čakala je ko brez moči. Okno se je zastrlo. Feliks je potrkal.

Nanica je počakala še trenutek, nato je odprla.

«Kako sem se bala, da te kdo vidi. Lestev je prislunjena ob zid!»

«Pozno je, nihče je ne bo opazil.»

Sedla sta na skrinjo, pokrov je zaškripal s cvilečim glasom.

«Feliks!» Nanica je ob klicu utihnila.

«Kaj je, Nanica? Govori!»

Dekle je molčalo.

«Povej, Nanica!»

«Nekaj sem ti hotela reči.»

«Kaj?»

«Tako; ni prav, da hodiš pozno, da sva zdaj sama tu.»

«Ali kaj ti je, Nanica? Saj ti nič nočem. Saj te imam samo rad.» Držal je njeno roko v svoji, pa jo izpustil in se nekoliko odmaknil.

«Samo rad te imam, Nanica.»

«Tako težko verujem to.»

«Kako naj ti pokažem, dokažem? Samo povej, Nanica!»

«Ljubezni ni mogoče dokazati, samo čuti se.»

«Zato glej; ali je ne čutiš, ali ti je nisem pokazal? Ti me nimaš rada, zato govoriš tako.»

«Feliks, meni je tako hudo; ko da bi kradla, se mi zdi.»

«To je radi tega, ker me nimaš rada. Meni so trenutki, ki jih prebijem pri tebi, tako sveti.» Pomaknil se je bliže k njej; zopet je vzel njeno roko v svojo.

«Nanica, glej tako sva sama; samo dvoje src živi za naju, moje in tvoje. Vse je tiho, ko da je svet utonil. Povej mi zdaj, ali me imaš vsaj malo rada.»

Dekle je molčalo.

Dih dveh bitij se je lovil po sobi. Prej, dokler je bila Nanica sama, se ji je zdelo vse prazno, gluho, kakor da so se stene razmaknile daleč nekam; zdaj ko je bil Feliks tu, je čutila, kakor da je čutila, kakor da je soba prepolna, natlačena, da mora zdaj zdaj jekniti in se razpočiti. Njegov dih se je odbijal od sten, iz vseh kotov je prihajal. Mislila je, da ga mora čuti hiša in vas.

«Nehajva, Feliks, Pojdi!»

«Tako me imaš torej rada? Odgovorila si!» Feliksove besede so bile izrečene z grenkobnim glasom. «Grem, Nanica, pa se boš še jokala za mano. Še le pozneje kdaj boš spoznala, kako sem te imel rad.» Zganil se je, kakor da bi hotel vstati, vendar je obsedel na skrinji.

«Mogoče me imaš res rad; ne vem, a mislim, da nisem zate, da bom naposled ostala sama.»

Za Nanico so potekali odločilni trenutki. Poprej je mislila, da bo z lahkoto prerezala med tem, kar je bilo, in med tem, kar naj bo; zdaj je pešala, umikala se je sama pred sabo.

«Nanica, samo tebe, Nanica!» Feliks je položil roko čez njena pleča, jo narahlo prijel za ramo ter jo pritegnil k sebi.

«Rekel si, da me imaš samo rad.» Besede je povedala skoro v joku. Hitro je odmaknil roko.

«Samo rad te imam,» Feliks je govoril o lju-bezni. Šepetal je; besede so padale ko skrivnost v Naničino uho. Poslušala je in le včasih kaj malega odgovorila. Kradoma, na lahko, rahlo je položil Feliks roko zopet na ramo. Dekle je skoraj ni čutilo, privadilo se ji je in jo pustilo.

Neslišno je noč tkala čas. Spodaj v izbi je bila ura, ušesa so preslišala glas. Pokoj je stražil ob oknih, da se niso zganila. Vas je spala.

Feliks in Nanica sta sedela na skrinji. Roka je počivala na ramenu. Besede so bile tihe, skoraj tako tihe ko misli.

Na vasi je zapel prvi petelin. Nenadni glas je splul daleč v mirno noč; Nanici se je zdelo, kakor da ga je slišala tik pred oknom.

«Pozno je že!» Vstala je v strahu. «Pojdi!»

«Zažvižgal bom, ko zopet pridem.» Feliks se je popel na okno, stopil ročno na lestev ter izginil. Še par lahkih korakov, nato tihota.

Nanica je postala pri odprtem oknu. Hlad jo je objel. V očeh je začutila trudnost; ščemele in pekle so jo. Zaprla je veke; pred očmi so se bli-skale in križale čudne podobe, med njimi so se ukresavale iskre. Zaprla je okno in šla v posteljo. Rada bi bila zaspala, podobe niso hotele ugasniti. Prikazala se je svetloba v podobi solnca, zaplesala je v krogu, nato je začela padati. V prame-nih je lila navzdol, naprej, naprej; ni je zmanj-kalo. Zopet je zaplesalo pred očmi, prikazal se je Tone. Plul je na široki vodi brez valov; obraz je imel obrnjen nazaj. Še ga je videla, voda je tekla,

on je plaval daleč, daleč, nato se je zgubil v drobno piko in izginil. Na mah so se zopet prikazale njegove oči; vprašale so jo lepo in milo, za tem so se zaostriale ter se oddaljevale vedno bolj, vedno dalj. Tonetove oči so zamigljale, iz njih je stopil Francetov obraz; trdo jo je vprašal, pokimal, se obrnil, utonil.

«Trudna sem;» je vzdihnila. Položila je roko na oči; slike so izginile, samo temo je še videla. Zaspala je, pijana od prečutih ur in lepih besed.

IX.

Sivkast mrč se je zajedel v ozračje. Peči so bile motne, kakor da bi jih gledalo oko skozi umazano steklo. Višji so se zdeli grebeni kakor prej in čeri so se dvigale, kakor da bi grozile v grapo. Na lipe je sedla jesen, listje je porumenelo in je padalo v šuštenju med otavnik. Živa zelen gozdnih dreves je zatemnela; sok za ljubjem je ponehaval; les je dozorel in se pripravljaj počasi na zimsko spanje. Na nebu je sijalo medlo septembrsko solnce.

Na planinah je padla prva slana in požgala pašo živini. Krave so obirale zelišča, segale so po listju na grmih in se ozirale v dolino. Plašno mukanje živine je klicalo po vrnitvi s planin.

Približal se je sveti Mihael, čas, ko so pastirji rešeni samote in puščobe ter se vrnejo med ljudi.

Položani so se pripravljali, da pojdejo na planino po sir in skuto. Moški so ogledovali vlake, pletli so košem oprtnice; dekleta so ribala škafe s peskom, da so se svetlili obroči. Zgodaj zjutraj so se dvignili kmetje iz vasi ter se napotili po voznikú proti planini. Možje in fantje so nesli na ramenih javorove vlake, dekleta na hrbtih oprtnike, v oprtnikih škafe.

Pot je peljala spočetka med gozdi. Drevesa so se pravkar izvijala iz jutranje teme. Pod

ostrešjem gostega vejevja je domoval hlad, ki je kazal že na mraz. Ostri zrak je rezal v obličje in v roke. V mračno tihoto so padale stopinje, besede so se lovile med drevesi. Globoko v gozdu je zašumelo listje; šum se je oddaljeval, vedno tišji je bil, dokler ni zamrl popolnoma. — Gozd je zaostal, pot je stekla med senožeti. Pogled se je oddahnil ter vzhitel preko doline. Ob poti so ždeli seniki. Voznik se je ustavil in prešel v stezo. Tu so moški odložili vlake. Steza se je vzpenjala poševno preko golega pobočja. Globoko pod njo je ležala grapa. Planino je že pozdravljalo solnce.

Med družbo je vladalo vso pot veselo razpoloženje. Gospodarji niso čutili bremena na sebi ne strme poti, saj so šli po pridelek, na katerega so vse leto mislili in računali. Mladini je bila pot domači praznik, prepleten s šalami, nagajivkami in smehom.

Planina je bežala na pobočju, ki se je spuščalo v drugo grapo; obrnjena je bila na jutranjo stran. Raztezala se je po treh zaslonih in dveh uleknjeninah, ki so ležale med temi. Navzgor se je vzpenjala do vrha podolgovatega hrbtišča, ki je teklo v valoviti črti od Peči proti jugu; navzdol se je spuščala skoro do sredine hriba; tako je še ujela studenček, ki je žuborel spodaj med bukvami, kjer je prehajal svet v grapo.

Na zaslonih so gledala v nebo rumena močila. Umazana voda je ležala v njih. Veter je ni mogel razgibati; nebesna modrina ni odsevala iz nje. Tu so domovale žabe. Prepolno jih je bilo. Zvečer so igrale pastirjem, ki so mrli v dolgočasju in zapuščenosti. Okoli močil so bila tla pretlačena. Kravam so se vdirale noge globoko v rumeno ilovico.

Planino so prepregale vse vprek ozke steze. Živina je iskala na njih opore pri pašnji. Med stezami je sršela zdaj redkeje, zdaj gosteje posejana praprot. Višje pod vrhom je raslo grmovje. Sem se je zatekala živina, ko so jo v vročih solnč-

nih dnevih nadlegovali obadi. Iznad grmovja so se dvigale nekatere drobnice. Ko so v pozni jeseni dozoreli sadovi, so prišli vaški bajtarji, jih otresli in pobrali.

S planin je bil pogled odprt daleč proti vzhodu. V daljavi so mežikale iznad zelenja bele vase; cerkve so počivale na gričih. Po pobočjih so samevale posamezne hiše. Zdelo se je, da so prilepljene ali naslikane v breg.

Najlepši je bil pogled na Peči. Kot mogočen oltar so se dvigale na severni strani v nebo. Ob lepem vremenu so začarale oko, tako so bile lepe. V viharjih so vzbujale grozo in strah. Bile so temne kakor mračno čelo, za katerim se kuje jeza in zori zloba. Redkokrat je minil naliv, ne da bi bile poslale še tja preko planine mrzel piš, pomešan z ledenimi zrni. Na jesen so bile žalostne; megle so se obesile nanje, jih prepregle, nato je pršilo, pršilo.

Na planini so prišlece sprejeli raztrgani govedarji. Pozdravili so jih z molkom in debelimi pogledi. Kmetje so stopili do svojih čred ter so ogledovali snažno in rejeno živino. Fantje in dekleta so se zgnegli v stran.

V zložni legi, nekoliko pod vrhom planine je stalo iz sirovega kamenja zidano poslopje. Na sprednji strani so bila v zidu vrata, na nasprotni je bila odprta lina. Oken poslopje ni imelo. Iz zidu se je krušilo kamenje in se kopičilo pod kapom. To je bil stan.

Dom pastirjev je bil preprost. Ob steni so stale druga nad drugo iz desk zbite pregrade; podpirala sta jih dva bukova stebra; to so bila ležišča. Pri tleh so tekle ob dveh stenah klopi; mize ni bilo. Ožgana tla v kotu so odmerjala prostor ognju; blizu je črnel velik mlekarški kotel. Na klopi lempa za vodo, za vsakega pastirja en lonec, v loncu lesena žlica; deže, vedra, obodi za sir; v ostalem je bilo vse prazno. Odtod so držala nizka vrata v klet.

Mladina je bila razigrana; skupna pot, izprememba kraja, razgled, zrak, vse to jo je udobrovoljilo.

Mlekar se je sukala v kleti; pripravljala je posodo za tehtanje in delitev sira ter skute. V pepelu je čepel pastir, pihal je pod kotel, v katerem se je grelo mleko. Ko je zavrelo, ga je odmaknil, vzela zajemalko in jo ponudila prvemu dekletu.

Oglasil se je mladenič:

«Mlekar, zadnja skuto sem!»

«In zadnji sir!» je pristavil drugi.

Mlekar je ustregel želji.

Gospodarji so prihajali posamič v stan. Šli so v klet in so ogledovali žolte hlebe. V škafu na klopi je bila pripravljena skuta. Pokušali so jo in pritrjevali okusu. Zunaj v stanu je šumel pogovor mladih ljudi. Besede je trgal glasen smeh. Pastirji so stali ob strani. Veselju so odgovarjali z režečim se, topim smehom, kakršnega rodi samotna.

Andrej se je držal Štefanijine bližine. V družbi se je čutil tesneje navezanega nanjo. Dragarjev Feliks je razgrnil na klopi porumenele papirje in je brskal med njimi. Nanica ga je pogledovala ob strani. Njegovo važno opravilo ji je prijalo.

«Začnimo!» se je oglasil Dragar, ko je stopil iz kleti.

«Vsak nekaj starejšega, nekaj mlajšega,» je opomnil Seljan.

Zagričar je pritrdil:

«Tako je!»

Dragar se je okrenil in pogledal po kmetih. Tudi Feliks je dvignil glavo iznad papirjev.

Mlekar je nosil hlebe iz kleti in jih polagal na tehtnico; pomagala sta mu dva fanta.

Zadnji je bil na vrsti Košan. France se je prebrinil v klet; videl je na policah skoraj same polsveže sire.

«Po pravici! Vsak nekaj starejšega, nekaj mlajšega!» je zaklical.

«Tako je!» je pritrdil Zagričar.

V stanu je nastal šum. Beseda je dušila besedo. Pogledi so bili ostrejši; gibi rok odločnejši.

«Ti, Dragar, si dobil največ starega, odstopi mu, da se pravica izravna!»

«Kar mi gre, sem dobil.»

«Saj boš pobral polovico Košanovega ti.»

«Svoje sem dobil in nič več.»

Feliks se je dvignil, pustil papirje in je rekel:

«Pa grem.»

Polagoma so se glasovi umirili.

Moški so vlagali sir v koše med seno in ga nosili k vozniku, da ga naložijo na vlake. Dekleta so zadevala na glavo škafe, polne skute. Fantje so jim pomagali in v pomoči nagajali.

«Danes si naš,» je rekla Štefanija Andreju, ko sta stopala po stezi proti vozniku.

«Ti boš pa Grivarjeva,» ji je odgovoril v očitku Andrej.

«Ali misliš zares?» Ustavila se je za hip in se okrenila s celim životom proti Andreju. Mladenič jo je pogledal izpod bremena. Pol vprašanja, pol norčevanja je bilo v njenih očeh.

• «Saj si pokazala na plesu.»

«Zakaj si se obotavljal; jaz bi bila rada plesala. — Prav, boš ti pa Zagričarjev!»

«Iskal sem te med plesalci.»

«Nič se ne prepirajva; to je bilo tako za šalo. Saj ti Angele ne očitam.»

«Ker tudi nič ni.»

Andrejev glas je bil vdan, še mladostno boječ. Štefanija ga je čutila in razumela. Vedela je, da ima mladeniča v oblasti.

Daleč od zadaj je nesla škafo Zagričarjeva Angela. Videla je Andreja in Štefanijo. Mlada je bila še po spoznanju, a v njeno srce je planil ra-

hel strah in prva nezavestna bolečina je nasedla v njem.

Pred stanom so stali pastirji. Prislanjali so roke na usta in vriskali za odhajajočimi. Nekateri so tekli na trato, se prekopicavali čez glavo, nato so se zmešali v klobčič ter dušili od veselja drug drugega. Zopet so se zbrali pred stanom; zapeli so. Daljava je ublažila trde glasove in pesem je legala odhajajočim mehka na uho. Med prapotjo je stala živina. Glave je dvigala visoko v zrak, kakor da bi prisluškovala veselju. Solnce se je nagibalo proti večeru.

Noge so se uprle, mišice na rokah so se napele, vlake so stekle. Šumelo in drčalo je po razritem vozniku. Drobno kamenje je hreščalo pod cokljami, les je ječal preko kremenja. Ostri ovinki so zanašali moške; bremena so odskakovala čez potočne. Vlake so tirale na poskok po strmini. Šele nad vasjo je prešla pot v zložnejšo lego.

Pred hišami so že čakale ženske, da sprejmejo svojce in da pogledajo blago.

France in Košan sta zavila k hiši, Andrej je vozil Dragarju.

«Doma smo,» se je oddahnil Košan. France si je brisal potno čelo. Od zadaj je prišla Nanica. Brema in pot sta ji pognala rdečico v glavo. Mati ji je pomagala odložiti koš.

Oče in sin sta razvezala bremena in sta nosila sir v hišo. Mati in Nanica sta pomagali.

«Kar pusti seno na vlakah!» je dejal Košan. «Jutri bomo morali itak zopet nakladati za Dragarja in peljati v dolino.»

France je obstal. Pomeril je očeta z očmi in rekel odločno:

«Nikamor! Domov mu spravimo, kar mu gre, dalje ne.»

«Tako smo delali vsako leto, tako je v navadi,» se je opravičeval oče.

«Dolžni ste na Pologu in ne pri trgovcu v dolini; tu plačajte obresti!»

«Kdo se bo prepiral! Tako je v navadi, kaj hočemo!»

«Nikamor!» je pristavil ježno France ter vzdignil vlake, da se je razsulo seno po tleh.

«Boš videl, kaj bo!» je tarnal Košan.

Mati in Nanica sta stali poleg kakor brez moči, nobena ni spregovorila.

Pod noč so poklicali Dragarja, da so tehtali sir za obresti. Prišel je in je stopil oblastno v izbo. Na klopeh so se smejali rumeni hlebi.

«Kot po navadi,» je rekel Košan in pritrjeval tehtnico na kljuko v tramu.

«Kot po navadi,» je odgovoril Dragar.

«Zvečer ga prineseva z Andrejem k vam,» je pristavil France.

Dragar se je dvignil iznad tehnice:

«Kaj govoriš? Ali ne popeljete jutri v dolino?»

«Da, našega,» je odrezal France.

«Vsako leto ste peljali tudi moj del.»

«Delo imamo doma. Tu smo vam dolžni in ne v dolini.»

«Kaj misli zares?» je pogledal Dragar v Košana. Ta je skomignil z rameni in povесil oči:

«Bog pomagaj!»

«He, France, če znaš gosti ti, bom godel tudi jaz. Bomo videli!»

France je molčal in je odšel skozi vrata.

Zvečer, ko se je vrnil Andrej domov, je prinesel France v izbo dva koša, nastlana s senom. Prislonil je najprej prvega h klopi in je pričel nakladati sir. S težko muko je opravljal to delo. Ogledoval je hleb za hlebom in jih polagal v koš. V izbo je stopil Košan.

«Četrto leta redimo živino za Dragarja, četrto leta za davke», je zamrmral France.

«Kaj hočeš, Bog pomagaj je!» je govoril vzdihoma Košan, ki je v tem trenutku tudi občutil težo, katera je tlačila dom. «Reši se, če se moreš!»

«Treba se bo,» je bil Francetov odgovor.

Brata sta zadela koše na rame in sta odšla skozi vrata v noč. Siri na klopi so samevali. Kup se je stisnil. Hiša je bila kakor okradena. — —

Par dni pozneje je prišel Dragar mimo Košana. Stopil je v hišo in vprašal po gospodarju. Nanica ga je poklicala. Dragar je stopil naprej v izbo, za njim Košan. Ko sta bila sama, je spregovoril prvi:

«Veš, tako je, rabim nekaj. Denarja nimam pri rokah. Na posodo ne bom jemal. Pobrigaj se in mi pripravi tisočak!»

Košanu so se zašibile noge; prebledel je.

«Kaj res ne moreš drugače?» je vprašal plaho.

«Res ne! Poišči si denar, kjer moreš, jaz ne morem čakati.»

To je rekel Dragar in se napotil proti vratom.

«Potrpi nekoliko časa in če moreš, poišči za ta čas drugje! Tebi vsak zaupa. Saj veš, odkod naj vzamem takoj?»

«Ne bom čakal, ne morem čakati.»

Dragar je odprl vrata in je stopil v vežo. Za njim je šel Košan.

«Potrpi, počakaj!»

«Ne bom, ne morem.»

Košan je stal v veži prepaden, kakor ckamenel. V ušesih so mu zvenele zadnje Dragarjeve besede: «Ne bom, ne morem.» Nič ni vedel, kam naj nameri korak. Izba je molčala v gluhi tišini, zakajena veža je zijala z enim samim črnim očesom vanj. Le v glavi mu je šumelo: «Ne bom, ne morem.»

X.

Zvečer so se Košanovi posvetovali, kaj naj bi ukrenili, da bi zadovoljili Dragarja. Zbrani so bili okoli ognjišča. Siloma in na kratko so si odgovarjali. Na vseh je bila vidna zadrega, kakor

bi se sramovali pogovora. Najteže je tekla beseda Košanu. France je sedel na robu ognjišča in drezal s šibo v žerjavico.

«Kam naj se obrnem?» je vprašal Košan in pogledal v ženo.

France je molčal in risal črte po pepelu.

«Ti, France, misli in poskrbi; ti si kriv, da je tako,» je pripomnila Nanica od zadaj.

«Nič nisem zakrivil, ravnal sem, kakor je bilo prav.»

«Svetuj zdaj, govori!» se je oglasil oče.

«V svet pojdem in zaslužim,» se je odrezal naglo France, a je nenadoma obstal z besedo, kakor da bi se bil zavedel lahkomiselnosti, ki jo je izrekel.

«Da se zasluži, je treba časa in vsak nima sreče,» je izustila s pomislekom mati.

France je pomolčal, nato je spregovoril:

«Morda bi posodil Zagričar.»

«K Zagričarju ne grem za nobeno ceno. Dragar in Zagričar se ne gledata lepo. Zaman bi bila pot.»

«Obrnite se pa do Seljana! Recite, da bo samo za nekoliko časa. Potem grem v svet in zaslužim. Do takrat bo že počakal.

«Ali misliš, da bo posodil?» se je obrnil Košan vprašujoče v ženo.

«Poskusi, morda nam odpomore!»

«Poskusil bom. — E, Bog pomagaj je!»

Nanica je odšla spat; Andrej se je zgubil skozi vrata; Košan je odkrevsal v hlev, da pogleda še enkrat, ali je pri živini vse v redu. France in mati sta ostala sama.

«Ti misliš res v svet», ga je vprašala prita-jeno.

«Res, Dolgo že mislim na to.»

«Kaj bi hodil od doma! Če delaš, se tudi tu preživiš. Sreča v svetu ni gotova.»

«V svetu je morda sreča, doma je ni. Ko bi bili prosti, bi se vrnil in bi bil doma najsrečnejši.»

«Bojim se sveta. Koliko jih pokoplje! Zapravijo se, da ni nič več iz njih. Ali niso najlepše naše njive in naše senožeti?»

«Rad jih imam, a zdaj ima še Dragar roko na njih.»

«Dobro premisli, France! Misli tudi name in na očeta!»

«Doma boste že delali kako; saj sta še Andrej in Nanica. No, sicer pa še ni padla zadnja beseda.»

«Premisli in ostani!»

«Né morem obljubiti, mati.»

Ko se je odpravljajl France spat, je čutil, kakor da leži nad domom svinčena teža. Zdelo se mu je, da strme okna in zidovja vprašujoče vanj: kaj bo?

Naslednji večer se je napotil Košan k Seljanu. Skozi okna vaških hiš je prosevala medla svetloba. Iz kuhinj in izb je prihajal šum; ljudje so opravljali večerna dela.

Košan je stopal s težkim korakom navzdol po klancu. V nogah je čutil težo in olesenelost. Hodil je pritajeno, kakor bi se bal, da ga kdo ne opazi in ne ugame poti. Čim bolj se je bližal Seljanovi hiši, tem bolj je zadrževal korake. V srce mu je legala tesnoba. Najrajši bi se bil vrnil.

Prišel je pred hišo in postal. Nastavil je uho in je prisluškoval, če ni kak tujec v hiši. Slišal je samo domače glasove. Počasi, neodločno je odprl vežna vrata ter vstopil. Ustavil se je za vrati in pogledal po kuhinji. Pozdravil je.

Seljanovi so se spogledali in uprli oči vanj. Gospodar ga je sicer spoznal po glasu, a je vendar dvignil leščerbo, ki je gorela na ognjišču:

«Ti si, Košan! Le stopi sem k svetlobi!» je dejal gospodar. «Kako ste pri vas zadovoljni z letošnjim pridelkom?»

«Za silo je, hvala Bogu. Še jesen, da bi bila lepa, da bi nagrahili steljo.»

Košan se je približal ognjišču. Zadrega se popolnoma ni mogel iznebiti. Seljanka ga je pogledala in se mu nasmehnila v dobrovoljnosti, kakor imajo navado gospodinje, če pride kdo v hišo.

Košan je molčal. Težko mu je bilo načeti vprašanje. Naposled je le izpregovoril:

«Ti, Seljan, par besedi bi rad govoril s tabo!»

«Lahko, lahko!» je odgovoril gospodar. Hišni so se zopet spogledali; gospodinja se je nasmehnila. «Kar v izbo stopiva!»

Odšla sta v izbo. Tam sta sedla na peč. Seljan se je obrnil do njega z vprašanjem v očeh. Košan je vedel, da mora sedaj govoriti, a beseda mu ni hotela iz ust. Dušila ga je v grlu; v prsih je čutil težo, kakor še nikdar. Zastokal bi bil najrajši.

Zagledal se je v molek z debelimi lesenimi jagodami, ki je visel na rožancu pri zdiču. Gledal je jagode, nanizane eno za drugo, gledal je veliki križ na koncu molka, a bilo mu je, kakor da ničesar ne vidi. Nato je oslonil komolce ob kolena in podprl glavo z dlanmi. V Seljana si ni upal pogledati; govoriti ni mogel.

«Kaj pa je hudéga?» je vprašal Seljan.

Košan je začutil v sebi nekoliko moči. Beseda ga je zbolela v grlu, skrivna moč jo je porinila naprej:

«Dragar me terja. Rekel je, da mi moram vrniti tisočak takoj. Prišel sem k tebi, da mi posodiš.» Globoko se je oddahnil po teh besedah.

«Dragar te terja? — Hm.»

«Imeti hoče. Prosil sem ga, naj počaka. Noče. Usmili se me; za malo časa bo. France se napravlja v svet, zaslužil bo in potem vrnemo. Pa tudi če bi ne šel; grunt je še vedno vreden, da se ti ni bati izgube.»

Zopet se je Košan oddahnil.

«Hm, hm! Sitna je ta reč. Nič nisem navzkriž z Dragarjem.»

«Če bi bil z Dragarjem navzkriž, bi bil tudi z mano. Kdor je bil ž njim sprt, je bil jezen tudi name, pa če je imel vzrok ali ne. Tako je bilo vedno do sedaj.»

Seljanka se je zamislila. Moža sta gledala v tla.

«Ali pa si moral biti ti jezen na tistega kakor Dragar.»

«Tudi tako je bilo; je moralo biti.»

«Veš, taka stvar ne gre tako lahko. Posoda brez vknjižbe ni varna. Na prvem mestu pa je vknjižen Dragar.»

«Moj Bog, ali se ne zaneseš name? Pa se vknjiži!»

«To stane.»

«Bom trpel jaz.»

V tem je stopila v sobo Seljanka. Radovednost ji je sijala z obraza. Oslonila se je ob peč, položila roke nanjo ter uprla vprašujoče oči v moža:

«Kaj se pogovarjata?»

«Dragar ga terja, pa je prišel k nam, da bi mu posodili.»

«Zakaj je tako usiljen; saj mu ne manjka denarja.»

Košan je težko odgovarjal. Pri zadnjih besedah je skomignil z ramami in se zamislil.

«Kaj praviš ti?» je vprašal Seljan.

Žena je nategnila obraz in skomizgnila z rameni.

«Hudo je, hudo,» se je obrnila do Košana.

«Hudo je,» je pritrdil Košan. Na srce mu je nalegala znova tesnoba. Skoro sključil se je pod težo notranje bolečine. «Ali bo kaj?» je švignilo mimo njegove duše. Zdravnal se je. Jezik je bil razvezan. Težava v srcu je silila na dan. Oprijel se je besede:

«Tako je hudo, da ni mogoče povedati. Poskusiti je treba. Kolikokrat se zbudim ponoči, o polnoči, ob dveh, ob treh in začnem misliti. Mislim in mislim, ugibljem. Do obupa mi je hudo. Kakor

otrok sanjam, kako se bom rešil in bom potem miren in srečen; a zopet vidim vse črno pred sabo. Vzamem molek v roke in začnem prebirati jagode. Tudi moliti ne morem zbrano. Mnogokrat me dobi zor budnega. — Hudo je, hudo!»

Seljan in Seljanka sta poslušala zamišljena. Žena je ob koncu vzdihnila, gospodar je uprl oči proti stropu.

«Res, poskusiti je treba, potem človek ve,» je pristavil s tišjim glasom. Čez čas je vprašal: «Od kdaj je nadloga na vaši hiši?»

«Moj oče je pravil, saj o tem ni rad govoril, da smo se zadolžili takrat, ko so kmetje odkupovali grofovsko posest. Mojega očeta oče se je zadolžil.»

«Tudi jaz sem nekaj takega slišal. A ni bil sam, dolžni so bili tudi drugi, pa so odplačali.»

Košan je zganil z rameni:

«Ne vem, kako so gospodarili predniki; oče, vem, da je bil skrben in varčen, jaz tudi ne zapravljam. Preveč je; ko bi bil dolg manjši, bi človek že počasi odplačeval. Saj ne rečem; polje je lepo, pridelki so dobri, živino imamo, a vse nič ne zaleže; obresti in davki poberejo vse.»

«Res je, še kdor je prost, ima dovolj opravil.»

Vsi trije so pomolčali. Na mizi je brlela luč. Skozi pisane zavese je silila tema v izbo. Miglajoči plamen se je boril ž njo.

Košan je pogledal na uro in zamrmral. Nato se je obrnil do Seljana:

«Si se odločil? Več ko prositi ne morem.»

«Hm.» — Mož in žena sta se spogledala. «Veš, težko se je odločiti tako v hitrici. Počakaj do jutrišnjega večera, da se posvetujeva z ženo, potem pridi in ti povem. Če le mogoče, ti bom posodil.»

«Nocoj ne moreš dati besede?» je proseče vprašal Košan.

«Jutri zvečer zveš gotovo.»

Po poti je Košan mislil na pogovor. Ugibal je, če bo njegova prošnja kaj izdala. Bilo je upanje v srcu in ga ni bilo. Glas v prsih je vpraševal: «Zakaj se ni odločil nocoj; zakaj se obotavlja?» V drugem predalu je tlelo upanje: «Saj bo dal, saj bo dal, zakaj bi ne dal!»

Hoja proti domu mu je bila lahka. Vas je spala v pokoju. Pri nobeni hiši ni svetila luč. Spomnil se je prejšnje poti. Zdrznil se je, tako ga je zamrzelo po životu. Doma so ga še čakali. Skozi okna se je vsipala rdečkasta svetloba in je tonila v temi, ki je objemala hišo in drevesa.

«Jutri večer, jutri večer,» je mrmral, ko je odpiral vežna vrata.

Košan je preživel dan v ugibanju, v upu in dvomu. Težko je čakal mraka ter noči in bal se ga je. Ž njim je trpela družina. Posebno sta čutila ž njim France in mati. Če sta se srečala, sta se spogledala in se z očmi tiho vprašala. Francetu se je zdelo, da lega vsa težava nanj. Prej je bil močan, uporen; zdaj je čutil, da njegova moč popušča. «Lahko je izdreti kamen v goličavi,» si je mislil, «a težje ga je ustaviti.» Vedel je, da pade vse zlo nanj, ako se očetu ne posreči nocojšnja pot.

Zvečerilo se je. Pri Košanovih so zgodaj po večerjali, odmolili; nato so sedli in so čakali, da se pomakne ura dalje v noč. Mimo hiše so se čuli koraki, lahek žvižg je spremljal hojo. Nanica se je zganila. Iz oči ji je zažarel upor, a počasi so se unesle, se zamislile. Franceta je zbudil žvižg v nove misli: «Ko bi mogel, bi tudi jaz zažvižgal v neskrbnosti!»

«Čas bo; grem,» je dejal Košan. Vstal je. Počasi je odšel skozi vrata v noč. Tistega večera ni hodil tako težko. A ko se je približal Seljanovi hiši, je trdo obstal. Vsa okna so bila temna. Zazeblo ga je po telesu. Srce je udarilo v močnem sunku; kri v žilah ga je zapekla. Stal je na mestu in gledal v temna okna Seljanove hiše. Nikjer

se ni hotela posvetiti luč. Zganil je noge, bile so težke, mrtve. Počasi je stopil do hišnih vrat in pritisnil na kljuko. Bila so zaprta. Zopet je obstal. «So pozabili?» je pomislil. — Obšel ga je sram. Ponižanje ga je strlo. Ni se mogel zganiti z mesta. Bilo mu je, kakor da se oddaljuje svet daleč proč od njega.

Brez misli in brez besede je odšel izpred hiše. Noge so ga nesle same navzgor po klancu. Teža v srcu je naraščala. Noč je bila črna. Iz črne noči je pogledal škrat ter se mu zarežal v obraz. V temi se je vzbočila preko njegove glave debela rogljata veja. V prsih ga je žgalo. Misel mu je planila domov na klet, kjer so bile shranjene vrvi: «Samo enkrat in bi bil konec.» —

Truden in upehan se je vrnil domov.

«Nič.»

«Nič?»

Kratke besede so povedale vse. Košan ni govoril dalje. Izpraševal ga ni nihče.

Nanica se je dvignila prva; odšla je spat. Ko je naslednje jutro vstala, je stopila k očetu in mu nasvetovala, naj gre do Dragarja in naj ga prosi za odlog. Mati je pritrdila njeni misli; France je molčal, ni se upiral.

Košan je ubogal. Tudi ta pot je bila težka, a je je bil že vajen. Vrnil se je domov potolažen: «Počakal bo, terjatev je umaknil. Feliks mora biti dober fant; proti očetu je držal zame.»

Pri Košanovih je nastopilo staro vsakdanje življenje.

XI.

Zagričar ni pozabil Dragarjevih besedi. Na zunaj je bil videti sicer nekoliko surov, a je ljubil svoje ljudi. V pogovoru je bil vselej resen in možat. Šale ni maral nikdar. Tudi bašač ni bil. Med možmi se je odlikoval po odločnosti v besedi in dejanju. Z delom, s skrbjo je gospodaril, in je imel srečo.

Ženi ni nikdar česa očital. Smilila se mu je. V srcu jo je globoko ljubil. Z Dragarjem ni govoril drugače, kakor takrat, ko je zahtevala besedo skupna korist. V njem je nasedla mržnja do bača. Poznal ga je od mladih nog. Nikdar si nista bila prijatelja. Dragar je bil kvantač; obešal se je ženskam za krila; ponašal se je. Zagričarju je bilo vse to tuje. Zdaj ni mrzil samo Dragarja, ognil se je na daleč celo njegovega voza. Ni rad stopil na Dragarjevo zemljo. Čutil je, da mu je mrzla, celo gnusna. Zagričar se je pogreznil še bolj sam vase; lahko je živel brez družčine in družbe.

Pozno zvečer je bilo. V zraku je dišalo po sušechih se hruškah. Od Peči je že pihala zima. — Zagričar se je mudil pri sušilnici. Nesel je bil tja breme kalovnic in tršev. Naložil je v žekno polena, nato je odprl vrata k lesam. Prijetno je zadisalo iz sušilnice. Vzel je grebljico v roko in premešal po lesah. Ko je bilo delo dokončano, je zaprl vrata in stopil zopet do žekna. Tam je obrnil koš narobe ter se mu usedel na dno. Tako je sedel in gledal v ogenj. Od časa do časa je podregal s kolom v žerjavico. Privzdignil ter premaknil je trš, vrgel v ogenj par polen in zopet čakal.

Visoko v hribu je zaskovikala sova, drugače je bilo vse tiho. Zagričar se je ob skoviku zganil. Vstal je, vzel koš na rame ter se vrnil po stezi proti domu. Pot je bila ozka in brez kamenja. Stopinje so narahlo pošumevale, če je noga stopila na travo, drugače so bile neslišne. Zagričar ni mislil na pot ne na korak; preveč je bil že vajen steze. Zamišljen se je bližal domu. Nedaleč od hiše je bil, ko mu udari v uho rahlo trkanje, kot bi kdo udarjal po šipah. Napel je ušesa in je poslušal. Trkanje se je ponavljalo. Zdaj je snel koš z ramen in je šel prihuljeno proti hiši. Slutil je, kaj mora biti, zato je krenil na ono stran, kjer je bila Angelina soba. Ni se zmotil. Nekdo je bil postavil lestvo k zidu in se splazil do okna. Zagri-

čar se je približal lestvi. Trava je narahlo zašumela. Takrat se je spustil nekdo z veliko spretnostjo in hitrico po lestvi navzdol ter je priletel na tla. Hotel je skočiti, a Zagričar ga je pograbil z rokama za ramena:

«Kdo si?»

Fant se je otepal, zvijal v njegovih rokah, a osvoboditi se ni mogel. Zagričar ga je stresel in je zarežal:

«Kdo si?»

«Pustite me, saj ni bilo nič!»

«O, ti si!» V besedah je spoznal Feliksa. Pograbila ga je jeza. Strl, zdrobil bi ga bil, pa se je vzbudil v njem gnus. Pahnil ga je s silo od sebe, da je zletel po tleh.

«Poberi se in glej, da te ne vidim več pri nas!»

Feliks se je pobral in izginil v temo.

Zagričar je pogledal navzgor proti Angeline-mu oknu. Vse je bilo tiho. Mirno je ždela noč v vejah sadnega drevja in pod ostrejšem. Dvignil je lestev, jo nesel v kozolec; nato je stopil na trato, pobral je koš, ga vrgel z jeznim zamahom na hrbet ter odšel domov.

XII.

Košan se je vrnil iz doline. Oslonil je koš na klop in se rešil izpod oprtnic. Obrisal si je čelo, nato je sedel na klop ob robu mize.

«S kom sem govoril danes?» —

«S kom? so ga vprašali domači obrazi.

«Z Delfinom, z lesnim kupcem. Vprašal me je, ali je na Pologu kaj drvi na prodaj. Tudi kozarec vina mi je priponudil.»

«In kaj si rekel ti?» ga je vprašala žena.

«Rekel sem, da bi bila.»

«Čigava?»

«Marsikdo bi prodal. Denar je le denar. Ko je gozd zrel, ni škode, če se izseka.»

«Malo je pri nas kmetov, ki bi imeli dovolj drvi za prodaj in še za lastno rabo,» je pripomnil France.

«Malo? Še mi jih imamo. Si kdaj oihodil gozd v Mlačni dolini? Koliko let že ni bil sekan! Za našo rabo dobivamo drva iz polja in iz osredkov v senožetih.»

«Tebe se je lotila misel, da bi prodal drva?» je vprašala žena.

«Nič nisem rekel. Tudi besede nisem dal, a mislim, da bi jih lahko prodali. Gozd je zarasten precej jih bo.»

«Lep je naš gozd, škoda bi ga bilo,» je vzdihnil France.

«Tebi se zdi vsega škoda,» ga je pogledal oče. «Pa bi prejeli denar in bi odplačali precejšen del, če že ne vsega. In vidva z Andrejem bi delala vso zimo; saj ni tako daleč do tja.»

Besede o odplačilu so vzbudile Franceta. Pogledal je svetleje, a se zopet zamislil, kakor da bi se bojeval. Ni se mogel brž odločiti ali za gozd, ali za dolg. —

«Po čem plačuje?» je vprašal naposled očeta.

«Pravijo, da dobro. Saj sem rekel, da nisem natančneje govoril ž njim. Le kar sem slišal od ljudi, to vem.»

«Odkod je?»

«Iz mesta. Dober človek je.»

«Glavno je, ali je pošten.»

«Nič ne vem o Delfinu slabega. Poznam ga sicer ne, vendar mislim, da odtehta zlato. V dolini je nakupil že mnogo drvi. Drugi mu zaupajo.»

«Plačuje?»

«Saj rečem, da ne vem natančno. Že mora, drugače bi mu dolinci ne dajali drvi.»

«In kaj sta govorila?»

«Tako, rekel sem mu, da bi se tu tudi dobila drva, da bi se sklenila kupčija. Omenil sem, da bi morda prodal tudi jaz. Najbrže pride v par dneh sam na Polog. Takrat se lahko dogovorimo.»

«Paziti bomo morali, da nas ne spelje. Pred pričami bomo sklenili kupčijo, če jo bomo.»

Košanka je molče poslušala pogovor. Ob koncu je dostavila še ona:

«Prej se pogovorite in odločite, da boste pripravljeni, ko pride kupec. Pa na kup pazite, da ne daste drvi prepoceni.»

Kmet težko prodaja. Pri prekupcu se blago ne ustavi, ne udomači, le mimo njega teče. Kmet je kakor prirasel na svojo zemljo. Če proda kravo iz hleva, mu je težko. Po vsem žaluje, kar se loči od njega. Grm v vrzeli mu ni le grm, zanj je živ. Senožet mu je draga ko lastna dlan. V zemlji in v domu je zapisana zgodovina njegovega življenja, njegovega rodu.

Košanovi so nihali, ali bi prodali drva, ali bi pustili gozd, da raste in se košati nadalje. Do trdne odločitve niso mogli.

Naslednji dan se je izgovoril France:

«Nekaj viter in količev bi rabil, da bi spletel par košev. Premalo se mi zdi starih. V mejo grem in jih nabere.»

Po kosilu je vzel krivač s police in je odšel po vozniku proti gozdu. Spočetka je hodil hitro, kakor da bi se mu mudilo. Pozneje je zaustavil korake. Stopal je počasi. Bolj ko se je bližal domačemu gozdu, bolj je zadrževal hojo. Skoro se je sramoval, da bi stopil med drevesa, katera je dom sklenil prodati.

Mlačna dolina se je raztezala po osojnim pobočju. Po sredi je tekla gladka, ko velnica vbočena drča. Gozd je visel proti drči. France se je ustavil na poti nad gozdom. Pogledal je navzdol med drevesa. Sive bukve so počivale v mirnem poznojesenskem spanju. Listje je bilo že odpadlo z dreves. Tla so bila gladka in mehko nastlana. Stopil je s poti na domačo zemljo. Stopinje so se mu vdirale v listje. Drobne preperele veje so pokale pod nogami. Obstal je pri debeli bukvi in se uprl z roko ob deblo. Oko je opazovalo zastavna

drevesa. V srcu je rasel ponos. Pogled je cenil in presojal, koliko drvi bi dalo posamezno deblo. Zamislil se je. Zaslišal je udarec sekire, ki bodo odmevali po gozdu in kalili tišino miru. Srne bodo pobegnile. Žaga bo pela, drevesa bodo hreščala in ječala. — In potem se bo pokazalo goličava. Solnce bo žgalo nanjo. Vsekrižem razmetane veje bodo perele. Zarod, ki bo ostal, se bo krivil osirotel v zrak. Siromaštvo bo gledalo iz gozda.

France je stal na mestu. Oko se ni moglo ločiti od dreves. Zasmilila so se mu ob misli, če bodo morala pasti. A se je spomnil dolga in je premislil sam v sebi, saj je tudi na tem svetu zasidran Dragar. Debel ne bo več, a bo goličava samo naša. In s časom se dvigne iz tal nov gozd.

Osoja je dihala hlad. Rahel mraz ga je stresel. Zavedel se je. Odtrgal se je od bukve in se vrnil na voznik. Na poti proti domu se je spustil v grmovje in je v naglici narezal sveženj količev ter lat za vitre. Še le na večer se je vrnil domov.

Drugi dan opoldne je Košan pomolčal za mizo. Nato se je dvignil, snel klobuk s kljuge in se odpravil skozi vrata.

«V gozd moram pogledati. Vreme je lepo, listje bo suho. Lahko bomo grabili steljo.»

V šupi je vzel koš in krenil po poti proti gozdu. Šele o mraku se je vrnil.

«Prodamo?» je vprašal Franceta.

«Prodajmo; les pojde, zemlja ostane!»

Par dni pozneje je prišel v vas lesni trgovec Delfin. Možak je bil obilen, zalit. Podbradek in trebuh sta govorila, da se mu ne godi slabo. Preko širokega telovnika je nosil razpeto debelo srebrno verižico. Na glavi mu je čepel majhen klobuk. Govoril je slabo, naglas je bil tuj. Spremljal ga je majhen, suhljat mož, s štrlečimi kocinami pod nosom. Bil je to mešetar Jerač, ki je preživel vso mladost v rumunskih in bosanskih gozdih.

Delfin in Jerač sta se ustavila pred Košanovo hišo. Trgovec je sopihal in si brisal čelo. V vratih se je prikazal Košan:

«Kar naprej, kar naprej!»

Stopila sta v hišo. Trgovec se je razgledal po črni veži, nato je uprl oči v Nanico, ki je stala pri ognjišču.

«E, mlada, kako je kaj?»

«Dobro, dobro, gospod,» mu je odgovorila.

Delfin se je bližal k ognjišču, Košan ga je poklical in ga povabil v izbo.

Košanka je odhitela v klet po hleb kruha pijačo. V zadregi je bila, ko je stopila v izbo in nesla na mizo. Košan je postopal ob mizi. Ni vedel, ali bi sedel, ali bi stal. France je prišel v izbo in se je ustavil pri oknu.

Jerač je natočil, prišleca sta pila. Hvalila sta pijačo in izpraševala po vsakdanjostih. Košan je odgovarjal z vljudnim, skoro vdanim glasom. Ni bil vaje tujih gostov v hiši. Protí Delfinu se je čutil dolžnega, da je prišel k njemu na Polog, zato se je kazal uslužnega v besedi. Tudi njegove kretnje so bile neodločne. Iz oči mu je gledala plahost.

«Ali se dogovorimo?» je povzel Jerač.

«Le pojejta; pokrepčajta se!» je odgovoril Košan.

«Midva sva končala», je postavil Jerač kozarec na mizo.

«Ne vem, ali bi prodali ali ne,» je jecljal gospodar. «Nič se nismo odločili.»

«Odločite se sedaj. Čas je. Nikoli več ne boš našel kupca, ki bi prišel na Polog govorit za tvoja drva.»

Košan je ob teh besedah zlezal vase, kakor da bi bil res dolžan hvaležnost Delfinu. Vendar se je obotavljal in se kazal neodločnega.

«Sam ne vem, kako naj bi se odločil. Gozd je lep. Les bo imel vedno svojo vrednost. — Pijta, pijta še!»

«Kaj omahujete!» se je vmešal France z besedo. «Recite da ali ne! Saj vendar ni težko!»

«Pa ti govori!» se je odmaknil Košan.

France se je približal k mizi. Delfin in Jerač sta ga pogledala; poslednji je nategnil obraz.

«Kako kupujeta, na stebiu ali na mero,» je vprašal.

«Kakor se dogovorimo,» je odgovoril Jerač.

«Kakor je vam prav,» je pripomnil Košan. France ga je ostro pogledal.

«Nam je oboje prav.» — Delfin je prikimal.

«Treba je, da pogledamo v gozd, da si ogledamo lego in les. Ni vseeno, kje leži gozd in kakšna so drva.»

«Res je,» sta pritrdila trgovec in mešetar.

Vsi štirje so odšli po vozniku v gozd.

Ko so se vrnili, se je vnel nov pogovor. Jerač in Delfin sta govorila za to, da bi sklenili kupčijo tako, da bi kupila drva na stebli. France je trdil drugo, da je mera najpravičnejša in da tako ne trpi nihče škode. Možje so postali glasni. Košan bi jih bil narajši miril in bi bil popustil nasproti Delfinu in mešetarju, a se ni upal radi Franceta. Končno se je le oglasil:

«Mirno in pametno se pogovorimo! Tako ne končamo nikdar.»

«Tudi jaz pravim tako,» mu je pritrdil Jerač.

«Prav pravite,» je pokimal Delfin.

V izbo je stopil Andrej. Oče se ga je vidno zveselil.

«Kako misliš ti, Andrej?» ga je vprašal.

«Vi ste gospodar. Kakor sklenete, tako bo.»

Jerač in Delfin sta vedela, da je France osamljen. Še trdneje sta se sklenila v dokazovanju in trditvah. Jeraču je tekel jezik kakor namazan.

France je držal, ni popustil. Očeta se je lotevala malodušnost. Tu in tam se je vmešal v pogovor. Majal je z glavo. Njegove besede so bile podobne tarnanju.

«Vi ste gospodar!» se je nenadoma dvignil Jerač. «Z vami bova govorila!»

France se je obrnil in je hotel oditi. Košan ga je ustavil proseče:

«Kam greš? Ostani!»

«Vi ste gospodar! Vi sklepajte kupčijo!» In se je ustavil ob oknu blizu vrat, kjer je bil spodetka.

Delfin in Jerač sta se lotila Košana. Privolil je, da proda drva na steblo. Zdaj so se pogajali za ceno. Kupec in mešetar sta ponujala malo; Košan je zahteval več. Ko je oče znova omahoval, je stopil France k mizi in udaril po njej:

«Za to ceno nikdar!»

Kupca sta ostrmela. Končno so se pogodili. Košanu je odleglo, češ, najhujše je pri kraju, a se je oglašil France:

«Pred pričami bomo rekli končno besedo!»

«Saj smo priče tu, mu je odgovoril začudeno Jerač.

«Druge priče pokličem!»

«Ali jih je treba? Tako ostane vse med nami, drugače bo vedela že jutri vsa vas, kako ste prodali drva.»

«Drugi trgovci napišejo pogodbo; mi je ne znamo, zato bomo sklenili kupčijo pred pričami!»

Delfin je zamahnil malomarno z roko. Jerač se je dvignil na stolu:

«Ne zaupate nama? Kdo je že slišal kaj slabega o gospodu Delfinu? V dolini povprašaj, ali ni vsakemu pošteno plačal!»

Tudi Košanu bi bilo ljubše, da bi bil ostal dogovor tajen, zato ni podprl Francetove zahteve. Celo oporekel mu je:

«Nič se ne zaneseš! Saj veš, da je gospod pošten mož!»

«Pošten, pošten, to pa,» je pokimal Delfin.

France se ni vdal. Zahteval je priče. Terjal je še poroštvo in rok, kdaj naj se izvrši plačilo. Hud je postal; njegove oči so žarele. Hodil je s

trdim korakom po sobi. Ustavil se je samo takrat, ko je govoril.

Med pepirom sta Jerač in Delfin vstala, kakor na ukaz in sta se delala, kakor da se odpravljata.

Košan se je prebudil. Zaprošil ju je, naj zopet sedeta. Beseda se mu je tresla, pogled je bil zbeگان. Kupec in mešetar sta sedla.

«Sedaj aro; polovico vsote, ko bo gozd posekan, drugo polovico, ko jih bomo plavili! Velja! Ste slišali vsi! Sezita si v roke!» Jerač je govoril glasno in svečano. Ob koncu je pogledal Delfina ter Košana in jima je pomignil. Košan se je še nekoliko obotavljal. Uprl je oči v oba sinova, nato je dvignil roko in jo stegnil preko mize, kjer je že čakala Delfinova.

«Velja!» je zaklical veselo Jerač. «Zdaj ga pijmo!»

France je pogledal v tla in je odšel molče skozi vrata.

Pred Košanom so zaplesale lepe pisane podobe. Delfin je segel v notranji žep, izvlekel debelo listnico. Košato jo je odprl in je metal bankovce na mizo, kakor bi bili navaden papir.

«Dvesto bo dovolj,» je omenil, ko je zapiral listnico. «Polovico, ko bo gozd posekan, drugo polovico, ko jih bomo metali v vodo.» Spravil je listnico v žep. Oddahnil se je. Obraz se mu je zjasnil. Pomel si je roke, se razgledal po izbi ter hotel nekaj vprašati.

«Kakor veste in morete, gospod,» je govoril Košan in spravljal s tresočo se roko bankovce. «Boste že uredili, da bo prav.»

Jerač in Delfin sta pila. Tudi Košan je pokusil pijačo.

Ko sta Jerač in Delfin odšla, se je ukradel v hišo moik. Nihče izmed domačih ni govoril, vendar zdelo se je, da odmeva od sten prejšnji glasni pogovor. Trde besede so se lovile po gluhi praznini. Le ura je tiktakala.

Tone in Nanica sta se srečala. Ona je nesla v mlin, on je nesel iz mlina. Na ozki stezi sta zadela drug ob drugega.

«Kam greš?» jo je vprašal Tone.

«Saj veš, kam grem!» mu je odgovorila.

Nanica je namerila korak že mimo njega, a on jo je tako globoko pogledal izpod visokega čela, da je nehote obstala. Breme na hrbtu ji ni pustilo, da bi bila stala ravno. Sključena je bila nekoliko naprej. Roke je držala prekrizane na prsih. Tone je podprl koš s palico in se zravnal.

Gledala sta se. Oba sta čutila, da jima srečanje ni prijetno. Nista se mogla brž iznebiti zadrege. Nanica je pogledala v tla in poteptala z ного grudo zemlje, ki je ležala ob stezi, nato je dvignila oči, se ozrla kljubovalno v Toneta, češ, povej, kaj mi hočeš? Tone je ujel vprašanje. Spregovoril je:

«No, kako ti je sedaj, ko imaš fanta?»

«Katerega?»

Nanica je rahlo zardela, ustna so ji za trenutek posinela.

«Nevedno se delaš!»

«Nič ne vem. Če veš ti bolje ko jaz, govori!»

«Feliksa!»

Nanica je zmrrdnila z ustnicami. Naglo je povesila oči in jih zopet dvignila:

«Kdo ti je to natvezel? Meni so vsi fantje enaki. Z vsemi govorim in na nikogar nisem navezana.»

«Feliks je sam pravil. Bahal se je. Rekel je, da te lahko okrog prsta ovije.»

«Mene?» in je zamahnila z roko.

«Ali ve France?» jo je vprašal Tone.

«Kaj naj bi vedel?»

«Da hodi Feliks k tebi.»

«Nikogar se ne bojim; meni so vsi enaki!»

Naničin pogled je kljuboval.

«Saj ne govoriš resnice!»

«Če ne veruješ, kakor hočeš.»

«Že na šmarnico sem vedel, kako je.»

«Nič nisi mogel vedeti.»

Nanica je bila že nevoljna. V tla je zapičila pogled. Hotela se je prestopiti, da odide naprej.

«Vse sem videl in uganil,» je povzel Tone z očitujočim glasom. «Seveda, on zna govoriti sladko in lepo. Par let je bil v šoli. Naučil se je v mestu in iz knjig.»

Nanica ga je pogledala uporno.

«Priliznjen je, sladkati se zna. In imeniten je.»

«Kaj me izpoveduješ? Nikomur nisem nič dolžna.»

Trde besede so oplašile Toneta. Umaknil je prejšnji glas. Njegove oči so se zamaknile.

«Rad sem te imel, Nanica!»

«Nikoli nisi pokazal.»

«Nanica!»

Nanica je povsila pogled. Na njenem obrazu je ležal zamolkel izraz.

«Nič ti nisem obljubila, nič nisem imela s tabo, nič ti nisem dolžna!»

«Kaj bi mi bila dolžna?»

«Kaj me pa izpoveduješ in kaj mi očitaš! Sama zase že vem kaj delam.»

«Ne priznaš več tega, kar je bilo v tvojem srcu?»

«V mojem srcu ni bilo nič. Zbogom!»

Nanica ga ni pogledala. Z lahkotnim korakom je odšla po stezi navzdol. Breme na hrbtu ji je nalahko odskakovalo.

So obljube, ki jih ni nihče izrekel, a so zapisane globoko v srcih. Težja je prevara po srčni obljubi, kakor po pisani in potrjeni besedi. To resnico je Tone grenko občutil. Stal je na mestu kakor prebit. Gledal je za Nanico. Poslednje njene besede so mu zvenele sveže in trde v ušesih. Zrl je v grapo, koder se je spuščalo pobočje. Dvignil

je oči, jih uprl v ostre vrhove Peči. Zdelo se mu je, da se mu vsa dolina roga v obraz. V tem trenutku so mu bila razrita pobočja tuja in daleč, daleč od njegove duše.

Okrenil se je. Pogledal je navzgor po bregu, kakor da bi hotel premeriti, presoditi pot pred seboj, nato se je nagnil nekoliko naprej in zastavil korak v strmino.

Tone je nesel dvojno breme navzgor. Globoko v obe rameni so se zajedale oprtnice, a jih ni čutil. Živel je samo teži, ki je ležala v duši. Vitre pri košu so škripale enakomerno, kakor so se vrstili počasni koraki.

XIV.

V Košanovem gozdu so zapele sekire. Glasno so odjeknili udarci in se lovili nato med drevesi. V meji na nasprotnem bregu drče so umirali v zamolklem in zadušenem odmevu. V gozdu ni bilo ptice, da bi bila zakrilila v zrak in odletela. Pač so prisluhnile plahe srne. Obstale so za trenutek prikovane na mestu, kjer so jih našli glasovi, nato so se spustile v brzem diru med drevesi in odbežale daleč proč, kjer jih niso več motili udarci.

Meja je oživela. S trdimi, nekoliko povzdignjenimi glasovi so se pogovarjali drvarji. Zategli, pojoči «ho-ho» je naznanjal, da se podira drevo. Žage so brenčale rezko, da se je glas vjedal v mozeg.

Ob robu gozda se je pokazal ozek pas rume-nih tal. Goličava je lezla vedno globlje v les. Sekire so pele v zborih. Po dvoje rezil je padalo v izmenjujočih se zamahih in sekalo deblo. Iveri so odletavale z brenčečim glasom ter škropile tla naokoli. Nato so se zasadili v les jekleni zobje. Žaga je požvižgavala enakomerno. Drevo je nalahko zatrepetalo v vrhu. Žaga je utihnila. Še par udarcev — «ho-ho», steblo se je počasi nagibalo,

nato hitreje in hitreje. V vejah je završalo, zašumelo. Z vzdihom, kakor da bi bil zastokal človek, je zacvililo in zaječalo. Veje bližnjih dreves so se zamajale.

Sekali so Položani in Seljani. Med drvarji sta bila France in Andrej. S Seljani je prišel tudi Tone.

France in Tone sta podirala drevesa. Delala sta skupaj. Znanje z Nanico je navezalo Toneta na Košanove. Posebno se je navezal na Franceta in se spoprijateljil ž njim. Družilo je oba mladeniča še nekaj drugega. Sanjala in mislila sta o svetu. Tone je imel znance v tujini. Pisali so mu o dobrem zaslužku in o bogastvu tujega sveta. Njegov dom je bil skromen. Dobro bajtarijo so premogli Tonetovi starši. Domače življenje ga ni zadovoljevalo. Njegov oče je obdeloval pičlo posestvo, poleg tega je obiral še dnine pri kmetih. Tako je poganjal čas in živel za silo. V potomcu se je zbudila želja, da bi podvignil premoženje. Tujina ga je mikala. Sanjal je, da tam zasluži, se vrne, dokupi k hiši toliko, da bo lahko živel na svojem. Tone je pripovedoval Franceta o znancih, ki mu pišejo iz tujine. Tudi v njem se je porodila želja po svetu. Čutil je v sebi moč, da bi delal, pa bodi kjerkoli in karkoli, samo da bi zaslužil in si prihranil denar, s katerim bi rešil dom. Kjer sta se mladeniča našla, sta govorila o svetu.

«Si omenil kaj doma?» je vprašal Tone Franceta, ko sta stala ob deblu.

«Sem nekoliko.»

«In kaj pravijo vaši?»

«Oče ni rekel nič, mati mi brani.»

«In kako si se odločil?»

«Ne vem.»

«Si se morda skesal?»

«Nisem se. A za to zimo bom najbrže odločil.»

«Zakaj?»

«Tu je sedaj delo.» Pokazal je z obrazom po gozdu.

«To delo ne bo večno.»

«Precej časa bo trajalo. Saj veš, čudno bi bilo, ko bi odšel sedaj, ko na domačem nekaj zaslu-
žim.»

«Za pot misliš?»

«Tudi.»

«Ti se boš skesal, France? Les ste prodali, pa misliš, da ne potrebujete več.»

France je zganil z rameni. Gledal je v tla, kakor da premišlja.

«Ti si bolj navezan na dom kakor jaz. Vidim te, kakšen si. Bož ve, ali bi strpel v svetu?»

«Bi, gotovo bi, a zdaj se še ne morem odločiti. Ko spravimo drva...»

«Takrat boš lahko že drugih misli. Že vidim, moral bom iti sam, ali pa si bom moral poiskati drugega tovariša.»

«Počakaj nekoliko! Odloži!»

«Do kdaj?»

«Do druge jeseni; morda še ne do takrat.»

Telesi sta se sklonili. Sekiri sta švrščali v zraku. Deblo je stokalo zamolklo. Mladeniča sta mislila vsak na svoje misli.

V drči so se kopičila drva. Nekatera debela so zdrknila navzdol proti Razpotju. Ležala so ko mrliči, napol zakopana v listju. Na prehojeni goličavi so sijali v nebo okrogli parobki. Vejevje je bilo razmetano vsekrižem. Mlada drevesa, katerim je prizanesla sekira, so stala osamljena in okleščena. Trda stopinja se je ugreznila v zemljo in jo odrinila; pokazala se je iz tal umazana siva skala. Sekire so pele. Kot otožen glas se je odbijal jek ob nasprotnem bregu.

XV

Nebo je bilo zastrto. Začrneli kupi oblakov so se vaili počasi od juga proti severu. — Noč

je zatemnila vse. Meje med nebom in gorami ni bilo več. Prostranost naokoli je bila kakor mrtvo, slepo oko. Po zraku se je valila vlaga in je prodirala v obleko, silila v prsi in v kožo, v hišah so bile prižgane luči. Skozi prosojne zastore je pronicala svetloba v noč. Oslanjala se je na meglo, ki se je plazila okoli hiš in odsevala v sivkasti barvi.

Andréj je stal pred hišo. Ni ganil s telesom. Tema se mu je vpijala v mrke oči. Megla mu je topila in požirala dih.

Večer se je pogrezal globlje v noč. Na vasi so umirale luči. Zdaj in zdaj so zaškripali ključji v vratih, zapahi so ropotali. Svit medle petrolejke je ošvignil skrivljeno vejevje obhišnih dreves in se pomaknil nato više v kamre. Vaščani so odhajali spat.

Andreja je dušila nočna tišina. Šuma, divjega krika si je želel, da bi se stresala zemlja. V prsih je gorel plamen. Bilo mu je, kakor da je vsa njegova notranjost ožgana. Dih je sušil in palil usta. Pred očmi mu je zagorela noč v svetlem požaru. Blisk se je ukresal na nebu in je zaplapolal proti Pečem. Ves svet se je oddaljil izpred njegove duše; ostal je sam v bolečini in srdu.

Proti mraku je bilo, ko je stopil na klanec in pogledal navzdol po vasi. Videl je, kako je zavil v spodnjem koncu okoli vogla Grivarjev Juri. Zelene dokolenice so begnile mimo in se mu vjedle v oči. V tistem hipu ga je zapeklo v srcu. Od takrat je postopal okoli hiše. Nikjer ni našel mesta, da bi se bil ustavil in umiril. Večerjal je malo, z domačimi ni govoril nič.

Zdaj je stal tu. V ušesih mu je bobnelo in šumelo, kakor ob hreščeči godbi. Vas je molčala, nebo je molčalo, nikjer ni našel odziva razpaljeni notranjosti. Tipal je ob steni ter zadel z roko ob okrogel jesenov krepelec, ki si ga je bil oskrbel že prej. Krčevito ga je stisnil v pesti in zamahnil

v temo. Krepelec je bil dovolj težak, zažvižgal je v zraku.

Nekoliko prihruljeno je stopil Andrej na klanc, odtod na drugo stran, kjer se je za sirovim obpotnim zidom širil travnik, posajen z drevjem. Tipal je ob zidu, prišel je do lesenih vrat. Odprl jih je. Trta, s katero so bila vrata privezana h kolu, je zaječala. Andrej je bil na travniku. Zdaj je stopal po stezi in med drevjem dalje. Med potom se je spomnil prve poti, ko je šel prosit nagelj. Še bolj je skrčil prste, še tesneje je stisnil krepelec v roki. Takrat ga je spremljala bojazen, neodločnost; danes je šel isto pot s srdom v srcu in s trdnim sklepom, da se osveti, da s silo pokaže, kdo ima pravico do dekleta.

Čimbolj se je bližal Dragarjevi hiši, tem oprežneje je stopal. Prihulil se je ko maček in se pomikal naprej. Že je bil pri hiši. Obšel jo je v loku, gledal na okna, če bi kje svetila luč. Hiša je čepela ko strah pred njim. Tihota je vladala naokrog, le v hlevu je zamukala krava. Andrej se je zdrznil in obstal s čudnim občutkom v srcu.

Zdaj se je približal zidovju od gornje strani. Zavil je krog vogla, stopal po prstih do izbnega okna. Nastavil je uho in prisluškoval. Ničesar ni čul. Še je vlekel na ušesa. Zdaj se mu je zdelo, da sliši iz izbe pritajen šepet. Še bolj je napel ušesa. Zaslišal je rahel šum. Odmaknil se je za korak in obstal na mestu s povešenima rokama. Desnico mu je težil krepelec. Begoten strah ga je objel. Nikdar se še ni tepel, nikdar ni udaril človeka. Podvomil je, ali bo dovolj srčen, da zamahne, da udari po glavi ali kamorkoli. Iz spomina se mu je ukradel v uho glas, kakršnega je slišal, ko so doma klali teleta; pred očmi mu je zamigljala rdeča kri. Stresel se je.

Zopet je zdivjalo srce. Ozrl se je proti oknu. V domišljiji so mu zaigrale slike. Predstavljal si je Štefanijo skupaj z Jurijem. «Kaj delata v izbi?» Slike so vstajale vedno nove, vedno hujše.

Sam jih je vabil pred oči. Domišljjal si je Štefanijo v Jurjevem objemu. Tesno ob njej sedi, ona je naslonjena nanj. In še si je predstavljal. Podobe so podžigale vedno bolj domišljijo in stiskale srce. Kri se mu je zaletela v glavo, da mu je zvenelo v sencih. Požar ljubosumja je divjal in dosegel vrhunec. Zastokal je v duši, nato je stopil k oknu in potrkal:

«Štefanija!»

Ustrašil se je svojega glasu. Tako čudno, tuje je planil klic v noč. Potrkal je znova in poslušal. Zdaj je slišal iz izbe tihe glasove, nato je bila slišna lahka stopinja, kakor da bi kdo stopil s peči na tla. Zdelo se mu je, da so čez čas nalahko zaškripala mala vežna vrata na drugi strani hiše. Čakal je samo še trenutek, ko se na voglu zganila senca. V tem hipu je ponehal v njegovi notranjosti ves ogenj; z ognjem je uplahnil pogum. Rezka divja kletev mu je udarila na uho in že je bežal po vrtu mimo dreves, da je čutil, kako so debla švigala mimo njega. Bežal je samo navzdol, samo navzdol. Za sabo je čul goste topotajoče korake. Krenil je v stran. Koraki so se bližali vedno bolj. Še enkrat je ujel divji glas ter kletev, nato — nič več.

XVI

Andrej je trudoma odprl oči. Veke so mu hotele zlesti zopet skupaj. Posilil se je in jih vnovič odprl.

«Kje sem,» je dahnil sam pri sebi. Začutil je svoje izmučeno telo; ni si mogel razložiti, od kdaj je tak. Pogled je uprl naprej. Zagledal je okna, ki so bila večja kakor domača. Tudi zagrinjala so bila drugače pisana. Dvignil je oči; drug strop je videl nad sabo. Zganil je glavo. Na mizi je stala luč, nekoliko privita, in je pršila svetlobo po veliki mizi. Pogledal je pred se; ležal je na tuji peči. Zamislil se je. Trudoma je begala misel po spo-

minu: «Kaj se je zgodilo? Kako sem prišel sem?» Zopet je tonil duh. Zavest se mu je počasi meglila, kakor da bi hotela pasti v težke sanje. Veke so visele obtežene nad očmi. Skušal se je premagati. Zganil je telo. Zavest je nekoliko oživel. Odprl je usta in hotel zaklicati. Jezik ga ni ubogal. Čutil je, kakor da je pozabil govorjenje. Znova je poskušal; napel je vse sile in spregovoril s poltuhim glasom:

«Kje sem?»

«Pri nas si, pri nas!» se je oglasil Zagričar v zdiču za njim.

Človeški glas ga je poživil. Ni sicer spoznal takoj, kdo govori; pomisliti je moral poprej, da ga je pogodil.

«Kako sem prišel k vam?» Andrej se je hotel obrniti na drugo stran; v tem trenutku je začutil na glavi bolečino.

«Pripeljali smo te.» Zagričar je stopil iz zdiča na tla in je šel ob peči na to stran, da je gledal Andreju v obraz.

Mladenič je pomolčal. Kakor da bi se bila dvignila roka sama od sebe brez njegovega ukaza in njegove volje, se je prijel za glavo. Tipal je s prsti za bolečino in zadel na šop strnjenih las.

«Kaj se je zgodilo?»

«Našli smo te nezavestnega ob stezi za hišo. Pobrali smo te in te spravili na peč. Stokal si. Hotel sem že stopiti do vas. Ogledal sem ti glavo in sem videl, da nisi bogve kako udarjen; zato sem rekel, da počakam nekoliko časa, morda se le prebudiš. Novica bi bila vaše huje zadela, kakor je nevarna nesreča. Zdaj si se prebudil in pojdeš lahko sam domov. Kako ti je?»

«Nič hudega ni.»

Andrej je poslušal Zagričarjevo pripovedovanje. Ni mogel brž razumeti, zakaj da je ležal na tleh. Počasi, počasi se mu je jelo svitati, kako je bilo zvečer. Do jasne slike ni mogel. Zdelo se mu je, da je nekoč zdavnaj sanjal o tem. Spomin ga

je spremljal kakor v snu od doma do Dragarja. Vsega se je polagoma domislil, a ni mogel prepričati samega sebe, da bi bil to doživel. Poslednjega dogodka se je spominjal zelo malo. Zdel se mu je, da je letel; tudi kletve se je domislil; o udarcu ni vedel nič.

Zagričar je stopil na tla, odprl vrata in zaklical v kuhinjo:

«Le prinesi, že gleda, prebudil se je!»

Kmalu je vstopila v izbo Zagričarica. Prinesla je v skodelici gorke pijače.

«Par požirkov kave popij; poživila te bo!»

Za materjo je prišla tudi Angela. Na lahko je zaprla vrata za sabo in stopila po prstih do peči.

Andrej se je dvignil na komolec. Zmotilo se mu je v glavi. Potrudil se je in se vzdržal pokoncu. Vzel je skodelico v roko in srebal pijačo. Gorkota mu je dela dobro. Vedno več moči je čutil v sebi. Oprl se je na dlan, se dvignil toliko, da je sedel na peči. Glava je postajala lažja, zavest je oživela.

«Še malo posedim, nato pojdem domov.»

«Le sedi, le sedi!» mu je pritrdil Zagričar.

Angela je oslonila dlani na peč in gledala v Andreja. Svetloba, ki je polzela od luči proti mladeniču, se je dotikala njenih las in se odbijala v zlati barvi. Andrej se je spomnil na ples. Takrat je prvič videl te lase. V misli se mu je porodilo vprašanje: «Kako, da se onega dogodka tako jasno spominjam, današnjega ne?»

Zagričarica je s skrbjo opazovala Andreja. Večkrat je zganila ustna, kakor da bi hotela nekaj vprašati, a se je vselej skesala. Parkrat je pogledala v moža, mu hotela dopovedati z očmi, naj vpraša on. Zagričar je ni ubogal.

O sebi ni vprašal Andrej ničesar več. Posedel je še nekoliko, nato se je premaknil.

«Domov grem.»

«S tabo grem do hiše.» Mož je stopil h klopi, kjer je stala leščerba. Hotel jo je prižgati, ali Andrej je odmahnil.

«Nič ne prižigajte luči!»

Zagričar je razumel. Postavil je svetiljko na prejšnje mesto.

Ko sta stopala po klancu, je vprašal Zagričar:

«Ali veš, kdo te je?»

«Nič ne vem.»

Zagričar je zamrmral, nato obmolknil.

XVII.

Andrej se je skrival. Sram ga je bilo pred vsemi, celo pred samim seboj. V gozdu je prisluškoval govoricam, da bi kje ujel pogovor, ki bi se tikal njega. Nihče se ni pogovarjal o njem. Zvečer in ob nedeljah je ostajal doma. Ni se maral kazati na vasi med ljudmi, da bi ga kdo ne presenetil z vprašanji, ali da bi se mu kdo ne posmehoval. Domači niso slišali o dogodku še nič. Hvaležen je bil v srcu Zagričarju, da je hranil novico zase.

Sitno je bilo Andreju doma. Tujim ljudem se je lahko umaknil; pred domačini se je skrival mnogo teže. Prostor pri mizi je moral zamenjati. Prej je sedel na voglu mize, tik štirinožnega stola, zdaj se je pomaknil v kot pod razpelo. Premislil je, da tu najlaže skrije zadnjo stran glave, kjer je bil viden udarec. Pri jedi se je držal nazaj, da bi domači ne opazili rane od strani. Od daleč je segal z žlico v skledo. Domačim se je zdelo njegovo početje čudno, a po par dneh so se privadili. Klobuka ni snel zlepa z glave. Še jedel in molil bi bil najrajši s pokrito glavo.

Nekoč je Nanica le omenila:

«Zakaj je naš Andrej vedno pokrit?»

Andrej se je delal, kakor da je preslišal vprašanje.

Tako je preteklo več dni. Ker so molčali vsi okrog njega, je pričel pozabljati na dogodek celo sam. Nekega večera ob avemariji, ko je slonel na peči in gledal v pomračeno izbo, je stopil skozi vrata France. Po koraku je Andrej lahko spoznal, da je prignalo brata v sobo nekaj nenavadnega. Skočil je v zaletu na klop in se usedel k njemu na peč.

«Ali so te?»

«Kaj, kdo?»

«Že veš kdo! In doma nič ne poveš. Celu bratu bi rad utajil.»

Andrej je začutil vročino v licih. Zagorelo mu je po vsem životu.

«Kaj bi bil pravil!»

Andrej je utihnil. Tudi France je nekoliko počakal z besedo.

«Svaril sem te. Nisi me poslušal.»

«E, kaj bi!»

«Zdaj si v sramoti. Ljudje govore. Ob dobro ime boš.»

«Radi tega še ne izgubim dobrega imena.»

«Za nekaj časa že. Med fanti ne boš veljal nič več in tudi dekleta te ne bodo cenila. Tak strašljivec!»

«Ti ne veš, kako je bilo.»

«Morda bolj ko ti.»

«Kdo ti je pravil?»

«Juri.»

«Kdaj? Komu?»

«V dolini se je pohvalil. Tone je slišal.»

Andrej je čutil še vedno vročino po telesu. Živci so bili napeti. Zadrževal je težki dih, ki je silil iz prsi.

«Dolgo je molčal,» je povzel France. «Najbrž je čakal, da izve, kako je s tabo. Če bi te bil udaril huje, bi ne bil povedal.»

«In kaj pravijo ljudje?»

«V jeziku te imajo. Strašljivec si. Zakaj hodiš pod okna, če ne čutiš poguma v sebi!»

Andreja je zbolel očitek. Želel si je, da bi se oni večer povrnil; gotov je bil, da bi ravnal drugače.

«Je, kar je.»

«Bolje bi bilo, da bi ne bilo. Zdaj se le še obešaj; te bodo že izmojstrile!»

V tem hipu je Andrej zasovražil Štefanijo. Njej je pripisal krivdo. Do Jurija je rasla želja po maščevanju, a ne radi dekleta; fantovsko čast bi bil rad opral.

Dnevi so tekli. Andrej se je še skrival. Naposled se je naveličal samote in ječe. Polagoma je pričel zahajati med ljudi. Pokazal se je na hišnih vratih in tam postal. Stopil je na klanec in se razgledoval po vasi. Polagoma je šel tudi navzdol med hišami. Ljudje so ga spočetka gledali, ga izpraševali z očmi; nekateri so se mu nasmihali zagonetno; naposled so pozabili.

Nekoč je šel po vasi proti domu. Na poti je nenadoma srečal Štefanijo. Spreletelo ga je po telesu, kakor da bi mu hotela zastati kri. Pogledal jo je topo, nato je uprl oči v tla in šel molče mimo nje. Ko je srečanje minulo, je pospešil korak. Zamislil se je v pšenične lase. Dragi in ljubi so se poigravali pred njegovimi očmi.

XVIII.

Gozd je padel. Drvarji so se pomaknili niže, na Razpotje. Tam je bil svet zložen in gladek. Po drči so dospela drva naravnost tja. Drvarji so se zvrstili po delu. Nekateri so žagali, drugi so cepili. Polena so se kopičila. S kupov so jih skladali delavci v ravne in dolge skladovnice. Razpolovičena in razčetverjena drva so odsevala sveže v zimskem solncu. Malo niže je tekel mimo potok. Voda je šumela preko skal in pela drvarjem. Ko je bilo delo dokončano, se je naselila ob potoku zopet samota. Voda je pela sama sebi.

Ko je bilo posekanih čez polovico dreves, je šel Košan v dolino k Delfinu. Prvič ga ni našel doma. Šel je drugič. Povedal mu je, da gre sekánje h koncu, in ga prosil, naj mu izplača prvo polovico dogovorjene vsote.

Delfin se je dobrikal. Peljal ga je na svoj dom, mu tam kazal razne papirje ter knjige. Dokazoval mu je, koliko da premore, koliko denarja da ima založenega v lesu in koliko ga mora prejeti za oddana drva. Košan je pokimaval in jecljal. Nič ni razumel tuje pisave; tudi iz številk v knjigah ni mogel razbrati ničesar. Delfin mu je zatrjeval vedno znova, naj se ne boji za denar, a sedaj da ne more plačati, ker trenutno nima dovolj denarja na razpolago. Trepljal ga je po ramah in stopical okoli njega. Košan je gledal trgovca kot vdana ovca. Delfin je odprl omaro, vzel iz nje steklenico in kozarec ter mu nalil. Košan je segel s hvaležnostjo v očeh po pijači. Ob odhodu mu je še in še zatrjeval, da gotovo plača v nekaterih dneh, da pride sam na Polog, ali pa naj se zglati kdo pri njemu.

Košan je kimal, se izgovarjal, češ, da še lahko počaka teden ali dva. Delfina ni razumel dobro. Tujke so mu bile neznane in še domače besede je trgovec pačil, da je moral misliti, če je hotel razumeti, kar mu je povedal.

Poslovil se je ponižno in se vrnil proti domu. Po poti je premišljal o gozdu in o plačilu. Tolažil se je, češ, saj so drva še vedno na mestu. Če jih ne bo plačal on, jih bo kupil drugi. Sicer je veroval v trgovca. Sladkost in priliznjenost sta ga uverila, da je mož poštenjak.

Ko so bila drva dodelana, se je napotil Košan zopet k Delfinu. Po poti je sklenil, da bo odločen in da bo terjal. V dolini ga je moral iskati; odšel je bil po opravku v sosednjo vas. Košan je ugi-bal, ali naj ga čaka ali naj gre in ga poišče. Bal se je sedenja ter ždenja, šel je.

Našel ga je v gostilni med pivci. Tudi Jerač je bil zraven. Delfin in mešetar sta ga pozdravila z glasnim hrupom. Brž je moral sestiti. Nalili so mu, pil je z družbo.

Najglasnejši je bil Jerač. Govoril je vse vprek. V domačo govorico je vmešaval tujo. Imenitno se mu je zdelo to.

Košan se ni počutil dobro med pivci. Skrbela ga je zadeva z Delfinom. Rad bi se bil pogovoril ž njim; med ljudmi se ga ni upal vprašati. Čakal je, da se mu ponudi prilika. Računal je, da pojde trgovec odtod in ga dobi zunaj na samem, ali pa odidejo pivci in ostane sam ž njim.

Družba se ni hotela raziti. Delfin je naročil liter vina in točil. Silil je Košana, naj pije. Pijača mu je zlezla počasi v noge in se širila v prijetnem, gorkotnem občutku po vsem telesu. Polagoma ga je vino zazibalo. Nič več ni mislil tako dobro na namen, ki ga je privedel v dolino. Pozabljal je, po kaj je prišel. Še so mu nalivali vina. Pil je.

Delfin in Jerač sta vstala; namignila sta Košanu. Dvignil se je tudi on. Peljala sta ga k mizi v kotu in ga posadila na stol. Delfin je znova naročil pijačo. Natočil je kozarce. Košan je moral točiti obema. Zdaj sta se mu začela dobrikati. Hvalila in tolažila sta ga. Jerač je pel hvalo njemu, še večjo Delfinu. Košan ni bil vaje, da bi ga kdo častil, zato so ga božale besede obeh mož. Naposled je začel Jerač pogovor o drvih. Dokazoval je, kako so nepotrebne poti, češ, saj drva še stoje na mestu in se suše. Zopet je govoril, da je vseeno, če prejme denar nekoliko pozneje.

«Že iz hvaležnosti da jih je gospod kupil, bi moral počakati. Sicer ima denarja ko kamenja, a ima velike kupčije, in tudi on ne dobi plačila, kadar bi ga hotel. Čakati mora.» Tako je Jerač zagovarjal Delfina.

Košan je kimal in se vdajal. Kozarec pred pred njim je bil vedno poln. Segal je po njem, ne da bi vedel, kaj dela. Vino ga je omotilo. V megli

je še videl pred sabo trgovca in Jerača. Prikimal in pritrdil je vsemu, kar sta mu rekla onadva. Ob koncu je vzel Delfin listnico iz žepa. Poklical je gostilničarja in plačal pijačo. Nato je porinil bankovec tudi pred Košana. Mož ga je nerodno tipal in pobiral z mize ter ga stlačil v notranji žep.

Ko je Košan vstal izza mize, se je ovedel, da je pijan. «Preveč sem pil,» je pomislil sam pri sebi. Noge so mu bile težke. Čutil je, da ga nesejo, kamor same hočejo; vendar se je skušal obvladati. Pijanost mu je sključila hrbet. S sklonjeno glavo je odšel iz gostilne.

XIX.

Preko poletja se je pomikal čas v novo jesen. Na Peči se je oslonila siva megla. Nalegala je vedno niže. Zrak je zvođenel.

«Dež bo,» so menili ljudje in pogledovali v oblake.

Začelo je pršiti. Oblaki so se zgostili, megle so se plazile kot strašila po pobočjih in po grapah. Vedno gostejše so padale deževne kaplje z neba. Završal je veter. Nad Pečmi so se megle pretrgale, visoko nad njimi je podil krivec belkaste oblake. Vetrovi so se križali. Zmerni dež je prešel v naliv. Pod kapi je bila voda ob tla, da so se pršile kaplje visoko v zrak. V potočnah je šumelo in grgralo. Vode so oživele. Iz podzemeljskih lukenj je močilo. Voda se je razlivala po travnikih. V razorih so nastale mlake. Potoki so narasli. Z glasnim, zamolklim šumom se je valila umazana voda čez skale. Povodenj.

Dva dni je deževalo. Nato je pričel boj med solncem in oblaki. Niso se hoteli takoj porazgubiti. Nebo je ostalo narahlo zastrto. Takrat je nastopil ugoden čas za plavljenje drvi.

Jerač je hodil okoli po dolini in iskal delavcev, da bi šli plavit Košanova drva. Kmalu jih je nabral dovolj.

Pri Košanovih je stopil France naglo v hišo in zaklical v sapi:

«Drva mečejo v vodo.»

«Kdo je ukazal?» sta ga vprašala z enim glasom oče in mati.

«Delfin, pravijo.»

«Kdo ti je povedal?»

«Sosed. Prišel je iz doline in mi je pravil, da je včeraj zbiral Jerač delavce, danes pa da so šli v grapo in jih mečejo že v vodo.»

Novica je poparila vse. Košan je obsedel, kjer je bil; mati je zatarnala. Tudi Andrej se je zgrozil:

«Si upajo brez nas?»

«Tako je zdaj! Kaj naj ukrenemo?» je vprašal burno France.

«Misli! Naredi kar moreš! Hiti!» je sopel Košan.

France je stekel v sobo na podstrešje; za njim je planil Andrej. Čez trenutek sta se vrnila. France je bil pražnje oblečen.

«Jaz letim v dolino k Delfinu, ti teci v grapo na Razpotje! Prepovej, da ne smejo vreči niti enega polena več v vodo!»

«Bom!»

Brata sta izginila iz hiše.

France je bežal, letel. Podajal se je v skokih s kamena na kamen; ovinke je sekal. Nič ni čutil nog. Zadel je v kamen, ki je odfrčal v loku čez pot in se zakotalil v grmovje. Od prenaple hoje mu je udarila kri v glavo. Ušesa so se mu zalepila, da je slišal kakor od daleč svoje stopinje. V oči ga je rezal zrak. Nič ni vprašal, samo bežal je.

V dolini, tik pred vasjo, je umiril hojo. Obrišal si je potno čelo in si popravil klobuk. Šel je naglo v vas.

«Kje je Delfin?» je vprašal pri Andreu.

«Nič ga nismo videli danes,» mu je odgovoril gostilničar.

«In Jerač?»

«Tudi njega ni.»

France je stekel po vasi proti Delfinovemu stanovanju. Bilo je zaprto. Povpraševal je še pri ljudeh. Nihče mu ni vedel povedati, kam je šel. Postal je sredi vasi in ugibal, kaj naj naredi. Pozno popoldne je že bilo. Zdril se je znova in odšel proti domu.

Tudi navzgor je hodil hitro. Obiral je kameenje, se podajal v zaletih po stopnicah, vjedenih v trdo skalo, kakor znajo hoditi le hribovci. Doma so ga sprejeli vprašujoči obrazi.

«Nisem ga našel. Odveč je bila pot.»

«Kje je? Kam je šel?»

«Ni ga. Nihče ni vedel, kam je izginil.»

«Bog pomagaj!»

France se je obrnil do Andreja:

«Kako si opravil?»

«Nič. Smejali so se mi delavci. Rekli so, da jih nisem najel jaz. Delfina da bodo ubogali ali orožnike, drugega ne. Še hitreje so metali drva v vodo. Celu norčevali so se iz mene. Veliko jih je pri delu; do večera bodo vsa drva v vodi.»

«Po orožnike, na sodnijo!» je zaklical France.

«Noč bo,» je vzdihnil Košan.

Zvečer so se Košanovi dogovorili, da pojde France drugi dan k sodniji in ustavi drva.

Zgodaj zjutraj je bilo, ko je prišel na Polog Jerač. Hitro je stopal po klancu in mahal na široko z rokama. Prihrul je v Košanovo hišo. Vpil je s pojočim in zategnjenim glasom:

«Kaj delate! Sramota! Gospoda iščeta kot tatu po dolini! Ne zanesete se na moža, na poštenjaka! Tožit naj bi vas šel! Neverniki hribovski!»

Družina se ga je v prvem hipu ustrašila. Pozneje so mu začeli domači oporekati. Vnel se je prepir.

«Rekel je, da bo plačal prvo polovico, ko bo gozd izsekan, drugo, ko bodo metali drva v vodo. Tako je bila sklenjena kupčija. Do danes ni dal kot aro in bankovec. Upijanil je očeta, da ga je lahko omotil.» France je govoril trdo in glasno.

«Goljuf je!» je dodal Andrej.

«Dobro, slišali smo! Povem mu; tožit naj vas gre! Razžaljenje časti!»

«Naj gre, naj gre!» so udarili domači na Jerača.

«Goljufa sta oba!» je zakričal ponovno Andrej.

«Dobro, dobro! Slišali smo! Goljufa!»

Jerač se je penil. Jeza mu je gledala iz oči. Krčil je pesti, kot da se pripravlja za boj.

«Pritepenec! Poštenja mu manjka!» Glasovi so se dušili v nizki izbi.

Jerač je uvidel, da ne opravi s strahom nič. Čutil se je brez moči proti razpaljenim strastem. Ubral je druge strune.

«Tako ne pridemo do kraja. Pogovorimo se lepo in mirno. Taka je navada med pametnimi ljudmi.»

«Prav, prav! Dovolj časa smo se pogovarjali pametno; zdaj nič več! K sodnji grem, brž grem! Ustavim mu drva! Ne bo nas sleparil!»

France je snel klobuk s kljuke in hotel oditi skozi vrata.

«Dajte si dopovedati! Saj ni tako hudo, kot mislite! Drva so res v vodi. Kdo naj bi bil odlašal, če je bil čas ugoden. Suha so bila. In zdaj je prilika. Zgodnje vode so za plavljenje najpripravnejše. Pozneje dežuje tedne in tedne in ni varno plaviti. Kolikokrat so se zgodile nesreče, da so povodnji odnesle drva!»

Košanovi so se nekoliko umirili. Poslušali so.

«Vidite, tako je bilo. Z gospodom sva dobro računala. Zgrabila sva čas in izrabila priliko. Drugih skrbi sva imela dovolj, da sva pripravila grablje, da sva najela delavce. Ali naj bi bila izgubljala dan s potjo na Polog, da bi bila prišla in plačala? Kadar hočete, dobite denar. Le potrpljenje imejte! Vam bo to v korist. Nič ne bo nevarnosti, da bi voda odnesla les.»

«Kaj nam to mar!» je ugovarjal France. «Nam drva niso več mar, naj jih voda odnese ali ne. Pogodili smo se, da jih prodamo na stebelu.»

«Že res! Tako škodoželjni in brezsrčni pa vendar niste, da bi privoščili gospodu škodo?»

Ob teh besedah so Košanovi uplahnili. Misel na morebitno škodo, ki bi jo lahko trpel Delfin, jih je unesla popolnoma.

«Naj bo,» je spregovoril Košan, «ali plačati mora kmalu!»

«Kadar hočete; v par dneh.»

«Tako mora plačati!» je pribil France.

«Plačal bo, a upoštevati morate njegov položaj. Ko bi imel Delfin vse svoje premoženje shranjeno v denarju, bi ne mogel kupčevati. Njemu tudi ne plačujejo redno. Čakati mora; marsikdaj še dalj časa kot vi.»

«Dobro! Koliko odloga mu damo?» je vprašal France domače.

«Teden dni,» je menil oče.

«Teden, štirinajst dni, tri tedne; v enem mesecu vam bo gotovo plačal. Sam sem porok zanj!»

«Dobro; teden dni,» je potrdil France.

Jerač je odšel.

XX.

Vas se je zganila. Življenje je bilo vrženo iz starega tira. Med ljudmi se je raznesla novica: «Zabregarjeva Roza se je spečala; sina so ji prinesli. Kdo je oče? Dragarjevega Feliksa je oklicala.»

Polog je živel napete dni. Takega dogodka ljudje skoraj niso pomnili; zato jih je novica tembolj razgibala. Na polju, v gozdu, na potu in doma so se pogovarjali o Rozi in Feliksu. Dogodku so posvetili tem večjo pozornost, ker je bilo dekle iz revne, bajtarske hiše; on pa sin premožnega kmeta.

Za malim brdom, dober četrť ure od Pologa, je stala Zabregarjeva hiša. Poslopje je čepelo v strmini. Okoli hiše je bilo nekoliko travnika, med njim so se stiskale majhne podzidane njive; par lazov je viselo više v bregu. Tu je bila doma Roza.

Dekle ni bilo več v prvi mladosti, a je bilo čedne zunanjosti. Hodilo je v dnino h kmetom na Polog.

Vaške ženske so se hudovala. «Tako nas je imela za norca! Nič nismo opazile prej! Stiskala se je in je skrivala greh! Znala je!»

Ljudje so sodili o grehu in grešnikih. «Sramoto je vrgla na našo vas. Da Feliksa ni sram! Revo zapelje! Kako bo redila otroka? Ali jo bo vzel? Ali ji bo plačeval?» Vsi so vedeli, da se Feliks ne bo poročil z dekletom. Starejša je bila od njega in tudi Dragar bi tega ne bil pustil nikdar.

Nanica je izvedela novico takoj. Obstala je. Prvi hip ni mogla verjeti besedam. Mislila je, da se ljudje šalijo, da lažejo. Zdelo se ji je, da je slišala vest v sanjah, da ni prav razumela. To samo prvi hip. Takoj nato se je jela dvigati v srcu bolečina. Težilo, bolelo jo je v prsih. Srce je tolklo. Pustila je delo in je odšla v svojo sobo, da na samem premisli in pretrpi prve občutke. Vedno huje ji je bilo. Noge so odpovedovale. Klekniti je hotela na tla. Ozrla se je na posteljo in se ji počasi približala, da bi legla. Takrat se ji je zagnusila, odtujila. Pogledala je še enkrat po odeji, nato se je vrnila na sredo sobe. Počasi je stopila do skrinje ob zidu. Sedla je nanjo, sklonila glavo na mrzel pokrov. Prevarana duša je zajokala.

Nepotolažena se je vrnila Nanica v hišo. Skušala je, da bi delala. Ni mogla. Roke so se ji tresle. Razum je otopel, da ni vedela, česa naj se loti. Postopala je po hiši; gledala je in ni videla ničesar.

Prišla je mati.

«Ali si slišala?»

«Sem.»

Nanica bi bila tako rada zajokala na glas, a ni smela. Šla je k oknu in gledala skozi rumenkasto umazano šipo. Molčala je.

«Uboga Roza!» je vzdihnila mati. «Zdaj bo imela življenje slabše od pekla!»

Nanica je molčala. Ustnice je držala stisnjene. Oči so bile kalne. Gledala je pred hišo, v solzah je videla samo sivo meglo. V prsih je bilo, tolklo vedno huje.

«Pokora za greh! — Tak da je Feliks?»

Vstopil je France.

«Kaj se pogovarjata?»

«O Rozi govoriva.»

«In o Feliksu nič? Prav jim je, Dragarjevim! Nekoliko sramote jih bo ponižalo. Ne bodo več oblastni, kakor so bili.»

«In Roza se ti nič ne smili?» ga je pokarala mati.

«Že! Ali zakaj se je družila s Feliksom? Lahko je vedela, da je ne vzame nikdar.»

«Ti ne razumeš vsega. Dekle je reva. Preslepil jo je. Taki znajo govoriti in se sladkati.»

«Že mogoče, mati!» je potrdil France.

Nanica je trepetala ob oknu. Ob poslednjih besedah ji je postalo tako hudo, da je morala oditi.

«Po drva grem za hišo,» je rekla s pridušenim glasom in odšla skozi vrata. Zavila je okrog vogla na spodnjo stran. Tam se je ustavila ob skladovnici in obstala. Sveži zrak jo je objel. Izpremembra prostora je vplivala ugodno nanjo. Umirila se je za trenutek. Hotela je stopiti nekoliko dalje na vrt, a se je skesala. Vrgla je predpasnik čez roko in pričela nalagati drva v naročje. Takrat je začula stopinje. Ozrla se je navzdol. Spodaj, med sosednimi hišami, ob katerih je držala pot proti Zabregu, je ugledala postarno

ženo, ki je hitela mimo zidov in nesla na rokah nekaj povitega in pokritega z belim prtom.

Nanico je zazeblo. Noge so klecnile; toliko da se ni zgrudila. Vrnila se je v hišo in je vrgla komaj par polen k peči, nato je odhitela zopet v svojo sobo.

Mati jo je morala klicati. Ko je prišla po stopnicah in je stopila v kuhinjo, jo je pogledala s skrbnim očesom:

«Kaj ti je Nanica?»

«Nič mi ni.»

Duša je jokala.

XXI.

Delfin je hitel z delom. Splavil je vsa drva, ki jih je nakupil v grapi. Za grabljami so se kopičila polena in jezila vodo. Truma delavcev je delala. V potoku so stali možje, mokri čez kolena in so gonili drva naprej. Z dolgimi porivači so lovili polena, jih vlačili k bregu. Največ dela je bilo pri grabljah. Morali so odpirati vodi tek, da se les ni vdal in zlomil. Prázniti so morali roje, po katerih je voda zanašala drva na pribrežni prostor. Iz roj so jih metali na suho. — Prostora je zmanjkovalo. Delavci so morali graditi skladownice. Rjavkasti kupci so rasli in rasli.

Prišli so vozniki. Nakladali so drva na vozove in jih odvažali na postajo. Biči so peli, kolesa so se vdiralá globoko v blatna tla. Na prostoru, kjer so pristala drva, je bil svet razoran vse vprek.

Andrea je bil zadovoljen. Vozniki in delavci so se ustavljali pri njem, pili so in jedli.

Delfin in Jerač sta begala od postaje do vasi. Priganjala sta k delu, ukazovala, švetovala. — Ni minilo štirinajst dni, ko je ostal na prostoru le še majhen kup drvi.

Zagričar je prišel iz doline. Vrgel je meh na klop in odšel s hitrim korakom iz hiše.

«Kam greš?» ga je vprašala žena.

«Tako se vrnem.»

Hitel je po klancu naravnost h Košanu. Hišni so ga pogledali.

«Delfin je propadel. Ni ga več. Ušel je.»

Molk.

«Kaj me gledate? Propadel je. Vsa dolina ga kolne.»

Košan se je sesedel na klop:

«Joj meni! Joj nam!»

Košanka je zajokala na glas.

Nanica je gledala prestrašeno.

Iz hleva je prihitel France. Pogledal je očeta in mater. Vedel je, da se je moralo zgoditi nekaj hudega. Ozrl se je v Zagričarja. Ta je ponovil samo eno besedo:

«Delfin.»

France je razumel vse. Pograbil je pod klopjo praznje črevlje, se preobul, vzel klobuk in letel v dolino. Ko je odhajal skozi vrata, ni rekel besede v slovo.

Pozno zvečer se je vrnil domov.

«Vse je izgubljeno. Ni ga več. Upnikov vse polno. Dolina dviga pesti in kolne. Vozniki odvažajo zadnja drva, da se ž njimi vsaj nekoliko odplačajo. Izgubljeno.»

Košan je stokal, Košanka je jokala. France je bil truden in šibak. Jesti ni mogel nič.

Drugi dan sta odšla z doma oče in France.

Košan je živel v zavesti, da ni tako hudo, kot so povedale novice. Tolažil se je. Hotel se je pričati sam. Slišati je hotel ljudi v dolini in pogledati, ali so drva res že odpeljana. Nikdar še ni hodil tako težko v dolino. Čeprav je varal samega sebe, je glodal v njem dvom. Skriven glas mu je govoril resnico.

Prišel je v vas in se ogledoval naokoli, kakor bi hotel kje ujeti Delfina. Srečaval je ljudi, nekateri so šli jezni in mrki mimo njega. Zdelo se mu je, da leži na vasi težka mora.

Zavil je k Andrcu. Iz gostilne je slišal šum. Vstopil je. Andrca ga je pozdravil s tihim glasom. Na obrazu in v besedi je kazal izraz, kakršnega je rabil, ko je sprejemal pogrebce.

Pri mizah so sedeli ljudje. Nekateri so se dvignili, ko so zagledali moža, drugi so ga pozdravili sede, tretji so molčali.

«Pij, Košan! Delfinovo plačilo točimo.»

«Zahvalim. Ne morem.»

«Kaj ti pomaga! Napij se in pozabi! Drugega ti ne preostaja.»

«Je-li resnica vse, kar so povedali?»

«Še vprašaj?»

Med pivci so bili delavci, vozniki in nekateri kmetje, ki so delili s Košanom usodo. Par mož je bilo vinjenih.

Na cesti je zaropotal voz. Bič je žvižgal. Konji so bili s kopiti ob tla in napenjali mišice. Voz se je gugal počasi po vasi navzgor.

«Košan, tvoja drva peljejo!»

Pogledal je skozi okno. Videl je lepa zatemnela polena. Upiral je oči vanje. Poslavljal se je od lesa, ki je zrasel na njegovi zemlji.

Jad mu je polnil dušo. Noge so se mu tresle. Počasi je stopil k zidu in je sedel na klop. Odtod je gledal topo po ljudeh.

Prišel je Andrca. Videl je Košana na klopi.

«Kaj ti je? Si bolan?»

Mož ga je samo gledal.

«Čakaj, prinesem ti kapljo pijače!» Nalil je kozarček in mu ga ponudil.

«Ne morem.»

«Popij, da se pokrepčaš, da te mine slabost!»

«Ne morem! Tu notri me boli.» Pokazal je na prsa in na grlo. «Ne pustilo bi doli.»

Andrca je držal kozarček pred Košanom. Mož ga je gledal z izgubljenim pogledom.

Sedel je dalje. Poslušal je hrum. Besede so udarjale prazno na njegovo uho.

«Kmetje nevedni, prodali ste mu drva, da je prevaral še nas!» Delavec je tolkel s pestjo ob mizo.

«Na nas vališ krivdo! Zakaj si se dal opehariti? Si bil modrejši od nas?» Kmet in delavec sta se prepirala.

Košan je vstal in odšel počasi iz gostilne. Napotil se je k vodi, na prostor, kjer so stala drva. Začrnela tla so bila prazna, le nekaj polen je še ležalo tam. Stopal je po izhojeni zemlji. Šel je do kupa. Sklonil se je in se dotaknil s prsti lesu. Dolgo je gledal vanj. Nato se je obrnil k potoku. Voda mu je šumljala na ušesa. Šel je po produ navzgor. Tu in tam je še samevalo poleno. Prišel je do tolmuna. Ustavil se je. Voda je zelenela iz globine. Rahli valovi so se izmikali penam in so trepetali na gladini. Zamaknjen je stal na produ. V potoku je igrala prečudno lepa godba. Čutil je njen hlad, ki bi pogasil ogenj v prsih. Naposled je zamahnil z roko, kakor da bi hotel pregnati črno misel. Prekrižal se je in se nato vrnil počasi proti stezi, ki je peljala na Polog. Ko je prispel domov, je bil truden in bolan, kakor še nikoli doslej.

France je krenil nad vasjo v dolini proti fari. Spočetka so ga bolele noge, ker jih je bil prejšnji dan otresel s prehitro hojo. Pozneje jih je razgibal in je meril z lahkoto. cesto. Tri dolge ure je hodil vedno naprej. Pustil je za sabo že dvoje vasi. Zdaj se je bližal trgu.

Cesta se je spuščala navzdol. Samo strmo brdo je še zapiralo pogled na dolino in trg. Prispel je na Poklon. Gore so se razmaknile, svet se je odprl. Pred Francetovimi očmi se je razprostrla široka dolina. Navzgor je tonila v sivkastem mrču, na spodnji strani se je stisnila v ozko grapo. Dolina je bila prepasana po sredi z belim prodom, med katerim se je svetlikala voda. Zadaj za trgov se je dvigal hribček, vrhu katerega je sivelo okrušeno zidovje.

France se je ustavil in se za hip oddahnil. Strmel je v lepoto kraja. Oči so jo videle, duša je ni hotela sprejeti. Ob pogledu na bele hiše ga je spreletela tesnoba. «Tam je sodnija. Tam so strogi gospodje, ki sodijo po pravici. Bom kaj dosegel, ali bo moja pot brez uspeha?» — Nikdar še ni bil na sodniji. Predstavljal si je vse le, kakor je slišal od drugih. Pravico si je domišljjal kot strog trd obraz, v katerem ni življenja in ki ne joče, ne toži, ne čuti. Tako jo je poznal po govoricah. — Ozrl se je v kapelico, ki je stala kraj ceste. Slika Matere božje je gledala proti dolini. Zganił se je. V notranjosti ga je nekaj poklicalo in opomnilo, naj ne izgublja časa. Šel je dalje s počasnejšim korakom.

Čimbolj se je bližal trgu, tem tesneje mu je bilo pri srcu. Kam naj se obrne? Koga naj vpraša? Kako naj govori? — Prispel je v trg. Gladka cesta ga je peljala med hišimi. Ljudje so hiteli sem in tja. Gledal je poslopja: «Kje je sodnija?» Ni mogel uganiti. Vprašal je moža. Pokazal mu je po cesti naprej. Zavil je v novo ulico; zopet hiše in hiše. V prsih ga je stiskalo; noge so bile težke. Polotila se ga je plahost; najrajši bi se bil vrnil. Zopet je vprašal. Pokazali so mu veliko poslopje, ki je bilo potisnjeno nekoliko s ceste. Pred poslopjem je zelenela trata. Šel je po široki stezi, ki je bila posuta z belim prodnim peskom. Vstopil je. Po stopnicah je prihitel polizan mladenič s šopom papirjev v roki. Za njim je stopala navzdol skupina kmetov, ki so se glasno prepirali med seboj. Prišel je vrh stopnic. Dolg hodnik je ležal pred njim, v hodniku vrata pri vratih. Kam naj se obrne? Kje naj potrka? Nikjer ni čul glasu, nikjer ni videl človeka. Čakal je. Vrata so se odprla. Na hodnik je prišel človek, se vstavil pred njim in ga molče pogledal. France je zajeceljal: «Kje je sodnija?»

Človek ga ni razumel. Pomignil mu je in ga odvedel v sobo. Tu mu je pokazal na postaranega

moža, sedečega za mizo in odšel. France je pričel govoriti. Spočetka mu beseda ni tekla gladko, pozneje se je ojunačil. Izpovedal je vse, kar se je zgodilo.

Mož ga je poslušal mirno. Ko je končal, mu je rekel z mehko besedo:

«Bili so že nekateri kmetje tu in so povedali isto kot vi. Peljem vas k sodniku; vendar boste morali čakati precej časa, da sodnija dožene, koliko premoženja ima Delfin. Če bo kaj, že dobite del.» Nato je mož nekoliko povzdignil glas: «Nesrečni ste, a ne trpite samo pri vas. To se dogaja tudi drugod v okolici. Naši ljudje so prepošteni, tudi boječi. Domačina bi ubili, če bi naredil kaj takega.»

Vstal je in peljal Franceta v drugo sobo. Sodnik je srepo poškilil vanj. Mož je govoril sodniku, France ni razumel. Naposled se je obrnil:

«Koliko znaša vaša terjatev? Kako vam je ime?»

Povedal je. Sodnik je zapisal in odmignil. France in mož sta odšla iz sobe.

Zopet je hitel po cesti. Korak mu je bil lažji ko prej. Na Poklonu se je ozrl nagloma po dolini in na trg. Tako trdo je bilo vse pred njim, kakor da bi ga gledala pravica, kakršno si je predstavljal prej. Pospešil je korak. Zavil je za brdo. Pozdravile so ga znane, tesne grape. Zdaj je čutil, da je že napol doma.

Po poti je mislil sam s sabo: «To je pravica, po katero hodijo naši ljudje? Nisem je poznal doslej.» Spomnil se je ljudi, katere je videl in s katerimi je govoril. Zopet je mislil: «Če bi bil oni mož sodnik, bi dognal našo pravico.»

XXII.

Nekaj dni je Košan tarnal in tožil, pozneje je umolknil.

Oni večer, ko se je vrnil iz doline, je venomer povpraševal, kdaj pride France. Težko ga je čakal. Mislil in upal je, da mu prinese sin veselo novico, tolažilno vest. Sedel je na peči in prisluškoval vsakemu šumu, da bi zaslišal korake, ki bi mu oznanijo sinov prihod. Čakanje ga je mučilo. Ko je šum utihnil, je pričel zdihovati tem huje. Klical je domače, naj gredo pogledat po vasi, ali se France še ne vrača. Andrej je moral begati pred hišo; vsakikrat, ko se je vrnil, je objela Košana nova bolečina.

Čakal je in poslušal. V ušesih mu je pričelo brneti. Zdaj in zdaj je začul pred hišo trdo stopinjo, nato je sledila tišina.

«Še ne pride? Kje se mudi? Joj nam! Joj meni!»

Čakal je, kot čaka bolnik zdravila. Ura je tekla počasi, počasi; minute so bile dolge.

Domači so bili potrti. Mati je jokala. Jok je bil pridušen; zadrževala je glas. Njeni vzdihji so ganili srce globlje, kakor bi ga bilo ganilo glasno vpitje. V zastrto žalost je padalo Košanovo stokanje:

«Bog pomagaj! Križana dolina!... Oče naš...»

Mrmral je molitev, se za čas zatopil, nato je zatarnal s tem tožnejšim glasom.

France se je vrnil. S počasnim korakom je stopil v hišo. Košan je prisluhnil. Korak mu je razodel, da sin ne prinaša zdravila njegovi bolni duši. Ustrašil se je, da je za trenutek odrevenel, vendar je dvignil glavo:

«Kaj poveš, France?»

«To, kar veste.» Sedel je na klop. «Truden sem,» in je utihnil.

Drugi dan je odšel Košan na brdo, od koder je bila vidna Mlačna dolina. Listje je rumenelo. Više v hribu so bili gozdi že pozlačeni; niže v grapi je umirala zelen. Pobočje je bilo gosto obrasteno. Le tam, kjer je stal prej Košanov gozd, je bila goličava. Parobki so počrneli in so čepeli na

tleh, ko žalostni strahovi. Voda je odprala zemljo, da so se pokazale sive čeri. Redka drevesca so se zibala brezmočna v vetru. Po tleh se je razraslo zelišče; srobot se je plazil med njim in silil na zarodke.

Košan je stal na brdu in zrl z uprtim pogledom v goličavo. Oko bi bilo rado priklicalo drevesa; rado bi bilo obleklo golo zemljo. Zaman. Laz mu je kazal svojo goloto in svoje uboštvo. Le parobki so mu pravili, kje so rasle prej bukve.

Tudi France je poromal na brdo. Solnce je zlatilo dolino. Sosedni gozdi so se mu košato nasmihali. Peči so gledale nanj tako ogromne in visoke. Vprašal je z očmi ogoljena tla; nič mu niso mogla povedati, niso ga mogla privabiti. Čutil je, da mu ne more dati domača zemlja nič več. Zasanjal je o tujini. Domov se je vračal s trdnim sklepom v sreč.

Vaščani so govorili in sodili. Na obraz so pomilovali Košanove, a tega ni bilo, ki bi bil globoko čutil z njimi. Radovednost jih je gnala, da so spraševali po dolini, kako je bilo. Prihajali so h Košanu in drezali z jeziki v nesrečne ljudi. Domačim je bilo težko. Odgnati niso mogli sosedov, a tudi odgovori jim niso tekli.

Med vaščani so bili nekateri, ki so delali v gozdu. Ti so se jezili na Košana bolj ko na Delfina, češ, prodal je les, da trpimo škodo še mi.

Dragar se je veselil nesreče. Mislil si je: «Še ponižnejši bodo morali biti. Prav se jim godi. Otresti so se hoteli, a jim ni uspelo.» Nasproti vaščanom se je hudoval: «Premoženje je vredno manj. Gozd ima ceno po lesu. Prazna tla dobim zastonj.»

Zloba mu je prišepnila: «Zdaj pritisni nanjel! Do tal jih ukloniš, še bolj bodo v tvoji oblasti.» Prišel je v Košanovo hišo. Brez obotavljanja je povedal svoje misli.

Košan je zastokal, obrnil glavo proti zidu in obstal tako. Košanka je prebledela, odprla je vra-

ta in odšla v kuhinjo, kakor da bi hotela ubežati vsemu hudemu. France in Andrej sta stala ter gledala, kakor da bi ne bila prav razumela tega, kar je povedal Dragar.

«Tako je,» je ponovil Dragar, «gozd drvi je vrednost! Vknjižba ni več varna.»

«Ne bodite smešni!» mu je ugovarjal France. «Vsakdo ve, da so polja, dom in senožeti toliko vredne, da se vam ni bati izgube.»

«Tako misliš ti. Vsak gleda za svoje. Kdo bi maral kupiti premoženje, ki nima gozda?»

«Kaj torej mislite? Vaše besede se mi zde sumljive.»

«Nič, tako; urediti moramo to stvar. Pravico imam, da skrbim za varnost svojega denarja,» se je opravičeval Dragar trdovratno.

Franceta je pogovor razburjal; nemiren je postal. Vprašal je z razježenim glasom:

«In kaj hočete? Nemara da bi šel kdo vam za brezplačnega hlapca, ali nas hočete spraviti izpod strehe?»

Mladeničeva odločnost je razdražila tudi Dragarja. Zavedal se je, da ne dela prav, a to je le še podžgalo trmo.

«Dereš se nad mano, kakor da bi bil jaz tebi dolžan. Tega ne trpim. Ti me boš pripravil do kora, da bom zahteval, kar je mojega. Hočeš?»

France se ni mogel več brzdati. Stopil je k mizi, udaril s pestjo:

«Storite ga! Ni dovolj, da nas je spravil tujec v nesrečo, domačin naj nas konča, ugonobi! Kje je vaša vest, vprašam?» Stal je raven, grozen pred kmetom.

Dragar je zastrmel v Franceta. Gledal ga je nekaj časa molče, nato se je okrenil in šel počasi proti vratom. «Delfin jih je spravil v nesrečo» je mrmral. Vest ga je opomnila. Odšel je skrušen in pobit.

Košan se je navidezno umiril. Spočetka je od časa do časa še vzdihnil sam zase, naposled je prenehal popolnoma. Z domačimi je govoril le malo. Odgovarjal je na vprašanja, a še to s težavo. Jedel ni skoraj nič. Siliti so ga morali, da je zajel parkrat v skledo. Vpraševali so ga v skrbeh:

«Kaj vam je, oče?»

«Bolan sem.»

«Kje vas boli?»

«Povsod, ves sem bolan?» In potem je molčal. Zopet so ga vprašali:

«Vam skuhamo zdravila? Kaj želite, da vam pripravimo?»

Odmajal je z glavo in ni rekel nič.

Žena in otroci so bili v skrbeh zanj, a pomagati si niso mogli. Čutili so spremembo na njem. Prej je rajši ubogal kakor ukazoval, zdaj je postal sam svoj. Vendar so upali, da bo to prešlo; da oče zopet oživi in da bo, kakor je bil prej.

Po nekaterih dneh se je Košan nekoliko razgibal. Napravil se je in je šel pred hišo. Stopil je v hlev. Vzel je sekiro v roko in se lotil dela na tnalu. Delal je kratek čas, nato je sedel na tnalno ter se zamaknil. Uprl je pogled v tla in sedel nepremično. Zopet je prijel orodje v roko, poskusil cepiti drva. Kmalu je opustil delo ter se vrnil v hišo. Od tod se je napotil s počasnimi koraki na brdo in gledal v Mlačno dolino. Prišel je domov. Zopet je vzel sekiro izpod kuhinjske omare in odšel na tnalno. Ni strpel dolgo. Pustil je polena razmetana na tleh ter se odpravil po stopnicah na podstrešje. Vrnil se je, šel v izbo, postopal je po podu, se usedel na peč, nato je stopil zopet na tla.

Polagoma je opustil vsakršno delo. Ničesar več mu ni bilo mar. Da bi pogledal v hlev k živini, ga ni mikalo več.

«Ali boste nakrmili živino? Na polje moramo, da spravimo repo,» ga je zaprosil France.

«Bom.»

Ko so se na večer vrnili domači z dela, je živina mukala lačna v hlevu.

Nekatere dni je hodil pogosto na brdo. Tam je sedel ali stal in je strmel v gozde. Napotil se je tudi dalje proti Mlačni dolini, a se je spotoma vrnil. Pozneje je opustil tudi to.

Prišel je govoriti sam s sabo. Polglasno je izgovarjal številke, dolagal in odjemal vsote. Računal je sam s sabo, koliko mora prejeti, koliko dati. Med številke je vpletal molitev. Sredi računanja je načel očenaš, ga mrmral vedno tišje, vedno nerazločneje; zopet je računal.

Najrajši je bil sam. Če je prišel kdo tujih v hišo, je gledal v stran in je le včasih pomrmral sam s sabo ali je zategnil z glasom, kakor da bi izražal neprijetnost in dolgočasje. Tudi domačih se je izogibal. Ako je stopil kdo v izbo, se je odpravil in odšel v sosednjo kamro ali pred hišo. Le zvečer je še strpel pri družini.

Domači so se tiho spogledovali. Vsakdo je skrival bojazen in strah v sebi, izraziti se ni upal nihče. Delo in skrb je padlo na ramena ostalih. Delali so, hiteli s podvojenimi močmi, a delo ni dalo zadošččenja. Vsa opravila so izvrševali siloma; prejšnja nesreča in sedanji strah sta jim sedla v dušo in telo.

Nekoč zvečer je sedel Košan na peči; družina je bila v izbi. Molčal je največ, le včasih je izustil polgasno besedo. Tudi ostali so govorili le malo. Košanka je pogledovala zdaj moža, zdaj otroke. V njenih očeh so se vlovila vprašanja. France je razumel materin pogled; čutil je z njim, vendar je še živela v njem trohica upanja, da ni tako hudo, kakor si domišljajo. Pretrgal je molk:

«Oče,, ali ste pozabili in preboleli nesrečo?»

«Kakšno nesrečo?» se je začudil z glasno besedo Košan. Vsem so se za hip zjasnili obrazi.

«Saj veste!»

«Ne vem, o kakšni nesreči govoriš? Saj smo vendar bogati! Boš videl, koliko bomo prejeli. Čudil se boš. Vse sem dognal.»

V izbi je nastala tišina. Materi in otrokom je zastala sapa.

Odslej je Košan pešal. Blodil je okoli po izbi, v kamro, v kuhinjo, na izbo. Večkrat na dan je šel po stopnicah. Nikjer ni našel obstanka. Sledili so mu pogledi žene in otrok.

«Paziti bomo morali nanj,» je mukoma izgovorila Košanka. France in Andrej sta uprla oči v mater. Vse tri je navdala bolest.

«Ne pravimo nikomur!» je dodal poltiho France.

Košan je odšel po stopnicah na izbo. Mati je namignila Francetu, češ, pojdi in poglej, kaj dela. Sin je ubogal ter mu sledil s tihim korakom. Gledal je skozi priprta vrata vrh stopnic in opazoval očetovo početje. Videl ga je, kako je stopal med šaro in se je dotikal; nato je stopil na obok in gledal v tramovje. Šel je dalje na pod in se zopet ustavil. Ko se je vračal proti vratom, je odhitel France po prstih navzdol, da bi ga ne opazil.

«Kaj dela?» ga je vprašala mati. Sin je zganil z rameni.

Na Košanovi izbi je bil nad vežo obok, nad izbo lesen pod. V tem delu podstrešja je bila zgrajena soba, ki je bila videti od zunaj kot škatla. Na obeh straneh sobe je bil pod streho še prostor, ki je bil deloma prazen, deloma založen s šaro in orodjem.

Družina se je zbrala v izbi h kosilu. Nanica je postavila na mizo skledo jedi; mati je prinesla skledico in žlico ter položila oboje na peč, kjer je sedel mož. Med jedjo je Košan nekajkrat spregovoril. Domačim se je zdelo, da je zajel parkrat prav vestno iz skledice, nato je položil žlico na peč in stopil počasi na tla. Odšel je skozi vrata. Družina je jedla dalje. Na mah je zaropotalo moč-

no na podu nad izbo. Ljudje pri mizi so se spogledali. France je obstal; nato se je sprožil naglo pokoncu, vrgel žlico na mizo in odhitel na izbo. Tu se je bliskoma razgledal in planil v smer, kjer je zaropotalo. Odletel je zopet, pograbil srp, ki je bil zataknjen v slami za tramom, skočil in prerezal vrv. Košan je padel z zamolklim udarcem na tla. Takrat je France zakričal.

Glas je udaril skozi pod v izbo. Prihiteci so Andrej, Nanica in mati. Poslednja je stopala težko po stopnicah; noge so ji bile odrevenele. Na izbi so ugledali Franceta, ki se je sklanjal nad očetom in mu rahljaj vrv na vratu. Na tramu je visel konec vrvi; na tleh je ležal prevrnjen stol.

Dvignili so očeta, ga vzeli na roko in odnesli v izbo. Tu so ga položili na klop. France je skočil v vežo, priprl hišna vrata; nato je vzel v škafu vodo in jo odnesel v sobo. Košan je ležal vznak, obličje mu je bilo čudno nategnjeno in spačeno. Okoli vratu se mu je poznal rdečkast pas. Roke so ležale mrtve ob telesu.

Nihče ni govoril; vsi so delali v mrzlični, tresoči se naglici. Gnetli so se okoli očeta; vsak je hotel pomagati, vsak videti, ali oživi, ali spregleda. Delo se je zadevalo, zaustavljalo. Mati je bila kakor iz uma. Begala je z rokama, prijemala, tipala. Nanica se je nekoliko odmaknila in je topo, brezizrazno, kakor v grozi upirala oči v očeta. Tudi Košanki so roke odpovedale. Odstopila je, sklenila je roke, jih nesla k ustom in mrmrala v težkem dihu. Andrej je sedel k očetovi glavi in pogledoval zdaj tega, zdaj onega.

France je odpel očetu srajco, nato je vzel vodo in ga pričel močiti. Nič ni pomagalo. Prijel ga je z rokama pod rameni, ga objel čez pleča in privzdignil. Glava je padla vznak. Zopet ga je položil na klop. Takrat je v Košanovih prsih zahroplo. Še je ponovil isto. Zahroplo je glasneje.

«Moči glavo in prsi!» je ukazal Andreju. Sam je prijel očeta za roke in mu jih dvigal visoko ter

spuščal. Kapljica vode je spolzela v usta. V grlu je zagrgralo.

«Nagnimo ga na stran!» Roke so prijele.

«Zopet vznak!» Ob premikih je očetova obleka pošumevala na klopi.

France se je sklonil na prsi in je poslušal.

«Srce bije, se giblje.»

Vsem je dahnilo upanje v srce. Prisluhnil je na ustih. Čutil je rahel, rahel dih.

Še kratek čas in Košan je oživel. Prsi so se spočetka nalahko dvigale. V grlu je pelo in hroplo. Obraz je zadobil drugo barvo in drug izraz. Oči so bile nekoliko odprte, tako da je bila vidna med vekami ozka špranja. France je sedel in je gledal nepremično v očeta.

«Nesimo ga na peč!»

Postlali so mu in ga prenesli. Na peči se je Košan prebudil. Odprl je na široko oči in se razgledal po sobi. Uprl je pogled v domače in spregovoril z očitajočim glasom:

«Zakaj ste me rešili? Zakaj me niste pustili?

Tako lepo sem bil zaspal.»

Mati se je ozrla v Franca.

«Kaj pravi?»

Sin se je bolešno nasmehnil.

XXIV.

Na hiši je ležala dvojna skrb; domače je tlačilo dvojno delo. Očeta niso smeli pustiti več samega. Varovati so ga morali podnevi in ponoči. Posebno sta trpela France in Andrej. Opravljati sta morala gospodarska dela, ponoči sta morala čuti. Spala sta malo; pravega počitka ni bilo. Moči so jima pešale, vendar sta se silila in sta opravljala precej časa vse sama.

Košan se je spremenil. Včasih je govoril pametno, a zopet je blodil. Govoril je o vsem mogočem. Molil ni več, pač je pravil, da se mu prikazujejo angeli. Delfina se je spomnil poredkoma

in še takrat je ostal ravnodušen. Trdil je, da trgovec pride in prinese denar; drugič je omenil, da ga bo moral iti sam iskat v dolino; tretjič je trdil, da mu je Delfin plačal vse. Tujim ljudem se ni upiral, proti domačim je postal celo ukazovalen. Večkrat je govoril o vodi.

Domači so uvideli, da sami ne zmorejo več vsega. Obrnili so se do vaščanov in jih zaprosili pomoči. Sosedje so se odzvali. Vsak večer je prišel vaščan in varoval Košana. Čuti so morali v dveh. Tako sta se Andrej in France menjavala; eno noč je počival prvi, drugo drugi.

Zima je bila prehitela jesen. Komaj so kmetje spravili repo s polja in nagraabili za silo stelje, je padel sneg ter pobelil svet daleč v dolino.

Zvečer je bilo. H Košanovim je prišel Zagričar. Sedel je na konec peči. Prisedel je France. V izbo sta prišli tudi mati in Nanica. Med Zagričarjem in domačimi se je razpletel pogovor. Razgovarjali so se zdaj o tem, zdaj o onem. Beseda je dobro dela Košanovim. Razbremenila jih je vsaj za čas. Večer je potekal mirno in prijetno. Vsem se je zdelo, da so bile vse nesreče samo hude sanje. Celu na očeta so pozabili.

V pogovoru so se dotaknili Roze in Feliksa. Obžalovali so dekle; za Feliksa niso našli lepe besede. Nanica je molčala in gledala pred se.

«Malovreden je,» se je shudil Zagričar. «Tudi izpred moje hiše sem ga spodil. Nikoli več se ne povrne.»

«Kako?»

Zagričar je povedal v kratkih besedah, kako se je zgodilo. Nanica je sklonila glavo še niže. Andrej je nekoliko zrasel na klopi. Oči je vpičil v Zagričarja, kot da bi ga hotel vprašati, naj pove, ali je govoril resnico. Globoko v srcu ga je zabolelo. Besede so ga zbudle, čeprav še ni vedel zakaj.

Pogovor je tekel dalje. S časom je legal ljudem zaspanec na oči. Nanica in mati sta se poslovili ter odšli spat. Andrej se je zleknil po klopi.

Zagričar in France sta oslonila glave na zid in se še pogovarjala.

«K vam se nismo upali iti prosit. Jezna sta bila z Dragarjem.»

«In kaj mislite sedaj?»

France je pomolčal, nato je izgovoril s počasnim glasom:

«V svet bi šel.»

«Komu boš pa pustil dom in očeta?»

«Sedaj res še ne morem; pozneje pojdem; če oče ozdravi.» Besede so bile polglasne, šepetajoče.

Pogovor je umiral. Andrej je dihal zateglo na klopi. Peč je grela. Prijetna toplota je silila dremavec v oči. Ob steni je molčal Košan.

Zagričar in France sta narahlo zašnula. Dihala sta globlje. Takrat se je Košan zganil, se podrsal tiho k peči. Na podu se je oglasila stopinja. Zagričar in France sta se zdramila. Pogledala sta. Skozi vrata je že hušknila postava. Skočila sta na tla, zavpila in planila v vežo, iz veže pred hišo. V snegu sta videla senco, ki je izginila po klancu navzdol. Zopet sta kriknila. — Andrej se je prebudil. Dvignil je glavo. Peč je bila prazna. Slutil je, kaj se je zgodilo. Pograbil je jopič in stekel za glasom.

Skoki so se dušili v snegu. Stopinje niso bile v času, da bi bile spodrsnile. Črevlji so orali, pršili belo odejo. Zagričar in France sta tekla in lovila z oči medlo senco, ki se je pozibavala pred njima. Brž zadaj je letel Andrej. Krik je priklical vaščana, ki se je tudi spustil daleč od zadaj za njimi. Nizko v polju so dotekli Košana in ga prijeli.

«Kaj mi hočete? Pustite me!»

Oglasil se je Zagričar:

«Domov pojdi! Vrnimo se! Kaj nas goniš v mrzlo noč!»

«Pustite me!»

«Domov pojdimo!»

«Pa pojdimo!»

Košan je stopal vdano, mirno po bregu navzgor. Doma je zmajal z glavo in se spravil počasni na peč.

Zjutraj ob zoru sta se pogovarjala v veži Zagričar in France. Tudi Košanka je bila zraven.

«Ne boste zmogli. Prej ali slej vam uide in se konča. Spravite ga na varno. Kako boste delali spomladi? Kdo vam bo takrat pomagal? Ni drugega izhoda kot ta.»

France je molčal in gledal v tla. Košanka si je brisala solze.

XXV.

S težavo, z neprijetnimi občutki je prehodil France poti, da je pripravil vse potrebno za bolnega očeta. Trkal je na urade; pošiljali so ga sem in tja; naposled je zadevo uredil.

Zjutraj je bilo. V izbo je stopil Zagričar prazne oblečen:

«Veš, kaj smo se dogovorili? K Delfinu bi šli in poterjali denar?»

«Ali mi je kaj dolžan?»

«Seveda ti je. Ali se ne spominjaš več?»

«Seveda je; dolžan je!»

«Najbolje se mi zdi tako, da ga gremo sami terjat.»

«Le pojdite sami.»

«Tudi ti moraš biti zraven! Ti si gospodar in upnik. Sami ne opravimo nič.»

«Pa pojdimo!»

Prinesli so mu obleko. Napravil se je in je stopil na sredo izbe. France je bil že pripravljen.

«Pojdimo!»

Takrat je Košan pogledal prodirno v pričujoče in se nasmehnil tako čudno, skrivnostno, da so vsi ostrmeli in obmolknili.

Po poti je mož miroval. Hodil je sicer nekoliko težko, ker ni bil vajen hoje in ker je bil oslab-

ljen. Tudi govoril je; včasih pametno, včasih je blodil. V vlaku se je nekoliko razvedril. Pogledoval je skozi okna in tu in tam kaj vprašal. V mestu je zopet otopel, zakrknil. Gledal je pred se ali meril pogled naprej, v vse in v nič. Šum in pestrost življenja ga nista pritegnila nase.

«Ali gremo k Delfinu?» je vprašal Zagričar. Košan ni rekel nič.

Peljala sta ga po ulicah. Sledil jima je ko topo jagnje. France je čutil v sebi tesnobo. Ljubše bi mu bilo, da bi se bil oče branil in upiral.

Prišli so do velikega poslopja. Visoka, gosta okna so strašila v dan. France se jih je zbal. Poslopje se mu je zdelo trdo, trše kakor kamen, iz katerega je bilo zidano. To ni bila hiša, ni bilo poslopje, zdelo se mu je, da je ogromen zaboj. In kaj je v njem?

Vstopili so. Pri vratih se je Košan obrnil in pogledal nazaj. Tudi France in Zagričar sta se ozrla ter pospremila njegov pogled. Votlo so zadoneli koraki po dremotnem hodniku.

Prišli so možje in so odvedli Košana.

France in Zagričar sta ostala ko prikovana v veži. Nista vedela, ali naj stojita, ali naj odideta. Poslavljalta sta se v duhu, sama zase, sin od očeta, sosed od soseda. Mimo je prihitel stražnik, nato gospod. France je stopil do njega:

«Bo oče ozdravel?»

«Mogoče. — Upajmo!» Skomignil je z rameni in odšel.

Zdaj sta se France in Zagričar vzdramila. Počasi sta namerila korak proti vratom. Stopila sta na prosto. Tu sta se zopet ustavila. Pogledala sta navzgor po oknih. Ni se prikazal obraz, prazna so zijala na cesto.

«Nikoli več, ne bi maral spremljati človeka tu sem», je zatrdil Zagričar.

France je molčal in zrl v okna. Bal se je, da se bi ne prikazal oče na oknu in želel si je, da bi ga še enkrat videl. «V teh zidovih je zdaj,» si je

misli. «Kam smo ga djali? Ali nismo krivični, brez srca?» mu je spregovorila vest. «Zbogom, oče!» so šepetala usta.

«Zganiva se; pojdiva!»

France je odtrgal oči od poslopja in odšel s hitrim korakom po cesti. Zagričar ga je komaj dohajal.

Ko se je vrnil zvečer domov in je stopil v hišo, je čutil, kakor da bi bil prišel v grobišče. V izbi je pogledal najprej na peč. Bila je prazna in pusta.

XXVI.

Nanica je trpela in skrivala svojo bol. Belo pokrivalo, katerega je videla, ko je nesla babica od krsta k Zabregarju, ji ni hotelo izpred oči. Videla je še vedno pred sabo ženico, ki je upirala pogled sramežljivo v tla in hitela mimo zidov. Kaj je bilo pod odejo? Živo bitje, dete! In Feliks je njegov oče! Zdelo se ji je nemogoče, da bi bilo to res. A zopet je govoril glas, da je tako.

V teh mislih je otopela za vse drugo, kar se je dogajalo okrog nje. Nesreče, ki so zadele hišo, je niso pretresle ne ganile tako globoko kakor ostale. Živela je svoji bolečini, ki je bila zanjo največja — edina.

Vest je bila, tolkla. Domišljija je risala slike. Iz nočnih pohodov, iz laži se je rodil nov človek, nedolžno bitje? — Ni verjela. Rada bi bila šla k Zabregarjevim, da bi se bila prepričala na lastne oči, ali je vse gola resnica. Zopet se je zgrozila ob taki misli.

V časih se ji je Roza zasmilila, drugikrat jo je zasovražila. Kadar je pomilovala Rozo, je pomilovala samo sebe; kadar je zasovražila njo, je zasovražila tudi Feliksa. — Oba sta jo varala, oba sta ji napolnila kupo z grenčico.

Delati ni mogla več kakor prej. Vsa opravila je izvrševala hladno, brez prisotnosti, po sili. Zgo-

dilo se je, da je sredi dela obstala, se zatopila v misli ter ždela tako cele ure. Mukoma se je nato iztrgala ter zopet zganila z rokama. Na poti jo je ujela bolečina, da se je ustavila in ni mogla dalje.

Najhuje ji je bilo ponoči. Štela je čas, ki ga je merila ura v izbi; do ene, do dveh, do treh ni zaspala. Premetavala se je po postelji. Mislila je. Pretežko ji je bilo vse. Klicala je zaspanec v oči. Čim bolj ga je klicala, tem vedrejša je bila, huje je peklo v prsih.

Spomnila se je hudot, ki so zadele hišo,. Strela se je. Čutila je, da je nevredna dôma, da ga je izdajala. Bičala bi se bila od sramote in zaničevanja do same sebe. — Tone je zasijal včasih tako lep in blag v njeni duši, da bi bila pokleknila ga prosila usmiljenja ter odpuščanja. Drugič zopet ji je bil tuj, kakor človek, ki ne čuti in ne razume njene bolečine.

Zgodnji sneg ni imel teka. Nebo se je zvedrilo; posijalo je solnce ter ga pregnalo s pobočij in iz doline. Le v Pečeh se je upiral. Gorele so v višavo kakor čisti, nebeški plameni. — Žarki so se odbijali ob belini in pošiljali svetlo luč daleč naokoli. Pod njimi so rjaveli hribi. V grape so se vjedle temotne sence; s časom so silile više in više po osojnih bregovih.

Pogoste slane so požgale listje na drevesih. Zvilo se je in padalo s šumom na tla. Zapihal je pust, suh veter ter osušil tla. Uvela trava se je dvignila.

Gozdi in gaji so oživali. Kmetje so grabili steljo. Listje je šumelo ter se izmikalo prožno nogam in grabljam. Glasovi so hiteli daleč preko bregov in brd; golo drevje jim ni moglo zaustavljati poti.

Za Košanovim poljem so rasle na gladkem prostoru lipe. Tu in tam je katero objemal grmič. Svet ni bil rodoviten. Zemlje je bilo malo. Kamenje je bilo skrito, preraščal ga je mah.

France, Andrej in Nanica so grabili ter spravljali listje. Med delom niso govorili kaj prida.

France je naložil breme in ga odnesel domov, da nakrmi živino. Andrej in Nanica sta ostala sama. Dekle se je sklanjalo v grm ter pometalo listje iz njega.

«Glej, Zabregarjeva Roza!» se je oglasil brat.

Nanica je vstala iznad grma, kakor bi se bila ustrašila; pogledala je navzdol. Spodaj po stezi je šla Roza. Ogledala se je za trenutek navzgor proti lipam, nato je sklonila glavo, si popravila ruto še dalje na obraz ter pospešila korak.

«Kaj je?»

«Vidiš Zabregarjevo?»

Nanica ni odgovorila. Zardela je do las, nato se zakopala s hitro kretnjo zopet v grm. Ko je slonela tako sključena nad listjem, ji je udarila kri še huje v obraz. Skozi veje je Andrej videl rdečico. Nasmehnil se je, nato zopet zresnil. Pomislil je: «Ko bi ji ponagajal?» Zadržal je besedo in preudaril, češ, lahko bi mi vrnila to, kar je bilo s Štefanijo. Nekoliko je še počakal, nato je dejal:

«Tudi k tebi je hodil Feliks.»

Nanica je vstala. Z obraza ji je izginila barva. Skušala se je oddahnuti; ni mogla.

«Kaj praviš? Kako veš?»

«Vem. — Zalotil sem ga.»

«Zmotil si se. Ni bilo res.»

«Zakaj tajiš? Nič nisem povedal Francetu, tudi proti drugim sem molčal.» Zdaj je brat čakal, da mu sestra omeni Štefanijo. Njegova misel se ni uresničila.

Nanica se je sklonila nad delo in molčala. Andrej bi se bil rad pošalil. Mikala ga je tudi ravednost.

«Ne boš odgovorila?»

«Nič ne morem odgovoriti. Nehaj!»

«S tem me še nisi uverila.»

«Nehaj!»

Naničine roke so obstale. Listje v grmu ni več šumelo. Minilo je nekaj hipov, nato je zašumelo glasneje kakor prej. Roke so delale, da bi udušile misel in spomin.

Ko sta se zvečer odpravljala brata spat, je pristopila Nanica k Andreju in mu šepnila v uho:

«Ostani! Nekaj bi te rada vprašala.»

Andrej je ubogal. Sedel je na stol pri ognjišču in je čakal, da setra pomije posodo. Dokončala je delo in se še obotavljala.

«Torej, kaj me boš vprašala.»

«Ne vem. — Nič.»

«Zakaj me torej ustavljaš?»

«Oh, Andrej!»

«Ali je tako težo govoriti?»

«Težko.»

Nanica je sedla na kraj ognjišča ter sklonila glavo. Zamislila se je nekoliko, nato se je iztrgala sama sebi. Vprašala je:

«Kdaj si videl Feliksa?»

«Oni večer pred šmarnico.»

«Kje?»

«S skladovnice je skočil.»

Nanica se je zopet zamislila.

«Kaj premišljuješ? Zdaj je konec.» —

«Konec.» — Zopet je dihala v prsi.

«Tudi to vem, čigavi so bili koraki in žvižgi. Feliks je prišel zvečer in ti naznanil, da ga čakaj. Ne starši ne France niso vedeli nič. Niti slutili niso. Sam sem dognal, sam sem vedel.»

«Andrej!»

«Kaj žaluješ sedaj? Bodi vesela, da ni napravil s teboj, kakor je z Zabregarjevo!»

«Andrej!»

Njen glas je vzdrtel.

«Mogoče je tako. Vsa si iz sebe. Še delati in jesti ne moreš več kakor prej.»

«Moj Bog! Andrej!»

Sestrin klic je Andreju presekalo besedo. Nagleglo mu je v prsih. V duh mu je planilo vprašanje: «Ali je res?» Pomolčal je.

«Povej, kaj je!»

Bratov glas je bil trd, kakor da bi karal in izpovedoval.

«Andrej, ti me nisi izdal!»

«In te tudi ne bom.» Glas je bil mehkejši.

«Joj kako me boli! Ne morem več prenašati. Sama vem. Kako je to težko in hudo!»

Vsa se je zgrudila na kup. Njeno telo je drhtelo. Jokala je.

Andrej ni odgovoril. V tem trenutku bi ne mogel reči sestri žal besede. Sedel je in molčal. Jok mu je rezal srce.

Pretekkel je čas. Dekle se je oddahnilo. Takrat se je izvila Andreju tožba.

«Nanica, zakaj si to naredila?»

«O, govoriti je znal! Preslepil me je. Vse mi je obljubljal.» Zopet je utihnila. «O, spodite me od hiše! V mesto grem. S kameni me naženite! O...»

Andreju se je sestra zasmilila. Njen vzdih mu je mehčal dušo. Nasprotno je rasel srd do Feliksa. Nenadoma se je dvignil:

«Prekleti! Dvakrat ga bom; enkrat za tebe, enkrat za...»

Še je stal in dvignil skrčeno pest v zrak.

«Pojdem! Od doma pojdem. Tu ne prestanem. O, kaj sem naredila!»

Andrej jo je gledal, kako je tožila nad seboj. Odrinil je čuvstva ter pomislil: «Najbolj je ona podobna očetu. Kako tuguje! Ni mogla več skrivati. Jaz bi ne bil povedal.»

«Kaj poreče mati? Kaj poreče France? Kaj porečejo ljudje?»

Brat je mislil: «Kriv sem tudi jaz. Vedel sem in sem molčal. Lahko bi jo bil rešil.» Spomnil se je svojega nagnjenja do Štefanije. Vest ga je zapekla.

«Zanesla sem se nate. Saj ne boš povedal! Ko si mi danes rekel, da si vedel in si molčal, sem pričela omahovati. Zbudilo se mi je zaupanje do tebe. Saj ne boš povedal!»

«Ne boj se: Sicer ne boš nič pridobila, prej ali slej bodo ljudje izvedeli.»

Nanica je pogledala brata. Z očmi ga je vpraševala: «Ti misliš, da bi povedala?» Zopet je govoril pogled: «Kako naj povem materi in Francetu?»

«Saj ne boš povedal!»

«Ne bom.»

«In če boš, povej materi, Francetu ne! Spodi me. Ubije me.»

«Če ukažeš, povem materi in ji porečem, naj molči, naj Francetu ne pravi.»

«Jutri grem; o, pojdem, ti pa povej!»

Andrej se je ozrl pomilovalno na sestro: «Kam boš šla, sirota? Pojdiva spat!»

«Materi povej, Francetu ne, Francetu ne!»

«Ne boj se, branil te bom!»

Zapah je zaropotal; luč je umrla.

XXII.

Andrej dolgo ni zaspal. Prebrodil je v spominu vse dogodke poslednjih dni. Spustil se je globje v preteklost. Mislil in sanjal je o času, ko je teklo domače življenje še mirno, brez nesreč. V mladostni domišljiji je razpletal ter gradil pot, na kateri bi se dom izognil gorjá. Zasanjal je, da bi se vrnil čas, ko ni bilo med njim in Štefanijo še nobene vezi. Kako bi bila zdaj vest hladna! Sramote bi ne bil doživel. Juri bi mu bil znanec kakor so drugi. Nanico bi bil obvaroval. Tako je ni mogel. Sam je bil zapleten z Dragarjevimi. — «O, da bi ne bilo te hiše; da bi bil naš dom drugje, tudi v najtesnejši grapi, v zadevni strmini!» — Čutil je, kako sta grešila oba z Nanico. France je rasel pred njim kakor svetnik: — «Vse je vedel

naprej, vse je slutil.» — Dolžnega se je čutil pred bratom. Najbolj ga je skrbel in težila sestrina usoda. — «Kaj bo z revo? Sramota bo padla nanjo in na dom. Ne bo več dekle, ne bo žena.» — Prej ni nikdar mislil na njeno mladost. Zdaj jo je videl v duhu, kako je bila lepa, neizkvarjena. Primeril je Dragarjevi dekleti k sestri in je spoznal, koliko čistega bogastva je bilo na njej. Zbudila se je bratovska ljubezen. Oboževal je Nanico, kakršna je bila, preden je spoznala Feliksa; smilila se mu je taka, kakršna je bila sedaj. Stud do zapeljivca se je dvigal v njem. «Našo kri je prevaril in ogo-ljufal. Našo kri bo izdal.» Zopet je zasanjal: «Da bi mogel priklicati čas!» Razum mu je odgovoril: «Prepozno!» —

Zjutraj je vstal prej kot ob drugih dneh. V kuhinji je našel mater, ki je netila ogenj.

«Kako, da Nanica danes še ni vstala?»

«Ne vem, mati.»

Ustavil se je pri ognjišču ter gledal v ogenj, ki je plamtel iz tresk in se oprijemal polen. Bojeval se je sam s sabo. Zvečer je mislil, da bo z lahkoto razodel Naničino nesrečo; zdaj ni mogel do besede. Zavedal se je, kako težko bo novica zadela mater. Rad bi ji bil prihranil trpljenje, ali ga vsaj odložil. Tudi okornega se je čutil. Kako naj govori z materjo, in še o sestri?

«Pojdi in pokliči jo!»

«Mati!» —

«Kaj me kličeš?»

Rad bi bil odprl usta in povedal kar naravnost. Nekaj ga je dušilo v grlu. Pomislil je, kako bi zavil po ovinkih na pogovor. Zopet je preudaril, da je najbolje, če odloži. Sledil je spomin na večerne besede, ko mu je sestra namignila, naj razodene materi resnico.

«Mati, ali veste, kakšna reva je Zabregarjeva Roza?»

«Seveda vem. Zakaj me to vprašuješ?»

Ozrla se je v sina in ga gledala začudeno. Andrej je počakal, da je umaknila oči, nato je izgovoril s pridruženim glasom.

«Naša Nanica je tudi taka sirota.»

Mati je zastrmela. Ni razumevala besedi in zveze s prejšnim vprašanjem, a materinsko srce je zaslutilo, kaj hočejo povedati.

«Kaj si rekel?» je dahnila v strahu.

«Naša Nanica je sirota. Več ne morem povedati. Njo vprašajte!» Odhitel je po veži, odprl vrata na vrtno stran ter jih naglo zaprl za sabo.

Minil je čas. V kuhinji je molčalo, pred hišo je molčalo. Ogenj je vzplapoloval ter grozil v rdečih jeziki. Vse tiho, kakor da se je življenje dveh bitij pogreznilo.

Andrej je slonel ob zidu in gledal v jutranjo temo. Vrata so se slabotno odprla. Prikazala se je mati. Oprijemala se je podboja.

«Andrej!»

Ni se odzval.

«Andrej, kaj si rekel? Povej!»

«Nanica naj pove, jaz ne morem.»

«Povej, Andrej!»

Sin je stopil na prag, odtod v vežo. Šel je s sklonjeno glavo. Molče mu je sledila mati. Pri vratih Naničine sobe sta obstala. Andrej je pritisnil na kljuko, se uprl z roko in s kolenom; vrata so se odprla sama. Prižgal je luč. Plamen je osvetil stene. Mati in sin sta pogledala na posteljo. V razneseni odeji je ležala Nanica, še oblečena. Glavo je skrivala globoko v blazine.

«Nanica!»

Nič glasu.

«Nanica!»

Andrej je pristopil ter hotel dvigniti sestrino glavo. Takrat se je oglasil iz blazin tenek jok. Telo je vztrepetalo.

«Mati je tu! Nanica!»

Jok je bil ko tanka ost.

«Tu sem, govori sedaj!» je rekla trdo mati.

«Andrej! — Samo Francetu ne!»

«S kom? — S Tonetom?»

«S Feliksom,» je odgovoril zamolklo Andrej.

«O ničvrednica!» Pred očmi ji je zaplesala luč, nato soba. Skrušila se je in se sesedla na skrinjo.

Andrej se je ozrl po sobi. V kotu je zagledal povezano culo. Njegova misel je ponovila: «Kam le pojdeš, sirota!»

Materina ljubezen se je izlila v očitaje:

«Kaj si naredila? Moja hči je taka! Ubogi oče, uboga jaz!»

Ko je stopil pred njo France, mu je povedala vso resnico. —

Nanica je čepela v zdiču; glavo je oslanjala na peč. Zdihovala je v joku. Ob drugem zdiču je stala mati.

France je rohnel.

«In ti si se vlačila z njim, ničvrednica, ko je njegov oče pritiskal na nas, ko nas je hotel udušiti!»

«Preslepil me je; sladak je bil; vse mi je obljubil,» je hlipala.

«Ti si mu verjela! Nočevala si z njim, z gadom! In sedaj — te bo poročil?»

«Pravil mi je, da me ima rad; samo mene.»

«Poleg nesreč še sramoto na našo hišo! Otroka boš imela, ki bo brez očeta. Kazali bodo za teboj in za nami. Ali se ne pogrezneš od sramu?»

«O....» Naničino telo je vztrepetavalo v sunkih.

Mati je držala vogel predpasnika v rokah ter si brisala oči. Ni mogla več vzdržati, odšla je v kuhinjo.

«O, mislila sem, da se ne smem upirati.»

«Tako?»

«Udari me, France; samo ne očitaj!»

«Tepel te bom zdaj? Ničvrednica! Ali popravim sramoto? Ko smo mi garali, ko smo hlapčevali, si se ti vlačila!»

Nanica je jokala na glas. Glavo je skrivala v roke. Solze so jih močile. Sirota je klonila niže in niže. Andreju se je smilila, da je gledal v stran.

«Zakaj mi tako očitate? Prosila sem ga, naj njegov oče počaka. Ubogal me je... Od tedaj nisem imela več moči...»

Ob teh besedah je France obstal. Tako težko so padle v njegovo dušo; tako globoko so vse izpo-vedale. Nič več ni mogel priklicati na usta prejšnjega glasu. Očitki so utonili. Pogledal je sestro, ki je čepela bedna v zdiču. Ni bil vaje solz, a takrat mu je vzplala vlaga na oči. V prsih se je zganilo in ga toplo pogrelo. Stopil je počasi k sestri.

«Saj si naša, Nanica; saj si samo naša!»

Andrej je sedel k mizi in si podprl glavo. Ostal je tako nekaj časa, nato se je dvignil in zrasel pod strop. Pogled mu je hitel skozi okno. Stal je na mestu ko teman sodnik.

XXVIII.

Tone je prišel k Francetu na Polog. Nekoliko boječe je stopil v Košanovo hišo. Bal se je, da ne bi zadel ob trde Naničine oči.

«Kje je France?»

«V hlevu je. Pride.»

Mati je poklicala sina. France se je prikazal v vratih.

«Ti si, Tone!»

Mladeniča sta se pogledala, si namignila. Nič nista rekla. Odšla sta v izbo.

«Si se odločil?» je vprašal Tone.

«Odločil sem se.»

«Kdaj odpotujeva?»

«Kadar hočeš. Samo papirje uredim in še nekatere druge malenkosti.»

«Se ne boš skesal? Se lahko zanesem nate?»

«Lahko.»

Govorila sta tišje, da bi se glas ne čul v kuhinjo.

«Kaj misliš, bova srečna?»

«Če so drugi, bova tudi midva. Nekaj let ostanem tam, tri, pet; prihranim si in dokupim zemljo. Tako rad bi imel več kot imamo. Tudi hišo bom popravil.»

«Tudi jaz bom hranil. — Samo če živež ni predrag? Tujina dá zaslužek, a ga tudi vzame, pravijo.»

«Imaš denar za pot?»

«Dobim ga.»

Mladeniča sta razpletala pogovor dalje. Misli so jima hodile po tujini. Vse sta si predstavljala, o vsem ugibala. Vživela sta se v besede in sanje, da se jima je porodila v dušah nestrpnost. Bilo jima je, kakor človeku, ki se nameni na pot in je z doma, še predno odide. Želela sta si, da bi se koj približal čas slovesa; da bi bila že daleč na potu. Nič več ju ni vezalo na domačijo. Odločitev za pot v svet je pretrgala vse vezi nanjo. Misel na srečo je pričarala tujino lepo in zaželjeno pred oči.

V izbi se je že mračilo. Stene so tonile v motnjava; slike svetnikov v kotu so se zastrle; ura je tiktakala glasneje in je drobila čas enakomerno v mrak.

Tone je skočil na tla in stopil k vratom. Usta je nategnil v nasmeh ter vprašal nekoliko šaljivo:

«In od dekleta ne boš jemal slovesa?»

«Saj ga nimam. Ne bo mi treba.»

«Tudi meni ne». —

France je posedel še nekoliko. Brž, ko je Tone odšel, je začutil, kako ga objema samota. Lepe in vabljive slike, ki sta jih pričarala s prijateljem, so medlele in ginile. Veselo razpoloženje se je umaknilo; v srce se je kradla otožnost. Zdaj se je zbal dneva, ko se bo moral ločiti, ko bo pretrgal tek življenja, ki ga je živel do sedaj in katerega

je bil tako vaje. Pahnil se bo v nov svet, in je podvomil, če se mu bo mogel privaditi. Potlačil je trenutno slabost ter se zamislil v novo življenje, ki ga bo ustvaril domu. «Takrat bo lepo,» si je mislil, «živeli bomo srečno.» V mislih se ni ozrl niti za trenutek v to, da bi usvarjal bodočnost sebi. Premislil je tudi Tonetovo poslednje vprašanje. Hudo mu je bilo. Vedel je, da je imel mladenič rad Nanico. Tolažil se je samo s tem, češ, ko bodo ljudje izvedeli za njeno nesrečo, bova s Tonetom že daleč v svetu.

Še isti večer je stopil do Zagričarja in ga poprosil, da bi mu posodil denar za pot.

«Posodim, rad ti posodim,» je prav slovesno izgovoril Zagričar. «Nate se zanesem ko na zlato. Le pojdi in srečen bodi, da se rešite teh ljudi!»

France se je vračal zadovoljen proti domu; vendar je ta večer spoznal, kako težke so bile očetove poti.

XXIX.

V kotu na klopi je stal črno prebarvan kovčeg. Z njim sta se utihotapili v hišo tesnoba in strah. Nekaj stašnega je odsevalo od črne barve. Tujina je grozila iz nje, zlobna, zagonetna. Kovčeg je bil kakor črno ogrodje, ki ga postavi cerkovnik ob osmini sredi cerkve. Vsa izba ga je bila polna. Oko se ga ni moglo izogniti; kamorkoli je pogledalo, je zadelo obenj. Košanka ni stopila v sobo, ne da bi se bila ozrla vanj. Vselej jo je zgrozilo v duši.

Dnevi so potekali. Topili so se tako hitro drug v drugega, da si je France naposled zaželel še nekoliko odloga. Radi Toneta in radi dane besede ni smel odlašati. Hitel je z delom in opravili, da bi ga čas ne pretekel.

Pred odhodom je hotel obiskati očeta. Nekega jutra se je napravil, odšel je v dolino na vlak. Sam je stopal po poti, sam zase je sedel v

vlak. Pogled je upiral pred se, ni iskal družbe ne z besedo ne z očmi. Največ je mislil na očeta, na dom in nase.

Vlak je drdral po ozki, v ostrih krčih se vijoči dolini. Na obeh straneh so viseli v grapostrmi bregovi; po sredi je tekla voda. Številni predori so ugašali dan.

France je sedel na klopi in pogledoval skozi okno. Samotne hiše so ždele v bregu, okoli njih dlan obdelane zemlje, za to skale in po skalah skrivljeni gabri. Prav za uboštvo postavljeni domovi so se umikali počasi navzgor po dolini, nato begoma izginjali. Prikazala se je vasica. Hiše so čepele tesno druga ob drugi. Mala okna so mižala v dan ko oslepele oči. Iznad hiš so štrlele gole veje sadnega drevja. Zopet se je pojavilo samotno poslopje. Stalo je ob cesti, kakor da počiva po dolgi poti. — Dolina se je nekoliko razširila. Prikazale so se lepše hiše. Tudi polja so bila večja. Ležala so v zložnem bregu in se spuščala v ravnice ob reki. Od tod naprej se je dolina zožila. Viden je bil samo pas neba; s strmim so grozile sive čeri. — Svet se je oddahnil, pogled je ušel v daljavo. Vlak se je zibal ter se polagoma ustavljal.

France se je čudil sam pri sebi, kako različno misli in čuti človek na poti.

Ko je peljal očeta v bolnico, je živel vse okoli njega v občutkih, ki jih je imel sam. Zdelo se mu je, da so oči sopotnikov uprte samo vanj ter v bolnika. Čutil je, kakor da pogledi izprašujejo zagonetno, da obrazi strmijo v blaznost; da se izpreminjajo, pačijo, prehajajo v blodnje. Zopet jih je videl, kako se rogajo, posmehujejo, se raslanjajo ob nesreči. Sleherna stvar ga je izpraševala: «Kaj je res tvoj oče na umu bolan? Je res blazen?» Trepetal je ob vsaki besedi in se bat, da ne bi oče zblodil. Čeprav roditelj ni govoril zmešano, se Francetu besede niso zdele pametne. Vso pot

je živel v napetosti, da bi oče ne naredil kaj ne-
navadnega, kaj neumnega.

Danes se je pogrezal svet z njim vred v po-
mračenost duha. Izpraševalo ga je vse: «Kako je
z očetom? Ga boš našel bolnega, kakor je bil? Se
je obrnila bolezen k zdravju, ali se je poslabšala?»

Mimo njega je šlo skozi voz par mladeničev.
Veseli so bili, smejali so se. France jih je pogle-
dal. Zdelo se mu je, da so postali, ga motrili,
vpraševali: «Si ti tisti, ki imaš očeta, bolnega na
umu, ki imaš sestro, da ni žena in ne dekle? Si ti
tisti, ki se je dal prevariti, opehariti za gozd
drvi? Pojdeš res v svet?» — Globoko je sklonil
glavo.

Duh mu je krenil v druge misli. — «Kaj bo z
Nanico, siroto? Kako bo prenesla trpljenje in
sramoto? Si bo še upala v cerkev, v dolino?
Spomnil se je otroka, ki ga bo morala roditi. «Bo
samo naš? Komu bo podoben? Ga bomo mogel po-
gledati? Srečen oče, ker ne ve!»

Misel mu je prešla na svet, kamor pojde kma-
lu. Kdo bo delal mesto njega? Ga čaka tam sreča?

Prisluhnil je ropotu vlaka. — Tako ho tolklo
v presledkih dni in noči, vedno dalje, vedno da-
lje. Zamislil se je ter skušal dohnati daljavo. Zbal
se je razdalje, ki ga bo ločila od doma.

V samotnih mislih je France preobrnil, pre-
vzdignil vsa bremena, ki so ležala v njem. Silna
in težka so bila. V vlaku se je razlegal smeh mla-
dih deklet, ki so sedela za njegovim hrbtom. Trp-
ko ga je zadel. — «Zakaj se smejejo? Ali se prav
morajo smejati? Zakaj se ne morem smejati
tudi jaz?»

Hotel se je zbuditi, da bi pregnal težo, da bi
se raztresel. «Drugi ne bi tugovali tako, ne bi
si gnali vsega tako do srca!»

Ko je izstopil, je čutil, da je utrujen. Misli
so mu zaglušile čute in razum.

Šel je počasi v mesto. Ljudje so hiteli mimo
njega. Nihče ni kričal, vendar je hrumel na ulici

šum. Gledal je v vrvež. Polagoma je srce otopelo. Ni več čutil teže, ki ga je spremljala vso pot. Razgibanost, pestrost, glasovi, vse ga je odtegnilo prejšnjim mislim. Pozabil je skoraj, po kaj je prišel. Zdelo se mu je, da bi bil koj neskrben, če bi se pomešal med to življenje. Prav zadišala mu je od daleč tujina. Zaželel si jo je. — Tam ne bo sramote ne ponižanja. Kdo bi čutil na daljavo težo, ki jo nosi dom? Čas in izprememba zakrijeta še spomine, ki bodo šli z njim na pot.

Skoraj ravnodušno je stopal po cesti, ki ga je peljala do bolnice. Med potom je opomnil, pokaral samega sebe, češ, prišel si po slovo, prišel si k bolnemu, revnemu očetu, pa si zakrknjen, brezbrizen! Zaman je bilo očitanje, duše ni mogel zganiti, odpreti.

Kot tujec je stopil v poslopje. Mračen hodnik se mu je zdel večji, kot ga je videl prvikrat. Ni čutil več prisotnega spomina, da bi bil kdaj pripeljal sem očeta. Podvomil je, češ, ali je res, kar se je zgodilo? Je-li oče v tem poslopju?

Potrkal je na vrata, služabnik jih je odprl. Povedal je, kdo je in koga bi rad videl. Moral je čakati, da izve, ali ga lahko puste k očetu.

Služabnik se je vrnil, pomignil mu je ter ga odvedel po stopnicah v prvo nadstopje. Tu sta šla po dolgem hodniku; ustavila sta se pri belih vratih. Odprla so se; France je stopil v sobo. Ob straneh so bile razvrščene postelje. Strežnik je bil v sobi. France mu je povedal očetovo ime. Peljal ga je do postelje, zagledal je očeta.

Zopet se mu je povrnil spomin. Očetova slika se mu je obnovila. Videl ga je; v dušo sta mu legla strah in groza.

Oče je ležal prepaden in shujšan na postelji. Belkasto čelo je bilo zdaj prosojno. Istotako ušesa. Oči so izgubile nekdanji blesk, bile so vdrte. Obraz je še kazal prejšnje poteze, vendar kolika izprememba! Lica so upahnila, kosti so se dvignile. Ustna so bila bledikasta in uvela. Samo

lasje so bili taki kot prej. Na njih je še visela nekdanja očetova podoba.

France je gledal prepadeni obraz. Ni mislil, da ga čaka tu taka izprememba, tako razočaranje in bolečina. Zgrozil se je. Vzdovnil je, saj to ne more biti oče! Lasje in zastrte črte na obrazu so mu govorile, da je.

Polotil se ga je strah pred nečim; pred tistim neznanim, o katerem v življenju le malokrat mislimo in kar prav občutimo le takrat, ko stopi z vso grozoto pred nas. Obšel ga je strah pred smrtjo.

Oče se mu je zasmilil. Tu mora živeti med zidovi. Nikogar nima, da bi z njim spregovoril; nikogar, ki bi mu s srcem postregel. Sam je dan in noč. Od samote mora biti bolan. Sina je prešinila globoka ljubezen. V tem trenutku je bil pripravljen dati vse za očeta; počitek, noči in dneve, zdravje.

Oči so se mu zameglile. Sklonil se je nad posteljo in vprašal z mehkim, ganjenim glasom:

«Kako vam je, oče?»

«Dobro je.»

Bolnikov glas je bil slaboten, vendar je čutil France v njem tisto zvočnost, ki je bila lastna roditeljevi govorici. Še bolj se je obudil spomin na očeta, kakršen je bil nekdanj. Videl ga je, kako je govoril za mizo, v hlevu, na polju. Njegova postava, kretnje, hoja so stopile jasno pred oči. Misel na pot v svet je zamrla, živeti je hotel njemu, posvetiti mu vse moči in vso ljubezen.

Zopet se je sklonil:

«Oče, ali me poznate?»

Bolnik je uprl oči vanj, nato je pokimal.

«Oče!» zdaj je Francetu trepetala beseda, «ali hočete, da greva domov?»

Sina je zbolelo v dno srca. «Moj Bog, tako je revež, tako mu je ugasnilo vse, da si ne želi več niti domov!» Še je pomislil: «Morda me ne pozna, zato pravi tako.»

«Saj me ne poznate! Povejte, kdo sem?»

«Moj sin si.»

Besede so Franceta pobožale. Razlile so se v misli, v čuvstva in ga prepregle vsega. Tako drage so mu bile, tako globoko so segle. Vedel je, da jih ne pozabi nikdar.

«Mati vas pozdravlja, Andrej in Nanica vas pozdravljata.»

Oče ga je gledal z začudenimi, vprašujočimi očmi.

Dolgo je stal France ob postelji. Gledal je očeta, ni se mogel odtrgati od njega. Naposled se je poslovil ter odšel skozi vrata. Poklical je s seboj strežnika. Na hodniku ga je vprašal:

«Kako mislite, bo oče ozdravil?»

Mož je odmajal z glavo.

«Čudež bi bil. Videli ste ga, in če poznate bolnike, ste lahko spoznali, da ni več upanja. Zakaj bi vam prikrival resnico?»

Franceta so bolele izgovorjene besede, čeprav je slutil isto že sam. Zamislil se je, kakor da se skuša počasi vživeti vanje, jih sprejeti.

Zapustil je poslopje. Od daleč se je še enkrat ozrl ter pozdravil zidovje, za katerim je ležal oče.

Okoli njega je bilo vse trdo, brezčutno. Ne okolica, ne ljudje se niso zmenili za bolečino, katero je nosil v duši in na obrazu. Zdelo se mu je, da hite mimo nalašč tako brezbrizno; da mu hočejo povedati: «Kaj nam mari tvoje trpljenje!»

Hodil je po ulicah, čakal je na vlak. Vse je premislil in sklenil sam s sabo: «Nikamor ne grem! Počakam, da bom videl, kako bo z očetom. Ne grem, tudi če bi ostal doma leto dni.»

V duhu so se ponovile očetove besede:

«Moj sin si.»

Zdaj jih je razumel drugače. «Njegov sin sem. On je obnemogel, nadomestiti ga moram. Prijeti moram z močno roko tam, kjer je odpovedala njegova.» Čutil je, kakor da mu je oče s temi besedami zapisal ter izročil testament. Zravnal

se je odločno v zavesti. Spoznal je nalogo, ki mu jo je zapustil oče in jo mora dovršiti. Odšel je s hitrim korakom na postajo.

Doma ga je pozdravila najprej hiša. Nič ni bila tuja kakor mesto. Čutila in govorila je z njim.

Svojcem ni povedal vse resnice. Omenil je, da je oče nekoliko bolan, smrti ni vzel v misel. Prišel je Tone.

«Greva?»

«Počakal bom. Oče me zadržuje. Izvedeti moram, kako bo z njim.»

«In če boš moral čakati dolgo?»

«Čakal bom.»

Francetu ni bilo treba dolgo čakati. Ni minilo štirinajst dni, ko je prispelo iz mesta sporočilo, da je oče umrl.

Mati se je trgala v joku, Nanica je tožila, France in Andrej sta dušila bolečino v prsih. «Ko bi bila otroka, da bi mogla jokati!» sta mislila vsak zase.

Sin in mati sta se napravila ter odhitela na pot.

XXX.

V nedeljo popoldne je bilo; France se je poslavljal od domačije.

Solnce je sijalo. Nizko nad gorami je teklo. Trudilo se je: pošiljalo je svetlobo na zemljo, gor-kote ni moglo dati. V zraku se je skrival mraz, tipal je po ušesih in po obrazu.

France je šel najprej na polje. Zemlja je bila po vrhu nekoliko otajana, globlje v tleh je bila zmrzla.

Ustavil se je ob njivah. Gledal jih je. Razori so se razklenili in ga vprašali: «Zakaj greš?» Zaprli so se, še tesneje so se strnili. Nekoliko dvignjena zemlja se je pritislila k tlem in se jih okle-nila, kakor bi hotela reči: «Nikamor ne grem.»

Zopet je zrl v razore, ki so tekli v lahkem loku po njivi. Setev je spala na njih. Kolikokrat je hodil po njivi, je oral, okopaval zemljo, pobiral pridelke. Takrat ni vedel, kako lepa je domača zemlja, nič ni čutil zanjo. Marsikdaj mu je bilo delo nadležno. Danes je blagroval tiste čase.

Prišel je do sušilnice. Zdelo se mu je, da se je nizka stavba še bolj pogreznila v tla. Ostrešje je viselo daleč čez zid. Pod ostrešjem je videl par tramičev in nekaj kolov, ki so sloneli vsekrižem ob zidu. Pristopil je, jih postavil ter uredil. To poslednje opravilo pri domačiji ga je ganilo. Vse je bilo mrtvo, iz kamna ali iz lesa, vendar je vse govorilo.

Razgledal se je po travniku. Travica, ki je bila zrasla po otavi, je sršela uvela, rjavkasta iz iz tal. Je mogoče, da požene iz te omrle zemlje kdaj trava? Če bi jo razgrebal, kopal v tla, ne bi našel sledu o življenju. Vendar pride čas, ko se dvigne zelenje visoko od tal.

France je pomislil: «Sem res kdaj kosil na tem mrtvem, golem svetu?» Zdelo se mu je, da je samo sanjal.

V bregu se je oslonil ob staro tepko. Bogve, kolikokrat je drevo že ozelenelo, rodilo, zopet zapalo. Hudote so šle mimo doma, morda je bil vmes tudi vesel trenutek; tepka je zelenela, rodila, spala; ni se zmenila za gorje, ne za radost.

Slonel je ob deblu, duh je splaval preko časa, zabredel je v tujino. Spomnil se je Tonetovih besedi: «V mestu je šum.» — To ni nič novega; tudi v našem mestu je hrup. Kakšen mora biti oni šum? Deset vlakov skupaj, ki hropejo, bijejo s kolesi; ali je to oni ropot, oni šum? Desetkrat toliko ljudi, kakor jih pride na semenj; je to vrvež iz onega mesta? — «Tla so črna,» je rekel Tone. — Kakšen mora biti oni svet; brez trat, brez zelena? Tam, kjer so stala drva, so tla črna. —

France si je predstavljal tujino, kakor si predstavlja neznane kraje človek, dokler jih ni

videl. Njegova domišljija je bila tem bujnejša, ker se ni poslavljal še nikdar prej, in tudi zato, ker je vedel, da bo moral ostati z doma več časa, več let; da mu bo morala postati tujina drugi dom, če bo hotel vztrajati.

Vrnil se je domov. Pogledal je k živini v hlev. Krave so zamukale. Šel je na skedenj, porinil jim je sena v parne, češ, najejte se še enkrat iz moje roke!

Zvečer so peli na vasi fantje. Peli so Francetu in Tonetu v slovo.

Redkokrat se je kdo poslavljal s Pologa; še vsako leto eden ne, zato je bila pesem tem otožnejša, slovo tem težje.

Vaščani so poslušali. Petje ni bilo glasno kakor drugače; počasno, žalostno je prihajalo skozi okna v izbe, v kamre; skozi strehe na podstrešja ter dalje skozi pode. Kdor je poslušal pesmi, je občutil težo slovesa; duša se mu je zamaknila, srce omehčalo.

Mrzli zimski zrak se je tajal, topil ob gorkoti, ki je dihala iz glasov. Vsa vas je molčala in poslušala. Luči dolgo niso pomrle.

Pesem je hitela iz vasi. Samotarji so jo slišali od daleč; glasila se je ko tožba.

Dekleta so prisluškovala. Najbolj so ona občutila isto, kar so hotele povedati pesmi.

Nanica je stala za oknom.

Petje jo je pretreslo, v srce in mozeg jo je rezalo. Očitalo ji je, jo obtoževalo:

«Imel sem ljubico,
pa sem jo zgubil;
srečen bo tisti fant,
ki jo bo dóbil.»

V ušesih ji je odjeknilo:

«Srečen je tisti fant,
ki jo bo dóbil.»

«Meni je zapel! Name je mislil! O....!»

Bolečina je presegala moči. Čutila je, da ne bo mogla vzdržati od jada; da plane v noč; da izpove svojo nesrečo; da se obtoži in obsodi.

«Laže bi mu bilo potem. Da bi pljunil name, da bi se obrnil z zaničevanjem od mene, da bi me odslej nikdar več ne pogledal!»

Odstopila je od okna. Šla je, legla je v posteljo.

Pesem je trkala na okno, lila je v sobo, kot da bi ne bila zaprta, odtod je padala v srce.

Nanica se je pokrila z odejo čez glavo. Zdaj je slišala samo še medei glas, kot bi peli nekje daleč.

Prisluhnila je sama sebi.

«Proč, misli! Dovolj sem že bedela, dovolj trepela v teh dolgih nočeh! Proč!»

Notranji glas ni utihnil; vedno glasnejši, vedno očitnejši je bil. Spomnila se je besed, ki jih je izgovorila ob srečanju na potu. «Saj niso bile resnične. Iz slepote so bile rečene. Greh in zlohota sta jih narekovala. O, zdaj vem in čutim, da je bil Tone vedno v mojem srcu, le v grehu sem pozabila nanj.» — Prevrгла se je, telo se je stisnilo v krču.

«Mi bo kdaj odpustil? O, saj nisem vredna! Kamenjajte me; France, Tone, kamenjajta me!»

Valjala se je po postelji. Blazine so pekle, odeja jo je težila, pod njo je žgalo, žgalo.

Bala se je nasledjega dne. Kako bo segla Francetu v roko, kako Tonetu? Kam bo gledala? Kaj poreče?

Iskala je besede, ni jih našla.

Telo je gorelo, žgalo kakor na žerjavici. Pozno v noči je zatisnila oči ter zasnula.

Drugo jutro so vstali pri Košanovih zelo zgodaj. Luč je oplazila jutranjo temo pred hišo. V kuhinji, po izbi so begali koraki.

Prišel je Tone. Oče je bil z njim. Na hrbtu mu je visel kovčeg, oprtan in prepleten z vrvmi.

Tudi Andrej se je lotil dela pri kovčegu. Prevezaval ga je počez, delal vozle, meril oprtnici. Čudno tuje, nerodno se mu je zdelo to opravilo. Nikdar ga še ni vršil, zato je bil pri delu neroden. Čas ga je zbegal vsega. Če bi bilo treba nesti v mlin, bi bil kmalu gotov, tako ni mogel iz vozlov. Pristopil je Tonetov oče, da mu je pomagal.

Mati je prinesla zajtrk. Roka se ji je tresla. Med prsti je držala vogel predpasnika, ga zgibala ter segala z njim na oči.

Nanica je čepela na svežnju vej za ognjiščem. Stegala je roko proti ognju, podtikala, dolagala, nato obstala ko brez moči. Rdečkasti žar ognja je osvetljeval reven, upadel obraz ter izjokane oči.

Tone se je prestopal po izbi; mudilo se mu je. Tudi France je skušal pohiteti. Pomignil je Andreju, odšla sta v kuhinjo.

Ustavil se je pri ognjišču, kjer je bila mati. Nanica je vstala počasi in stopila korak naprej za materin hrbet. Od tod je gledala čez rame v brata.

«Zdravi ostanite! Delajte in skrbite!»

Glas ni bil več samo bratovski, temveč očetovski. Besede so se vrstile v presledkih, trgale so se. V njih je bila skrita ganjenost.

«Name mislite kdaj! Ne pozabite! Mati, jaz bom mislil na vas, tudi na vaju. Ubogajta mater!»

Nanici in materi sta se izlili srci v solze.

Postali so nekaj časa zatopljeni v bridkost slovesa in ločitve.

Brata sta se vrnila v izbo. Andrej je zadel kovčeg, si popravil klobuk na glavi, nato je stopil za Tonetovega očeta.

Vrata so se odprla. Prvi je stopil v kuhinjo France. Podal je roko materi, nato sestri:

«Zdravi ostanita!»

Nameril se je proti vratom.

Za njim je pristopil Tone.

«Nanica, ali te smem pozdraviti?»

«Zakaj ne?» je dahnila plaho.

Podal je roko njej in materi. Čutil je, da je Naničina strepetala kakor v strahu.

Koraki so se oddaljevali po klancu navzdol, oglašali so se vedno tišje. Iz Košanove hiše sta hitela za njimi prošnja in jok.

XXXI.

Tisti večer, ko so peli fantje Francetu in Tonetu v slovo, je stal Dragarjev Feliks pred domačo hišo. Poslušal je petje ter ugibal, ali bi šel ali bi ostal.

Odkar se je raznesla novica, da ima z Zabregarjevo Rozo otroka, si skoraj ni upal več med fante. Bal se je, da bi se ne norčevali, da bi se mu ne posmehovali, rogali ali ga celo spodili iz družčine, češ, da ni več pravi, da naj gre zibat in pestovat. Nagajivk se je bal, ponižale bi ga bile. Rajši, ko da bi bil požiral sramoto, je ostajal doma, čeprav mu samotarjenje ni delo dobro, ker ga ni bil vajen nikdar.

¶ Fantovska pesem ga je vabila v družbo. Težko se je bilo odreči, težko iti.

«Kaj če me sprejmejo s posmehom, zbadanjem? Morda me celo naženejo?»

Poslednjega se ni bal preveč. Mislil si je, da si tega ne bodo upali. Če bi bil bajtarski sin, bi ga že napodili, tako pa ne.

Premislil je svoje razmerje z Rozo.

Takoj od začetka so ga vaščani res vlačili po ustih; govorili so o njem; nekateri so ga tudi obsojali. Pozneje so govorice potihnile, tako da se zdaj skoraj nihče ni več spomnil dogodka. — Če bi bilo potreba, bi prej napodili Rozo. Kdo bi se upal dotakniti se njega?

Doznan je mnenja, ki so krožila takrat, ko je bila novica še sveža. Skoro vsa so obsojala Rozo. «Moški vzame, kjer je; ne naprti si sramote, ki bi hodila vse življenje za njim,» so ga opravičevali glasovi.

Izvedel je, da so zabavljali nekateri vaščani tudi na njegov račun; da so pripisovali krivdo njemu. Zapomnil si jih je; mrzil jih je. Sklenil je, da jim že povrne ob času.

«Grem. Roza je pozabljena; o tem, kar je bilo z Nanico, še nihče ne ve, niti France in Andrej ne.»

Odšel je počasi na klanec, tod po vasi proti fantom.

Prav takrat sta se vračala France in Andrej od Zagričarja. France se je bil odstranil za čas iz družbe, da je šel in pozdravil moža, ki mu je izkazal že toliko dobrot. Spremil ga je tudi brat.

Zdaj sta šla po stezi proti sredini vasi. Tik klanca sta bila, ko sta zaslišala više na vasi korače, katere je malo nato prerezal vzklik:

«Hoj!»

Andrej se je ustavil, France je odšel dalje.

Mladenič je prisluhnil:

«Kdo so?»

Napel je ušesa; ni mogel razločiti glasov. Stopil je po prstih nekoliko korakov navzgor. Zdaj je razločil govorico.

«Na vas grem k fantom.» Glas je bil Feliksov.

Andrej se ni zmenil več, kdo je z njim. Zago-rel je v mislih: «Ti boš hodil k fantom; ti, ki si kriv, da je moja sestra sirota! In prav danes greš, ko se poslavlja brat.»

Prihulil se je, stopil čez klanec do sosednje hiše. Tam je izpulil iz skladovnice poleno. Zdaj se je pomikal počasi navzgor.

Feliks in neznanec sta se razšla. Andrej je stopil k zidu in čakal. Ko je prišel Feliks do nje-ga, se je pomaknil za par korakov naprej:

«Hoj! Kdo si?»

«Jaz sem. Kaj mi hočeš?»

«Kam greš?»

«Na vas.»

«Ne boš šel. Nazaj!»

«Ti boš meni gradil pot?»

Andrej je dvignil poleno in zagrmel:

«Nazaj!»

Feliks je razložil, da drži nasprotnik nekaj v roki. Ustrašil se je; skočil naglo čez zid, nato je stekel po vrtu.

Andrej ni zamudil trenutka, pognal se je za njim ko mačka ter mu sledil.

Pri sosedni hiši se je Feliks ustavil, se obrnil ter zaklical:

«Ne bojim se te!»

Planil je k steni in že je držal kol v rokah. Vendar ni imel časa, da bi ga bil rabil; Andrej se je zaletel ko besen vanj, udaril je enkrat, dvakrat. — Feliks je zategnil z glasom, spustil kol ter se opotekel.

Andrej je skočil nekaj korakov nazaj. Tu je postal. Držal se je ravno, ko da bi bil iz jekla.

«Zdaj pridi, Juri!»

Dvignil je roko, zamahnil. Poleno je zasvičalo po zraku ter se odbilo zamolklo ob drevesu. Nato je odšel s hitrimi koraki.

Še predpoldne tistega dne, ko je odšel France, sta stopila v Košanovo hišo dva orožnika. Ustavila sta se blizu vrat ter postala.

Košanka je onemela ob pogledu na strogi postavi. Prvikrat je videla te ljudi pod domačo streho. Oslonila se je z roko ob zid. V slutnji nečesa strašnega je vprašala:

«Kaj je? Koga iščete?»

Orožnika nista odgovorila takoj. Morda se jima je smilila prepadena žena, ali pa sta čakala na koga drugega.

Minilo je nekaj trenutkov, nato se je eden izmed orožnikov zganil ter vprašal:

«Kje je vaš sin Andrej?»

Mati je drsala proti vratom.

«Andrej!»

Ko se je vrnil Andrej iz doline, se je odpravil takoj na delo. Šel je v hlev, da počedi pri živini.

Tu ga je ujel materin glas.

«Kaj mi hoče?» si je mislil ter si snažil črevlje. Odložil je orodje, nato je odšel v hišo. Na vratih je zadel ob orožnika. Takoj se je spomnil prejšnjega večera. Pobledele je, zastavil korak nazaj, kakor da bi se pripravil na beg. Pa se je že premislil in stopil v vežo.

«Kaj je?»

«V imenu postave!»

Zarožljala je veriga; Andrej je prekrižal roke; mrzlo jeklo jih je objelo.

«Zakaj, zakaj?»

«Že izveste, mati. Zbogom!»

Prišla je Nanica. Mati je čepela pri ognjišču.

«Sami, prav sami. Odgnali so ga!»

Nanica ni razumela vsega. Stopila je pred hišo, odtod na klanec. Pogledala je po vasi. Spodaj je stal na potu mladenič. Gledal je v isto smer kakor ona. Prestopila se je na kamenju, mladenič se je ozrl. Naničine oči so ga vprašale; odgovoril je:

«Dragarjevega Feliksa je sinoči premlatil.»

«Radi mene,» je blisknilo skozi misel.

Vrnila se je v hišo. Šla je v izbo. Tu je pokleknila v zdič ter padla z životom na peč.

Ob Andreju sta stopala orožnika. Tesno mu je bilo, ko sta ga gnala skozi vas. Ljudje so prihajali na pragove, se gnetli v oknih, v vratih, ga spremljali z uprtimi pogledi. Gledal je po večini v tla; le zdaj in zdaj je dvignil glavo ter se ozrl po radovednejših.

Ko je zavila pot mimo Zagričarjeve hiše, je pogledal navzgor po oknih. V brzih presledkih so se prikazali za šipami obrazi vse družine. Okviri so zaropotali, okno se je odprlo in se napolnilo z glavami. Andrej se je ozrl. Videl je Angelo; ujel njen pogled, nato je stopal kakor brez misli dalje.

Dragar je besnel.

Feliks se je bil privlekel domov v stokih in vzdihih. Oče je bil že v postelji; poklicali so ga. Prišel je v izbo; tam je zagledal okrvavljenega sina. Na čelu je imel kožo presekanjo. Rana je nabreknila. Strašna, grda se mu je režala v oči. V rani je bila zatemnela, že nekoliko strjena kri. Na obrazu je bilo par rdečih lis. Na klopi je ležal pomečkan klobuk. Sinova roka je bila krvava.

«Kaj se je zgodilo? Kdo te je udaril?»

«Košanov Andrej.»

Feliks je zastokal. Slonel je s hrbtom na zid; glavo je držal po strani, oči zaprte; le včasih jih je odprl.

«Kaj je bilo med vama? Zakaj te je?»

«Nič. Zastavil mi je pot. Poleno je imel v rokah. Udaril je.» Zopet je zastokal.

«Tako! Ti ljudje nas bodo še topli? Čakajo naj, posvetil jim bom!»

Dragar je hodil trdo po izbi; oči so mu sršele. Pomolčal je, nato znova zbesnel. Feliks je sklonil glavo na prsi, zaječal zateglo in se lovil z rokama. Oče je pristopil.

«Te hudo boli?»

«Boli, hudo me je.»

Štefanija je prinesla vodo in pričela umivati brata. Delo je spremljala s tožbo in pomilovanjem. Oče se je zopet razhudil.

«Od njih se ne damo ubijati. Nikdar. Da si upajo! — Ali si gotov, da te je on?»

«Gotov sem.»

«Po orožnike pojdem. Miru ne bomo imeli pred njimi! Čakaj, golazen! Danes so tebe, drugičkrat napadejo lahko mene. Jutri zgodaj grem, pokličite me! Da si upajo, in nas, nas!»

Dragar je ostal še dolgo pri sinu, ga miloval, mu stregel. Drudi dan se je odpravil na vse zgodaj v dolino po orožnike. Vso pot doli in nazaj se je

hudoval sam s sabo. Kogar je našel, srečal, vsakega je ustavil, mu pripovedoval, kaj se je zgodilo in po koga gre. Tudi ko se je vrnil, je besnel po hiši. Umiril se je nekoliko šele, ko je izvedel, da so Andreja uklenili in odgnali.

«Zdaj sem jim posvetil; še jim bom, še huje.»

Stopil je na hišni prag, se razgledal okoli. Spodaj je videl pred hlevom soseda. Šel je do njega.

«Si slišal, kaj se je zgodilo?»

«Sem.»

«To je plačilo za dobrote. Tako plačujejo. Starejši ni bil boljši. Njega sem ubrusil. Zdaj ko je odšel, bo nastopil mlajši, — Pomagal jim bom. V sredo grem na sodišče; ta dan sprejemajo vse; do zadnjega krajcarja, lahko poveš, bom zahteval.»

Sosed je kimal.

Na večer, ko so veščani napajali krave, je šel h koritu; tam je ponovil isto.

Košanka je izvedela kmalu, kaj govori Dragar. Ustrašila se je. Grožnja jo je zadela. Mož v zemlji, sinov nikjer. Čutila se je slabotno. Nič ni vedela, kaj naj ukrene, kje naj išče pomoči.

«Moj Bog, samo dve slabotni ženski sva ostali! Kako naj se rešiva? Kaj naj narediva?»

Premišljala je sama pri sebi: Ali bi šla k Dragarju, ga prosila na kolenih, da bi se nas usmilil? Ni se mogla odločiti za pot; preveč ponižanja je čutila v sebi, in še je dvomila ali bi jo Dragar sploh uslišal.

Mati in hči sta živeli najhujše dni. Težki dogodki so se tako zgostili v času, da so ju skrušili popolnoma. Delali sta komaj za silo; največ sta ždeli nepremično na stolih ali v zdičih. Govorili sta malo, vsaka je mislila in tožila sama vase.

Najhuje je bilo zvečer. Odnikoder se ni oglašil težek korak; odločna, moška hoja je utihnila. Vrata se niso več odpirala kakor poprej. Glasovi so umrli, vse je molčalo. Izba je bila gluha, da

ju je spreletel strah ko sta stopili vanjo. Ura na steni je tiktakala votlo, kakor takrat, ko se hiša izprazni po umrlem človeku. Svetniki v kotu so ju gledali prestrašeno; obrazi so se jim čudno nategnili. Kristus na križu je sklonil glavo niže; njegovo telo je bilo tako razbičano in upadlo.

V hlevu je mukala živina. Nista je mogli potolažiti, tudi če sta ji dali še več krme.

Dragar je storil, kakor je obljubil. V sredo po onem dogodku, ko je prišel sin ranjen domov, se je napotil k sodišču. Vsem vaščanom je povedal, da gre. Odločno z jeznim korakom je stopal po cesti. Prepiral se je s potjo, s hišami, z vodo; vsemu je grozil. Prišel je na poklon, pogledal na trg: «Tu doli vas bom ujel! Nič odloga; moj denar sem, na roko!» Še bolj je pospešil korak.

Ko se je pozneje vračal iz trga, ni mogel več ujeti prejšnjega koraka. Nosil je s sabo breme, kakršnega ni še nikoli. Na sodnji so mu bili pojasnili to, kar je izjavil Andrej. Izvedel je, zakaj je mladenič udaril. Odšel je poparjen in strt. Orožje mu je bilo izbito iz rok. Vso pot je premišljal in iskal izhoda.

Vrnil se je domov. Na vasi ga je vprašal sosed:

«Kako si odpravil?»

Dragar je pomomljal; povedal ni nič.

Naslednji večer, ko je Košanka molzla v hlevu in je bila Nanica sama v hiši, je pokukal Dragar pri vrtnih vratih v kuhinjo. Poklical jo je, naj stopi za trenutek ven, češ, da bi rad spregovoril z njo nekaj besedi. Dekle se ga je ustrašilo; ni hotelo brž slediti. Reklo mu je, naj pride on v hišo.

«Na samem bi rad govoril s tabo; lahko se vrne mati.»

Nanica ga je ubogala. Nekoliko korakov od hiše se je ustavil. Tema je bila; dekle je videlo samo njegovo senco. Dragar se je odkašljal:

«Slišal sem, da dolžiš nečesa našega Feliksa.»

«Nikomur še nisem povedala.»

«Andrej je povedal na sodišču.»

«Domači vedo, drugi ne.»

Nanico je oblivala rdečica. Sram jo je bilo, da bi bila utekla. Govorila je s slabotnim, sramežljivim glasom. Tudi Dragar je bil neroden v besedi.

«Hm, pa je hodil tudi Tone s Sel k tebi?»

Nanico je zbolelo v srcu. Zaslutila je kam meri mož. Ali naj ga utaji? Ali naj prizna?

«Je, a ne tako ko Feliks. — To je bilo prej».

«Malo prej, malo pozneje ne moreš reči gotovo. In veš naš; saj veš, kako je z njim; Tone bi te rešil, na Selo bi šla. Tudi jaz bi vedel za to. Olajšal, popustil bi pri hiši. Ti bi imela to.»

Nanici se je mož zastudil. Vsa podlost je zijala iz njega.

«Drugega nisem poznala ko Feliksa.» Rekla je odločno ter odšla v hišo. —

O terjatvi ni govoril Dragar proti nikomur več.

XXXIII

Ni minil mesec, ko se je vračal Andrej domov. S hitrimi koraki je stopal po bregu proti domu. Mudilo se mu je. S hojo je hotel ujeti vsaj nekoliko časa. Vedel je, da dom pogreša njegove roke. Na vasi se ni sramoval nikogar. Vsakemu izmed vaščanov je gledal jasno v oči. Lotil se je dela z novimi močmi. Obudila se je v njem zavest, da mora nadomestiti sile, katere je dom izgubil.

Srečal ga je Zagričar.

«Še mesto mene bi bil udaril enkrat!

«Preveč bi bilo potem.»

Oba sta se zasmejala.

Čas je tekel, za Nanico je iztekal. Živela je vdano. Tožila in zdihovala je še, vendar je laže prenašala trpljenje kot prej, dokler je vedela vse le sama. Družinska ljubezen je bila večja kot jeza in zaničevanje, katerega je bila deležna takoj

takrat, ko je razkrila svojo nesrečo. Ne mati ne brat je nista bremenila z očitki. Kvečjemu sta jo pomilovala in ji tako pomagala nositi težo. Pred vaščani se je umaknila, zaprla. Vedela je, da govore o njej, vendar jim je dala pravico do tega. Čutila se je krivo, zato je prenašala sramoto zadovoljno. Najhuje ji je bilo ob spominu na Franceta in na Toneta. V obeh je videla mnogo popolnejše ljudi, kot je bila sama. Čutila je, da je grešila bolj proti njima dvema kot proti sami sebi. Na bodočnost ni upala nič več. Zavedala se je, da bo izobčena iz dekliških vrst. Tudi na to, da bi postala kdaj žena, ni mogla upati, Streha domače hiše ji je govorila, da najde pod njo vselej zavetje; saj jo je varovala in krila toliko let. Mislila pa je tudi na pot z doma. Svet je velik. V mestih služijo naša dekleta; zakaj bi ne šla tudi jaz?» Na to, kje bi pustila otroka, ni mislila, ker ga še ni bilo. Tako se je Nanica lovila, oprijemala, in če so se porušile v črni uri vse sanje, katere je spletla do tedaj, je sklenila v mislih: «Vsi žive, bom že nekako tudi jaz.» —

Ko je bedela v svojo sramoto in nesrečo, je ni bilo nikdar strah tega, kar je že bilo; bala se je tega, kar bo. Ni si mogla predstaviti, ne vživeti v misel, da bo kdaj poleg nje novo bitje. Ko ji je razum potrdil, da bo tako, tedaj se je zbala, ustrašila se je. «Kako bo, ko ga ponesejo h krstu? Iskati bodo morali botre. Kdo bo maral iti?» Zopet ji je zamigljala pred očmi žena, ki je nesla otroka k Zabregarju. «Tako ga bo prinesla k nam. Ljudje se bodo ustavljali; izpraševali bodo, se posmehovali. O, da bi bilo že vse končano!» je zdihovala.

Neke noči, ko se ji je čas dopolnil, je porodila. Otrok je bil slaboten in je umrl že po nekaj dneh.

Nanica se je odslej še bolj posvetila domu. Delala je in ubogala. Prej veselo dekle, se je spremenilo v mlado starko. Smeh, šaljivke, nagajivke, vse ji je odletelo. Težka zavest, ki je visela nad

njo, ji ni dala, da bi se bila še razmahnila. Njena mladost je bila ubita. —

Košanovi so se oddahnili, češ, zdaj je konec nesreč in gorja. Vživali so se polagoma v novi čas. Tožili so sicer nad očetovo smrtjo; pogrešali so ga, zopet so ga blagrovali, da je rešen vseh zemeljskih težav. Nanica je bila njihova kakor prej. Tudi na gozd so pozabili. — Francetovo odsotnost so lajšala pisma. Pogostokrat je pisal. Vsako pismo je ležalo po več dni na oknu. Prišel je Andrej, sedel, ga bral; prišla je Nanica, storila je isto. Mati je natikala očala, prebirala list, ki ji je trepetal v rokah. Prečitali so pismo dvakrat, trikrat preden so ga spravili.

France je pisal, kako se mu godi, kako je v tujini, kaj dela. Vsakikrat je bilo pol pisma samih vprašanj o domu.

Prišlo pa je nekoč pismo, ki ga ni pisal France. V kratkih besedah je naznanilo, da je našel smrt v rovu. —

Črna žalost je objela ob tej novici Košanove. Nobena izmed dotedanjih nesreč ni dosegla te. Košanka je iztočila vse solze v dolgem tugovanju, nato je samo stokala. Daleč na vas so se gubile tožbe. Tako presunljive so bile; tako glasno so izpovedovale materino bol. Nihče je ni mogel potolažiti.

Nanica je tožila bolj, kot more sestra. Vest se ji je oglasila znova. Izpraševala jo je, če se bo mogla kdaj prav oddolžiti bratovemu spominu.

Tudi Andrej je dolgo žaloval; vendar je v njem premagala življenjska sila. Ustavil se je ob misli na brata: «Slediti mu moram, tako moram biti, kakor je bil on.» Predstavljal si ga je v duhu, kako je hodil, delal, govoril. Videl ga je odločnega, hitrega kakor je bil. Njegova možata beseda mu je zvenela od daleč na uho. Postal je še trenutek, nato je stopil; v hoji, v delu, v besedi je skušal posnemati Franceta.

Zopet je prispelo pismo; v urad so klicali Košanko. Šla je. Tam je izvedela, da je bil njen sin v tujini zavarovan in da dobi zavarovalnino ona. Tako se je tudi zgodilo. Košanovi so prejeli denar in so plačali dolg.

Vse to ni pomirilo matere; žalovala je še vedno in je rekla, da ponese to žalost s sabo v grob. Vendar je njen pogled ljubeznivo pobožal polja in dom vselej, ko se je zatopila v misel na mrtvega sina.

Tone je še delal v zemlji; naposled ga je domotožje iztrgalo tujini. Vrnil se je domov. Prišel je na Polog. Z negotovim, skoraj plahim korakom je stopil v Košanovo hišo. Sprejeli so ga ko lastnega človeka. Moral je pripovedovati vse, kako je bilo do nesreče in ob nesreči. Košanka ga je gledala, kot da ji je prinesel s sabo živ spomin na sina. In ko sta bila z Nanico sama, je spregovoril v zadregi:

«Kadar sem mislil nate, sem se vedno bal, kako bo, ko se bova zopet videla.»

«Tudi jaz sem se bala.» Gledala je v tla in tesno ji je bilo.

«Kako ti je, Nanica?»

«Saj veš; zame ni na svetu ničesar več.» S temi besedami se je dekle obtožilo in obsodilo.

«Upaj, Nanica! Čas teče, čas pokrije, kar je bilo. S Francetom sva tolikokrat govorila o tebi. Mislila sva nate. Sirota si bila.»

Pri teh besedah je Nanica dvignila obraz; pogledala je Toneta. Rosa ji je silila na oči.

«Nanica, ali še kdaj misliš name?»

«O, Tone!» —

Dekletu so privrele solze iz oči. — Joj, kako bi bila Nanica padla pred Toneta in ga prosila odpuščenja za vse hudo, ki mu ga je naredila.

«Nanica, tolikokrat sem mislil nate in hudo mi je bilo!»

«Saj nisem vredna, saj nisem vredna!» je odgovarjala njena misel.

Tone je prinesel in vrnil Nanici vse upanje. Ponavljala si je, da tega ni vredna in vendar je bila srečna.

Andrej je ostal zvest bratovemu spominu. V vsem ga je posnemal. Postal je resen, odločen, drugačen niti ni mogel biti; skrb in delo sta visela na njem. Le v nečem mu ni sledil; brez ljubezni ni mogel živeti. Njegova mladost je bila pač drugačna. Pšenični lažje so ga zajeli; ljubil je Angelo. Skienil je, da se poroči. Vprašal je za svet mater in sestro. Nobena mu ni branila; tem manj, ker je Tone pripravljajal Nanici nov dom na Selih.

Nekega večera se je Andrej odločil. Stopil je do Zagričarja, mu razodel svoj sklep in ga poprosil za Angelino roko. Zagričar je pomolčal v mizo, se nekoliko zamislil, nato je dejal:

«Naj gre! V hiši, pri kateri so ljudje umrli za prostost domu, ne bo nesrečna.»

Vse drugače je bilo pri Dragarjevih.

Doslej močni steber se je pričel krušiti. Feliks je živel kakor izobčen iz vaške družbe. Dvoje mladosti je imel na vesti in tega mu ljudje niso mogli več odpustiti. Pogostokrat je hodil v dolino k fari. Tam je bila gostilna. Leta gostiničarjeva hči ga je privabljala z besedami, se mu ljubeznivo nasmihala. Smel je gledati nasmeh in poslušati besede; več ne. Pač mu je mladenka radovoljno in uslužno stregla s pijačo. Feliks se je moral zadovoljiti samo s tem.

Še se je raznesla novica. Tudi Štefaniji se je obetalo nekaj. Vendar je uhitela. Poročila se je v strmino h Grivarju. Tu so jo pričakale na polju, zelo pribrežne njive, v skednju pa koši. Orala ni bilo pri hiši, mesto tega so bile motike. Travo, pridelke, drva, gnoj, vse je bilo treba nositi na hrbtu.

Dragar se je zakrknil. Njegova krona se ni več blestela kakor nekdanj. To ga je bolelo. Segal je po večkrat na dan po ključ, ki je ležal na

polici, ter hodil v klet, kjer je hranil v steklenih posodah prozorno, ostro pijačo. Mislil je, da ga ta dvigne in poživi.

* * *

Zopet je gorel dan globoko v noč. Kukavica je odpela. Trava je valovila v vetru.

Večerilo se je, ko je prišel po vasi Zagričar, se ustavil pred Košanovo hišo. Tu se je razgledal po zagorelem nebu. Andrej je stopil na prag in gledal z njim vred v višavo.

«Lepo vreme bo. — Jutri gremo kosit v vašo senožet, nato v našo,» je spregovoril Zagričar.

«Ali pa pokosimo najprej pri vas.»

«Naj bo tako, kakor sem rekel. — Pomagali si bomo med seboj.»

«Pomagali si bomo.»

Andrej je gledal moža; videl je v njem brata in očeta obenem.

12734

886.3-3

DREKONJA Ciril

Dolg

70024265 / So DOM Ć